

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

XXXV International Science Conference
«Scientists and modern theoretical ideas»

September 04-06, 2023

Haifa, Israel

SCIENTISTS AND MODERN THEORETICAL IDEAS

Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference

Haifa, Israel
(September 04-06, 2023)

UDC 01.1

ISBN – 9-789-46485-364-3

The XXXV International Scientific and Practical Conference « Scientists and modern theoretical ideas», September 04-06, 2023, Haifa, Israel. 181 p.

Text Copyright © 2023 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2023 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Khromykh N., Lykholat Y., Liashenko O. Diversity and chemotaxonomic significance of the floral phytoconstituents of the genus sorbus species. Abstracts of XXXV International Scientific and Practical Conference. Haifa, Israel. Pp. 12-14.

URL: <https://eu-conf.com/ua/events/scientists-and-modern-theoretical-ideas/>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Кормош С.М., Кондратенко С.І., Митенко І.М. МІНЛИВІСТЬ ОСИМUM BASILICUM L. ПІД ВПЛИВОМ КОЛХІЦИНУ	8
BIOLOGY		
2.	Khromykh N., Lykholat Y., Liashenko O. DIVERSITY AND CHEMOTAXONOMIC SIGNIFICANCE OF THE FLORAL PHYTOCONSTITUENTS OF THE GENUS SORBUS SPECIES	12
CHEMISTRY		
3.	Solntsev V., Petrash K., Solntseva T. NON-EQUILIBRIUM SELF-ORGANIZING INORGANIC SYSTEMS WITH DYNAMIC STABILITY	15
ECONOMY		
4.	Dubyk B., Katana V., Poliova N. THEORETICAL ASPECT OF STRATEGIC PLANNING OF THE ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY	17
5.	Іськів І.Я. ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	21
6.	Вареник В.В. ЗМІНИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ В УКРАЇНІ	23
7.	Колесник М.В. ОСОБЛИВОСТІ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	26
8.	Корсун І.М. ДИНАМІКА ДЕПОЗИТНОГО І КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ	29

GEOLOGY		
9.	Ішков В.В., Дрешпак О.С., Чечель П.О. ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ КОРИ ВИВІТРЮВАННЯ КРИСТАЛІЧНИХ ПОРІД В МЕЖАХ ГОРІШНЄ- ПЛАВНИНСЬКО-ЛАВРИКІВСЬКОГО РОДОВИЩА ЗАЛІЗИСТИХ КВАРЦИТІВ	32
10.	Ішков В.В., Козар М.А., Пащенко П.С. ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ ТА СКЛАДУ САКСАГАНСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ПЛАГІОГРАНІТОЇДІВ В РАЙОНІ ГОРІШНЄ-ПЛАВНИНСЬКО-ЛАВРИКІВСЬКОГО РОДОВИЩА ЗАЛІЗИСТИХ КВАРЦИТІВ	46
11.	Харитонов В.М., Гапоненко А.О. ПРОГНОЗУВАННЯ ЗОН ПІДВИЩЕНОЇ ПРОНИКНОСТІ ГІРСЬКИХ ПОРІД В МЕЖАХ Б. СВИСТУНОВА ГЕОФІЗИЧНИМИ МЕТОДАМИ	60
12.	Чернобук О.І. ПРО ЗВ'ЯЗОК МІЖ ГЕРМАНІЄМ ТА РТУТТЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С 1 ШАХТИ "БЛАГОДАТНА"	64
HISTORY		
13.	Hryhoruk N.A. THE STATE AND LEGAL SITUATION OF THE POLISH LANDS IN THE LATE XVIII AND EARLY XIX CENTURIES	77
JURISPRUDENCE		
14.	Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СИСТЕМНА ВЛАСТИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	80
15.	Батанова Л.О. ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В УКРАЇНІ	89
16.	Ваксман Р.В. ПЕРЕГЛЯД ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	93
17.	Зайцев О.М., Польова А.В., Демідова А.О. ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ТА МОРАЛІ	95

18.	Піддубна А.В. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	97
19.	Сорока М.В. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	101
20.	Халабуденко О.А. МІСЬКЕ ПРАВО: СУЧАСНИЙ ПРАВОВИЙ ЛАНДШАФТ	104
MANAGEMENT, MARKETING		
21.	Андрушкевич Н.В., Мудрецький Р.О. ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА СТВОРЕННЯ ФІНАНСОВИХ ЕКОСИСТЕМ	108
22.	Гуляйко А.П., Радченко О.В. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ З ЦІННІСТЮ ПРОДУКЦІЇ АПК	111
MEDICINE		
23.	Kiriya D. PROGNOSTIC ROLE OF APOPTOSIS MARKERS IN CHRONIC ENDOMETRITIS IN WOMEN WITH INFERTILITY	114
24.	Кобцева О.А., Трохименко А.О. ДІАГНОСТИКА Й ТАКТИКА ЛІКУВАННЯ РЕТЕНОВАНИХ ЗУБІВ	118
25.	Павлова О.О., Лук'янова Є.М. ДИНАМІКА ІММУНОГІСТОХІМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ ЕНДОТЕЛІАЛЬНУ ФУНКЦІЮ СТРУКТУР ГОЛОВНОГО МОЗКУ ЩУРІВ ЗІ СКОПОЛАМІН- ІНДУКОВАНОЮ ДЕМЕНЦІЄЮ АЛЬЦГЕЙМЕРІВСЬКОГО ТИПУ	121
26.	Турчин Н.І. ТЮТЮНОПАЛІННЯ, ЯК МОДИФІКОВАНИЙ ФАКТОР РИЗИКУ ЗАХВОРЮВАННЯ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ	124

27.	Шевченко О.О., Левон М.М., Левон В.Ф. ОСОБЛИВОСТІ МОРФОМЕТРИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОБМІННИХ МІКРОСУДИН ПРОТОКАПІЛЯРНОГО РУСЛА ТОНКОЇ КИШКИ ТА СКЕЛЕТНИХ М'ЯЗІВ НА РАННІХ СТАДІЯХ ПРЕНАТАЛЬНОГО ОНТОГЕНЕЗУ ЛЮДИНИ	127
PEDAGOGY		
28.	Petliovana L. COMPETENCY-BASED APPROACH AS A BASIS FOR A NEW PARADIGM OF HIGHER EDUCATION	131
29.	Коваленко В.Є., Міщенко О.А., Якуба Л.С. ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	138
30.	Цуркан М. КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	146
PHILOLOGY		
31.	Avezova N.S. THE RESEARCHES OF LEXEMES REPRESENTING THE MOVEMENT OF HUMAN BODY IN UZBEK AND ENGLISH	148
32.	Мунтян О.О. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФЕМІНІТИВІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ	153
33.	Приходько А.М., Лісна К.О. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНООДИНИЦЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	155
PHILOSOPHY		
34.	Жидкова О.О. МЕДІАКУЛЬТУРА ЯК СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	158
PSYCHOLOGY		
35.	Научитель О.Д., Кузьміна С.В. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ АЛКОГОЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	161

TECHNICAL SCIENCES		
36.	Eraliev K., Eraliev A. ORIGINS OF ASYMMETRICAL LOAD DISTRIBUTION	166
37.	Voronets V., Voronets O., Tarasenko Y. A QOS PROVISION MODEL IN A WIRELESS ELECTRONIC COMMUNICATION NETWORK	170
38.	Ярмольчик М., Ксензов В. ВИКОРИСТАННЯ ПІННИХ ПОДУШОК В УМОВАХ ВИТОКУ ГОРЮЧИХ РЕЧОВИН ТА ДІЇ ПОЖЕЖНОГО ПІДРОЗДІЛУ В БРИГАДІ АРМІЙСЬКОЇ АВІАЦІЇ	171
39.	Коломійцев О., Комаров В., Філіппенков О. ЗАСТОСУВАННЯ ГІРОСКОПІВ ЯК ВІБРОЗБУДЖУВАЧІВ ПРИ ДІАГНОСТУВАННІ КРИЛА ЛІТАЛЬНОГО АПАРАТУ МЕТОДОМ ЧАСТОТИ ВЛАСНИХ КОЛИВАНЬ	174

МІНЛИВІСТЬ *OSIMUM BASILICUM* L. ПІД ВПЛИВОМ КОЛХІЦИНУ

Кормош С. М.

доктор с.-г. наук, старший науковий співробітник,
завідувачка лабораторією малопоширених
овочевих та пряно-ароматичних культур
Інститут аграрних ресурсів та регіонального розвитку НААН

Кондратенко С. І.

доктор с.-г. наук, старший науковий співробітник, завідувач відділом селекції і
насінництва
Інститут овочівництва і баштанництва НААН

Митенко І. М.

кандидат с.-г. наук, науковий співробітник лабораторії генетики, генетичних
ресурсів і біотехнології
Інститут овочівництва і баштанництва НААН

Мутаційна селекція являється одним із ефективних напрямів генетичного покращення рослин і створення економічно привабливих сортів. Теоретичні дослідження й практична робота у цій сфері проводиться в багатьох наукових установах і лабораторіях світу [1]. Вирішено багато питань і доведені великі можливості практичної селекції рослин за умови використання поряд з іншими методами методів експериментального мутагенезу, так як утворення мутантних форм збільшує мінливість ознак різних культур, підвищуючи їхню господарську цінність [2].

Кількість одержаних з використанням мутагенних факторів мутантних сортів рослин постійно зростає. Якщо у 1976 р. їх було близько 500, то вже через тридцять років їх кількість становила більше 2500, а на сьогодні ця кількість зросла у декілька разів. Найбільша кількість мутантних сортів створена в Китаї, Індії, країнах СНГ, Нідерландах, США, Японії [3].

Об'єктом досліджень були васильки справжні (*Ocimum basilicum* L.) – одна із найбільш популярних і вживаних культур в Україні останнього часу. *Ocimum* L. – рід рослин, який вирощують у всьому світі, що зумовлено широким спектром народногосподарського значення. Він зараховує близько 35 видів ароматичних однорічних і багаторічних трав'янистих рослин та кущів родини *Lamiaceae* з різним забарвленням листків та архітектоніки куща, що походять з помірних та тропічних районів Старого Світу. Вони дуже корисні: в листках містять фітонциди, каротин, вітаміни А, В₁, В₂ і Р, а вітаміну С в ньому в 2,5 рази більше, ніж в зелені петрушки. Завдяки корисним властивостям васильки використовують в кулінарії, медицині та косметології, у ландшафтному дизайні і, навіть, у виготовленні піротехніки.

У промисловому вирощуванні васильків лідирують Франція, Італія та Угорщина. В Україні їх вирощують переважно у дрібних приватних господарствах на малих площах. Врожайність невисока, надходження зелені до споживачів не врегульоване і носить сезонний характер [4, 5]. Тому, метою дослідження було отримання форм з позитивним відхиленням від контролю, із наступним застосуванням у селекційному процесі зі створення економічно привабливих сортів.

Згідно з методикою повітряно-сухе насіння васильків замочували у водному розчині колхіцину. Розчин мутагену готували безпосередньо перед застосуванням. Дослід проводили при кімнатній температурі, у двократному повторенні.

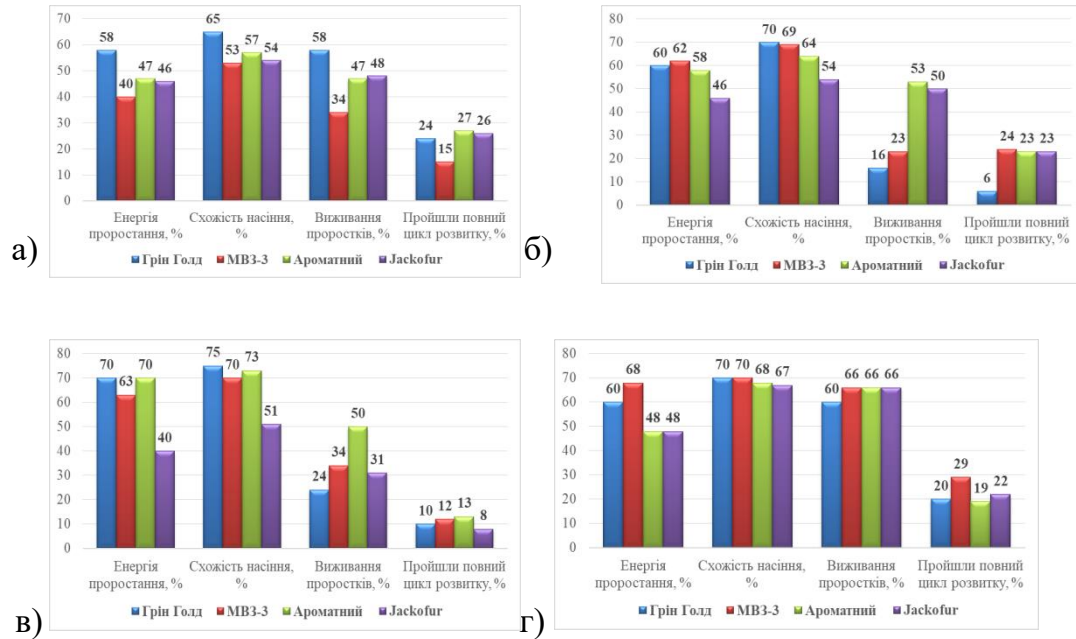
При застосуванні мутагену важливим фактором є правильний вибір дози, від якої залежить і кількість й якості мутацій. Для визначення оптимальної дози впливу колхіцину на насіння васильків були взяті три концентрації: 0,001 %, 0,01 %, 0,05 % з експозицією 24 год. Потім насіння було промите у холодній проточній воді впродовж 35 хвилин із просушуванням. У кожному варіанті обробляли по 100 насінин, у двох повтореннях.

Для визначення дії мутагенних чинників на рослини у першому поколінні (M_1) насіння висівали у чашки Петрі та теплиці без обігріву, у двох повтореннях. Проросле насіння висаджували у ґрунт. Реакція рослин на обробку колхіцином визначалася за наступними параметрами: схожість насіння, проходження повного циклу розвитку рослин й мінливість морфобіологічних ознак.

Для встановлення лабораторної й польової схожості 4-х генотипів (Грін Голд, МВЗ-3, Ароматний, Яскофур) васильків оброблене насіння було висіяне 22.04.21 у чашки Петрі й теплицю без обігріву.

У чашках Петрі сходи отримали 29.04.21 р. Енергія проростання та схожість знаходилися на рівні – 40-70 % і 51-75 % (контроль – 48-68 % та 57-70 %, відповідно, рис. 1). У теплиці без обігріву сходи отримали 05.05.21 р. Енергія проростання і схожість насіння була на низькому рівні та становила 0-14 % і 0-18 %, контроль 60-68 %. Найбільша схожість насіння була при обробці 0,001 % концентрацією р-ну і становила від 9 % (Ароматний) до 18 % (МВЗ-3). Із зростанням концентрації схожість зменшувалася. Більше схожих насінин було у зразка МВЗ-3 (18 % – 0,001 % концентрація р-ну, 14 % – 0,01 % та 6 % – 0,05 %, контроль – 68 %, відповідно). Кількість рослин, які вступили у генеративну фазу, від загальної кількості рослин васильків справжніх, що вижили становила від 19 до 29 %.

Зазначимо, про те що рослини пересаджені у ґрунт із теплиці не відрізнялися за своїм розвитком від рослин отриманих із чашки Петрі.

а – 0,001 % концентрація р-ну колхіцину; б – 0,01 % концентрація р-ну колхіцину;
в – 0,05 % концентрація р-ну колхіцину; г – контроль (намочування у дистильованій воді).

Рисунок 1 – Дія розчину різних концентрацій колхіцину на схожість, виживання та розвиток рослин васильків справжніх, 2021 р.

Отже, найбільший ефект від дії колхіцину у лабораторних умовах спостерігали при концентрації розчину 0,05 %, а в польових – 0,001 %. Підвищені параметри енергії проростання і схожості виявлено у зразків Ароматний і Грін Голд (по 70 % та 73 і 75 %) – лабораторні умови та MB3-3 – польові умови, виживання сіянців та рослин, що пройшли повний цикл розвитку було більшим в Ароматного (50 % і 13 %) та MB3-3 (34 % і 12 %) – лабораторні умови та MB3-3 (18 % і 14 %) – польові умови.

Хімічний мутаген колхіцин у концентрації 0,001 %, 0,01 % та 0,05 % виявляв істотну дію на рівень прояву багатьох морфометричних ознак рослин васильків справжніх у поколінні M_1 . Результати першого року дослідження вказують на те, що дія колхіцину різних концентрацій на зразки – не однакова. У зразка Грін Голд обробка хімічним мутагеном концентрацією 0,001 % та 0,05 % сприяла підвищенню параметрів за 11 і 14 показниками. На MB3-3 позитивно впливали концентрації 0,01 та 0,05 (10 і 11 ознак), у Jackofura – розчин концентрацією 0,01 %, а в Ароматного найбільший ефект у досліді спостерігали від дії колхіцину концентрацією розчину 0,01 %, де було підвищення висоти і діаметру рослин на 12,2 см та 3,5 см, збільшення кількості пагонів 3-го порядку – на 84 шт. і довжини пагонів та суцвіть 3-х порядків на 13,9 см, 8,5 см і 16,8 см та на 3,4 см, 3,8 см і 3,7 см, відповідно, а також збільшувався їх діаметр.

Товарною сировиною васильків справжніх – є молоді квітучі пагони. Здатність рослин формувати максимум цієї продукції і являє потенціал урожайності виду. Позитивна дія розчину колхіцину на кількісні ознаки васильків справжніх сприяла формуванню підвищеної урожайності рослин

окремих зразків. Найбільший ефект дії колхіцину за ознакою урожайності спостерігали при використанні розчину концентрації 0,05 % і на всіх зразках, яка збільшувалася у 1,6-2,0 рази і становила 1590-3276 г/м², як виняток – *Jascofur*, у якого урожайність була низькою. Підвищену облистяність рослин васильків справжніх спостерігали за концентрації розчину 0,01 % (від 55 % – Грін Голд та Ароматний) до 65 % (МВЗ-3).

За результатами проведених досліджень серед експериментальних рослин були виділені форми, які представляють інтерес для селекції. Із виділених форм зібрано насіння для наступних досліджень їх і визначення ступеня спадкування виділених ознак у наступних поколіннях.

Список літератури

1. Кудина Г.А. Изменчивость *Lagurus ovatus* L. под влиянием диметилсульфата (ДМС). *Промышленная ботаника*. 2002. Вып.2. С.114-118.
2. Селекція овочевих рослин: монографія / В. А. Кравченко та ін.; Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2013. 364 с.
3. Лях В. А., Полякова И. А., Сорока А. И. Индуцированный мутагенез масличных культур: монография: под ред. В. В. Моргуна. Запорожье: ЗНУ, 2009. 266 с.
4. Кораблёва О.А. Пряности и приправы. К.: Юнивест Медиа, 2011. С.23–27.
5. Касян О.І., Позняк О.В., Чабан Л.В. Селекція однорічних і багаторічних пряно-смакових, зеленних і делікатесних овочевих культур на дослідній станції «Маяк» ІОБ НААН – пріоритетний напрям досліджень. *Овочівництво і багаторічництво: історичні аспекти, сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 45- річчю від дня заснування Дослідної станції «Маяк» ІОБ НААН (у рамках IV наукового форуму «Науковий тиждень у Крутах – 2019», 12-13 березня 2019 р., с. Крути, Чернігівська обл.). Обухів: Друкарня ФОП Гуляєва В.М., 2019. Т. 1. С. 14–25.

DIVERSITY AND CHEMOTAXONOMIC SIGNIFICANCE OF THE FLORAL PHYTOCONSTITUENTS OF THE GENUS *SORBUS* SPECIES

Khromykh Nina

Ph.D., Senior Researcher
Oles Honchar Dnipro National University

Lykholat Yuri,

Doctor of Biological Sciences, Professor
Oles Honchar Dnipro National University,

Liashenko Olena

Postgraduate student
Oles Honchar Dnipro National University,

Plants of the genus *Sorbus* (rowans) have various undoubted benefits for human health due to rich source of biologically active compounds with high antioxidant capacity [1]. The polyphyletic genus *Sorbus* is known for the genetic and morphological diversity and extremely complex taxonomical relationship due to the ability of plants to backcrossing and apomixis, repeated polyploidization, homo- and heteroploidy hybridization [2]. The phytochemical diversity of rowans mainly assessed by the polyphenols content and composition in leaves, bark, and fruits [3], while inflorescences remained the plant material with limited evidence [4]. The aim of study was profiling the inflorescence hexane extracts of different rowan species and examining the possible chemotaxonomic significance of the floral metabolites.

The study objects were the native for Ukraine species of the genus *Sorbus* L. which were assigned to the separated genera because the recently established distinct molecular-genetic characteristics [5]. Fully blooming inflorescences of *Sorbus domestica* L., *S. aucuparia* L., and *S. torminalis* (L.) Crantz. were collected in the Botanical Garden of Oles Honchar Dnipro National University (48°26'7" N, 35°2'34" E; Dnipro city, Ukraine).

Using the GC–MS technique, a total of 86 components were identified in the hexane floral extracts, namely 46, 48, and 37 compounds, respectively in *S. domestica*, *S. aucuparia*, and *S. torminalis* inflorescences.

Pentadecyl acrylate (13.71%), eicosane (13.58%), nonacosane (13.12%), and hentetracontanol (12.16%) were found to be major components in the extracts of *S. domestica*; hentetracontanol (21.62%), eicosane (12.52%), nonacosane (11.75%), and lupeol (4.13%) in the extracts of *S. aucuparia*; eicosane (17.81%), ethylene dimethacrylate (12.61%), urs-12-ene (11.02%), octacosane (7.74%), linoleic acid (7.61%), and butyl acetate (6.0%) in the floral extracts of *S. torminalis*.

Principal component analysis (PCA) of the rowan floral constituents was applied to establish the statistically significant differences between the studied species of the

genus *Sorbus*. Two main factors explained 64.36% (factor 1) and 26.08% (factor 2) of the floral metabolites' variation. Factor analysis showed that factor 2 acts antagonistically on the species *S. domestica* and *S. aucuparia*, while synergistically on *S. torminalis* (table 1).

Table 1. Factor loads according to PCA-analysis of the inflorescences phytoconstituents of different rowan species

Plant species	Factor1	Factor2
<i>Sorbus domestica</i>	0,880383	-0,289892
<i>Sorbus aucuparia</i>	0,888371	-0,255035
<i>Sorbus torminalis</i>	0,605428	0,795770

According to results of principal component analysis the studied species of the genus *Sorbus* were designated as distinct (Fig. 1).

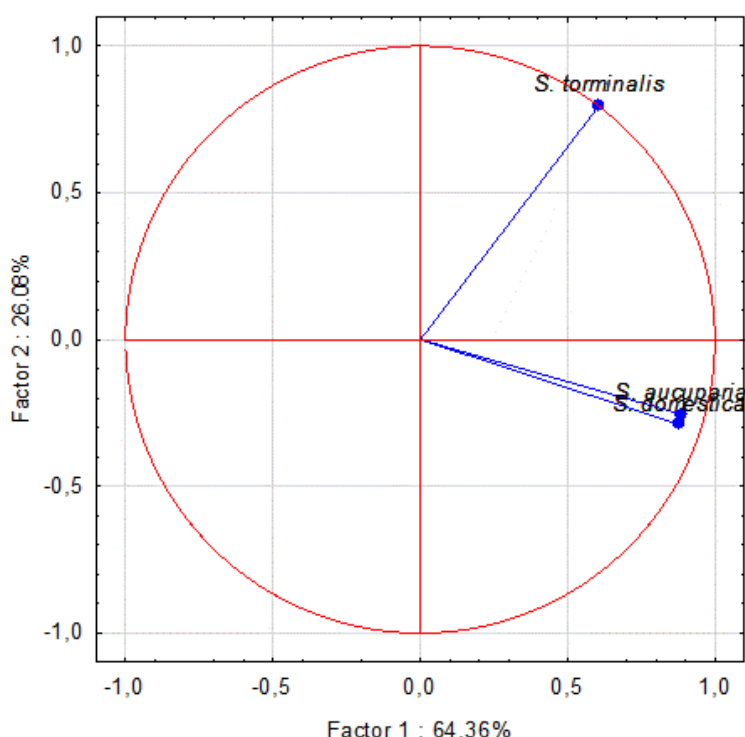

Figure 1. Scatter plot 2D of principal component analysis (PCA) of the phytochemicals of inflorescence extracts of *S. domestica*, *S. aucuparia* and *S. torminalis*

In addition, principal component analysis determined the floral constituents hentetracontanol, nonacosane, pentadecyl acrylate, 1-methylhexacosane, cycloeucalenol acetate, butyl acetate, and urs-12-ene as the components mostly contributed to the differences between *S. domestica*, *S. aucuparia* and *S. torminalis* resulted in the species distinction.

Therefore, the qualitative and quantitative heterogeneity of the constituents of inflorescence extracts, which was statistically accessed by principal component

analysis (PCA), turned out to be the informative approach for studying and assessing the chemotaxonomic variability of plant species.

References:

1. Gaivelyte, K., Jakstas, V., Razukas, A., & Janulis, V. (2014). Variation of quantitative composition of phenolic compounds in rowan (*Sorbus aucuparia* L.) leaves during the growth season. *Natural Product Research*, 28(13), 1018 – 1020. <https://doi.org/10.1080/14786419.2014.902819>
2. Hamston, T. J., de Vere, N., King, R. A., Pellicer, J., Fay, M. F., Cresswell, J. E., & Stevens, J. R. (2018). Apomixis and hybridization drives reticulate evolution and phyletic differentiation in *Sorbus* L.: implications for conservation. *Frontiers in Plant Sciences*, 871, 1–13. <https://doi.org/10.3389/fpls.2018.01796>
3. Lykholat, Y. V., Didur, O. O., Khromykh, N. O., Davydov, V. R., Borodai, Y. S., Kravchuk, K. V., & Lykholat, T. Y. (2021). Comparative analysis of the antioxidant capacity and secondary metabolites accumulation in the fruits of rowan (*Sorbus aucuparia* L.) and some closely related species. *Ecology and Noospherology*, 32(1), 3 – 8. <http://doi.org/10.15421/032101>
4. Zymone, K., Raudone, L., Žvikas, V., Jakštas, V., & Janulis, V. (2022). Phytoprofilig of *Sorbus* L. Inflorescences: A Valuable and Promising Resource for Phenolics. *Plants (Basel)*, 11(24), 3421. <https://doi.org/10.3390/plants11243421>.
5. Fedoronchuk, M. M. (2017). Taxa of *Rosaceae* of the Ukrainian flora: position in a new system of the family according to molecular phylogenetic data. *Ukrainian Botanical Journal*, 4(1), 3–15 (in Ukrainian). <https://doi.org/10.15407/ukrbotj74.01.003>

NON-EQUILIBRIUM SELF-ORGANIZING INORGANIC SYSTEMS WITH DYNAMIC STABILITY

Solntsev Viktor,

Doctor of Technical Sciences, Leading researcher
Institute for Problems of Materials Sciences NASU,

Petrash Kostiantyn

Candidate of Technical Sciences, Researcher
Institute for Problems of Materials Sciences NASU,

Solntseva Tetiana

Candidate of Technical Sciences, Senior researcher
Institute for Problems of Materials Sciences NASU,

For the first time, at high-temperature interaction in powder compositions of vanadium with molybdenum and niobium diselenides, the appearance of dissipative structures beyond the thermodynamic stability limit was discovered. [1]. Subsequent studies showed the formation of stable non-equilibrium systems based on transition metals of the fourth and fifth groups and chromium with selenium [2]. The existence of unstable compounds of higher stoichiometry was experimentally discovered in the presence of free selenium [3].

An analysis of the microstructure and phase composition of systems based on a transition metal-diselenide [3–6] made it possible to establish the mechanism for the appearance of dissipative structures in nonequilibrium materials as a closed cycle of three instabilities. This is a thermodynamic instability, which is due to the decomposition of compounds. As a result, the initiation of the self-oscillatory reaction of chalcogen with the matrix metal is a chemical instability [7]. The self-oscillatory reaction generates concentration waves in the reaction volume, the superposition of which leads to the release of the metal component of the matrix, which screens the release of the chalcogen from the system as a nonequilibrium phase transition that closes the cycle, which leads to dynamic stability and the formation of a dissipative form.

Thus, within the framework of modern concepts of nonequilibrium thermodynamics, reactive, constantly excitable, self-organizing systems have been discovered, which can be the basis for the creation of materials for extreme operating conditions.

References:

1. Radomyselsky I.D. Volumetric changes during sintering of vanadium briquettes with niobium and molybdenum diselenides / I.D. Radomyselsky, V.P. Solntsev, O.V. Evtushenko and others // Powder metallurgy, No. 9. - 1983.- P. 13-17.

2. Skorokhod V.V. About the dynamic character of stability in powder reacting systems / V.V. Skorokhod, V.P. Solntsev // Add. NASU.- 2001.- №11.- P. 74-80.

3. Skorokhod V.V. Peculiarities of non-equilibrium decomposition reactions of diselenides and their interaction with transition metals of groups IV and VA of the Periodic system /. V.V.Skorokhod, V.P.Solntsev, A.A.Semenov-Kobzar, T.A.Solntseva // Electronic structure and properties of refractory compounds, alloys and metals. Series "Physical materials science and properties of materials". - Kyiv: Proceedings Frantsevich Institute of Problems of Materials Science NASU. - 2002. - P. 145-149.

4. Skorokhod V.V. Formation of fundamentals of thermochemical kinetics of heterogeneous processes in powder reacting systems / V.V.Skorokhod, V.P. Solntsev. // Powder metallurgy. - 2009.- No. 7/8.- P. 48 - 58.

5. Solntsev V.P. Theoretical and experimental background of the observation of self-organization elements in the technology of reacting powder systems / V.P.Solntsev, V.V. Skorokhod // Powder metallurgy, 2012.- No. 11/12.- P.5-17.

6. Solntsev V.P. Development of work in the field of creation of wear-resistant materials for structural purposes for space technology // Powder metallurgy, 2014.- No. 3/4.- P. 30-38.

7. Solntsev V.P. Model of self-oscillatory topochemical reaction in an open system metal - diatomic gas / V.P. Solntsev, V.V. Skorokhod V.V., V.L. Baranov // Reports of NASU - 2001 - No. 12 - P. 83-87.

THEORETICAL ASPECT OF STRATEGIC PLANNING OF THE ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

**Bohdan Dubyk,
Volodymyr Katana**

Postgraduates
Private Higher Education Establishment “European University”,

Nataliya Poliova,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of Department of Management and Innovation Providing,
Private Higher Education Establishment “European University”,

In an era characterized by rapid technological advancements, the digitalization of the economy has emerged as a defining force reshaping the landscape of global business. As traditional industries converge with cutting-edge technologies, enterprises around the world are compelled to reevaluate their strategies in order to navigate the complexities and seize the opportunities presented by this new economic paradigm. Within this dynamic context, Ukraine - an emerging economic force with a rich cultural heritage, finds itself at a pivotal juncture, grappling with the complexities and possibilities presented by the digital economy. This paper embarks on a comprehensive exploration of the theoretical underpinnings that underscore the strategic planning of Ukrainian enterprises, as they navigate the uncharted territories of the digital economy landscape.

Ukraine, known for its diverse economic sectors ranging from traditional heavy industries to emerging technology startups, finds itself amid a unique digital transformation journey. Over the past decade, the Ukrainian government and various stakeholders have recognized the potential of digitalization to boost economic growth, enhance competitiveness, and foster innovation. Initiatives such as the "Digital Transformation 2020" strategy underscore the nation's commitment to embracing technology as a catalyst for progress. As a result, Ukraine's economy has witnessed a gradual shift towards digitization, marked by increased investments in information technology, growing tech ecosystems, and a burgeoning pool of skilled professionals.

Understanding the digitalization journey requires an examination of the diverse enterprise landscape in Ukraine. From well-established traditional industries to nimble startups, Ukrainian businesses span a wide spectrum. Some sectors, like IT services and e-commerce, have been quick to adopt digital practices due to their inherent alignment with technology. However, other industries, such as manufacturing and agriculture, face unique challenges in integrating digital strategies due to their reliance on physical processes. This divergence in digital readiness among sectors necessitates a nuanced approach to strategic planning - one that accommodates the diversity of enterprises in Ukraine.

The transition to the digital economy necessitates a recalibration of strategic planning models that have traditionally guided enterprises. As technology permeates every facet of business operations, enterprises in Ukraine will face, and many already facing are confronted with the task of reimagining established planning paradigms to remain competitive in an increasingly dynamic marketplace. So traditional strategic planning models need to be adopted as well and this is few key factors:

- Navigating Agility and Adaptability: traditional strategic planning often follows a linear trajectory with long-term goals and fixed strategies. However, in the digital economy, the landscape is marked by volatility and rapid change. Strategic planning models need to be flexible enough to accommodate unforeseen shifts in technology. Ukrainian enterprises need to understand that agility and adaptability are paramount and the ability to pivot swiftly while maintaining a clear strategic direction is a hallmark of successful digital planning.

- From Long-Term to Iterative: long-range strategic plans, while essential for providing a clear vision, can become obsolete in a fast-paced digital environment and businesses in progressive countries understand that. Ukrainian enterprises to be competitive need to increasingly shift towards iterative planning processes as well. Instead of rigidly adhering to a predefined plan, they need to assess and adjust their strategies based on real-time insights and changing circumstances. This iterative approach allows for responsiveness to emerging opportunities and threats, ensuring that enterprises remain relevant and adaptable.

- The Role of Data-Driven Insights: digitalization generates an unprecedented influx of data, offering valuable insights into customer preferences, market trends, and operational efficiencies. By harnessing advanced analytics and artificial intelligence, enterprises can make informed choices, fine-tune strategies, and optimize resource allocation. This shift towards data-centric planning allows Ukrainian businesses to align their strategies more closely with actual market dynamics.

- Embracing Hybridization: a notable trend in adapting traditional planning models is the concept of hybridization. Ukrainian enterprises that already have good and established traditional methodologies need to mix them with innovative digital approaches. For instance, some are marrying top-down strategic planning with bottom-up initiatives that encourage employee participation and innovation. This amalgamation enables companies to capitalize on the best of both worlds, preserving the coherence of long-term vision while fostering agility at the operational level.

- The Glocalization Imperative: Glocalization - a fusion of "global" and "local" - emerges as a pivotal concept. While global digital trends set the stage, Ukrainian enterprises must factor in localized market nuances. This approach recognizes that digital strategies need to be contextually relevant to resonate with the preferences and behaviors of Ukrainian consumers. By striking a balance between global trends and local sensitivities, enterprises can design strategies that are effective and resonate with the domestic market.

Another pivotal factor of enterprise effectivity on digital transformation journey is “Digital Leadership and Organizational Culture”. Digital leadership transcends the mere implementation of technological solutions; it encompasses a paradigm shift in mindset and a commitment to fostering an innovation-centric culture. By nurturing an

environment conducive to experimentation, continuous learning, and embracing change, leaders empower their teams to navigate the evolving landscape with resilience and creativity. This visionary leadership, coupled with an organizational culture that champions adaptability, lays the cornerstone for successful strategic planning within the dynamic terrain of the digital economy. Here is a few aspects of digital leadership:

- Leadership in the Digital Age: digital leadership extends beyond traditional managerial roles—it encompasses a visionary approach that embraces technology as a catalyst for change. Effective digital leaders exhibit a keen understanding of technology trends, are open to experimentation, and foster a culture that encourages continuous learning and adaptation.

- Nurturing a Culture of Innovation: the heart of successful digital transformation lies in cultivating an organizational culture that thrives on innovation. Ukrainian enterprises that foster an atmosphere of creativity, risk-taking, and experimentation create fertile ground for digital initiatives to flourish. This culture of innovation encourages employees to challenge the status quo, explore new solutions, and contribute ideas that can reshape strategic planning in the digital era.

- Change Champions and Role Modeling: future leaders in Ukrainian enterprises will serve as change champions, not merely administrators. By embracing digital strategies themselves, leaders will set an example for their teams to follow. When leaders actively adopt digital tools, embrace new ways of working, and champion innovation, employees are more likely to embrace these changes with enthusiasm. This proactive involvement of leadership will pave the way for the entire organization to embrace the digital shift.

- Adaptability as a Leadership Trait: in the ever-evolving digital landscape, adaptability becomes a hallmark of effective leadership. Ukrainian leaders need to anticipate disruptions and steer their organizations with resilience. By modeling adaptability and demonstrating openness to change, leaders inspire a similar attitude across the enterprise. This adaptable mindset empowers organizations to pivot swiftly in response to emerging opportunities and challenges.

- Empowering Cross-Functional Collaboration: digital transformation often involves cross-functional collaboration, where teams with diverse expertise collaborate to drive innovation. Leaders play a crucial role in breaking down silos and fostering collaboration across departments. They facilitate the exchange of ideas, ensure effective communication, and create an environment where interdisciplinary teams can collaborate seamlessly.

- Communication as a Bridge: effective digital leadership hinges on transparent and open communication. Leaders need to articulate the rationale behind digital initiatives, outline their strategic significance, and address any concerns within the organization. Clear communication ensures that all members of the enterprise understand the broader objectives and can align their efforts accordingly.

In conclusion, research will embark on a comprehensive journey into the theoretical constructs that underlie the strategic planning of enterprises and Ukrainian enterprises particularly amidst the digitalization of the economy. By dissecting the challenges and opportunities that Ukraine's digital transformation landscape presents, delving into the integration of digital strategies within established planning paradigms,

and scrutinizing the pivotal role of forward-looking leadership and transformative organizational culture. Will endeavor to elucidate the intricate interplay between strategic planning and the digital economy. This exploration aims to equip Ukrainian enterprises with a profound understanding of the theoretical tenets that can guide their navigation through the convergence of tradition and technology, ultimately steering their trajectories toward triumph in a fluid and evolving business milieu.

References:

1. Rumelt, R. (2011). Good Strategy/Bad Strategy.
2. B. Keith Simenson (2011). Strategic Planning: A Practical Guide to Strategy Formulation and Execution.
3. Kirilyuk E.M. Digitization: marketing trends and implementation platforms. Scientific Bulletin of Odessa National Economic University.
4. Ebtihaj Al-A'ali, Meryem Masmoudi (2022). Leadership and Workplace Culture in the Digital Era

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Іськів І.Я.

Відокремлений структурний підрозділ Технологічний фаховий коледж
Національного лісотехнічного університету України,

Стратегія національної безпеки України являє собою документ, що «визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки» [1-6].

На нашу думку, під стратегію національної безпеки України слід розуміти організаційно-правовий інструмент, що спроможний реалізовувати державну політику забезпечення безпеки національних інтересів країни і сприяти сталому розвитку кожної соціально-економічної системи України.

Сьогодні, ключовими засадами стратегії національної безпеки України є: стримування через розвиток оборонно-безпекових спроможностей; стійкість через спроможність адаптуватися до змін безпекового середовища; взаємодія через розвиток партнерства з країнами ЄС та НАТО.

Сьогодні, перед новою Стратегією національної безпеки України стоять складні виклики, які слід прийняти та уможливити отримання від них лише позитивного впливу. Виділимо ключові із них:

1. Поступовий перехід до стандартів Індустрії 5.0. Стрімкий розвиток Індустрії 4.0 привніс значні технологічні зміни, особливо вони бути відчутні для енергетичної безпеки. Нарощування розробок у сфері штучного інтелекту вимагає відповідної реакції зі сторони держави, щоб уможливити ефективну трансформацію економіки і суспільства в країні.

2. Кліматичні зміни. Поступові але стабільні зміни клімату збільшують загрози для навколишнього природного середовища України. Надзвичайні ситуації та техногенне навантаження стають реальними проблемами для екологічної безпеки.

3. Російська агресія в Україні. Гібридна, а далі й повномасштабна війна стає головною проблемою системи забезпечення національної безпеки України. Усі сили й ресурси направлені на збереження захисту по усіх складовим та недопущення знищення нашої країни.

4. Розвиток та панування монополії. Не спроможність посилити конкуренцію на ринках України стає проблемою не лише для бізнесу але й добробуту громадян.

Ключова проблема яка стояла останні роки перед державною політикою забезпечення національної безпеки України полягала в тому, як ввести повномасштабну війну з країною-агресором і паралельно виконувати свої державні функції по захисту мирного населення на території де немає військових дій і життя намагається продовжувати. І станом на кінець 2023 року, слід зазначити, що з цими задачами державна політика справилася.

References:

1. Шевчук О.М. Заходи адміністративного запобігання поширенню пандемії COVID-19 та права людини: досвід Великобританії. Science and practice of today : збірник праць міжнародної конференції, November 16–19, 2020. Ankara, 2020. 695 p. С. 335–328.
2. Шевченко В. Концепція національної безпеки: методологічний аспект. Голос України. 1996.11 с.
3. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України/ О. Гончаренко, Е. Лисицин, В. Вагапов // Наука і оборона. 2002. №1. С.18-24.
4. Вовк О. Концепція національної безпеки України: теоретичний аспект. Вісник київського національного ун-ту ім т. Шевченка. Юридичні науки.2011.№ 89. С. 76-80.
5. Ліпкан В. Концепція національної безпеки України. Підходи до формування. Вісник прокуратури. 2003. № 10 (28). С. 85-92.
6. Дзьобань О. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій: методологія дослідження та забезпечення: монографія. Харків: Константа, 2006. 440 с.

ЗМІНИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ В УКРАЇНІ

Вареник В.В.,

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», м. Київ

Санкція – це полісемічне слово, яке можна розглядати як дозвіл уповноваженого органу (особи), міру відповідальності. Запровадження санкцій відбувається з певною метою. Тому про санкції як засіб покарання можна судити по досягнутому результату, заради якого встановлюються певні санкційні обмеження.

В Україні, в поточних умовах, економічні санкції спрямовані в першу чергу на виснаження економіки Російської Федерації, яка другий рік поспіль здійснює повномасштабну військову агресію. Законодавство щодо економічних санкцій діяло в Україні і раніше, але після повномасштабного вторгнення стало зрозумілим, що його потрібно вдосконалювати та розширювати.

З цією метою, в 2023 році в Україні набули чинності 2 ключових нормативно-правових акти:

1) Положення про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) затверджене постановою Правління Національного банку України від 11 травня 2023 року № 65 (далі - Положення № 65) і набрало чинності з 13 травня 2023 року.

2) Закон України від 13 липня 2023 року № 3223-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій» (далі - Закон № 3223-IX), який набрав чинності 29 липня 2023 року.

Згідно Положення № 65 суб'єктами реалізації санкцій виступають як банки, так і небанківські фінансові установи (страховики, перестраховики, кредитні спілки, ломбарди, інші фінансові установи, реєстрацію та/або ліцензування яких здійснює Національний банк). Серед новацій даного Положення варто виділити коло осіб, щодо яких суб'єктом реалізації санкцій повинна бути здійснена перевірка. Таку перевірку мають проходити не лише клієнти таких установ, а й інші учасники фінансових операцій.

У разі збігу стосовно особи лише окремих даних, суб'єкт реалізації санкцій зобов'язаний провести аналіз з метою підтвердження чи спростування її належності до санкційної особи. Для цього можуть використовуватись офіційні або інші надійні джерела інформації. Іншим нововведенням є обов'язок складання за результатами здійсненого аналізу письмового висновку, в якому перелічуються здійснені заходи та фіксується результат.

У випадку виявлення збігів щодо особи, яка не є клієнтом суб'єкта реалізації санкцій, такий суб'єкт протягом трьох робочих днів має застосувати заходи з отримання додаткової інформації. Фінансова операція такої особи призупиняється на період такого уточнення даних. Якщо збіг не можна спростувати внаслідок нестачі інформації, ухвалюється рішення про зупинення

або відмову в проведенні операції. Суб'єкт реалізації санкцій повинен мати затверджені внутрішні документи з чітким переліком випадків для відмови у проведенні операції та порядок дій працівників.

Для отримання уточнень або додаткової інформації щодо цифрових відомостей, суб'єкт реалізації санкцій може звернутись до ініціаторів застосування санкцій, відомості щодо яких зазначені в рішеннях РНБО України.

Окрім осіб, які зазначені у санкційних списках, Положення № 65 запровадило нове поняття - підконтрольна особа. До суб'єктів реалізації санкцій встановлена вимога виявляти таких осіб та визначити порядок взаємодії з ними. Підконтрольна особа – це клієнт суб'єкта реалізації санкцій, щодо якого санкційна особа, до якої застосовано санкцію «блокування активів у новій редакції», може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом до здійснення права розпоряджатися ними (активами). Суб'єкти реалізації санкцій зобов'язані з моменту набрання чинності санкційним списком забезпечувати виявлення серед наявних клієнтів підконтрольних осіб. З цією метою повинні аналізуватися наявні дані про клієнта. За результатами аналізу суб'єкт реалізації санкцій також повинен складати письмовий висновок з обґрунтуванням того, в який спосіб санкційна особа може вчиняти дії, тотожні за змістом до здійснення права розпорядження підконтрольною особою.

Стосовно Закону № 3223-IX, то основною його новелою є створення Державного реєстру санкцій. Адміністрування даного Реєстру буде забезпечуватиме Апарат Ради національної безпеки і оборони України, який є держателем цього Реєстру. Також передбачається надання безкоштовного публічного доступу до інформації стосовно всіх суб'єктів, щодо яких застосовано санкції. Законом визначено, що Державний реєстр санкцій - це інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення та надання інформації про всіх суб'єктів, щодо яких застосовано санкції. Порядок ведення та доступу до Реєстру визначається Положенням про Державний реєстр санкцій, що затверджується Радою національної безпеки і оборони України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України "Про санкції" та Законом України "Про публічні електронні реєстри".

Реєстр ведеться державною та англійською мовами з використанням програмного забезпечення, розробленого відповідно до національних стандартів, що забезпечує його сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами, що становлять інформаційний ресурс держави.

Відомості, що містяться в Реєстрі, викладаються у форматі, доступному для автоматизованого збору, обробки та завантаження інформації, а також в інших форматах, визначених Положенням про Державний реєстр санкцій.

У Реєстрі зазначається інформація щодо підстав для застосування, скасування чи внесення змін до санкцій; перелік санкцій, що застосовуються, скасовуються чи змінюються, у розрізі кожної особи, щодо якої застосовано санкції.

Також в Реєстрі вказується інформація щодо органів державної влади та інших державних органів, відповідальних за виконання рішення РНБО про

застосування, скасування чи внесення змін до санкцій; перелік осіб, щодо яких застосовано санкції, та відомості для їх ідентифікації; відомості про суб'єкта внесення пропозиції про застосування, скасування чи внесення змін до санкцій стосовно кожної особи, щодо якої застосовані санкції.

Апарат РНБО не пізніше шести місяців з дня набрання чинності цим Законом повинен забезпечити створення та функціонування Реєстру, а також опублікувати повідомлення щодо початку функціонування Реєстру у офіційному виданні "Голос України". Тобто фактичне його застосування планується ближче до кінця 2023 року.

Всі вищевказані зміни щодо санкційного законодавства спрямовані на ефективний пошук активів осіб, що знаходяться під санкціями, блокування таких активів згідно видів застосованих санкцій та інформування про це уповноважених державних органів. Дані вимоги можна виконати лише маючи ефективно налаштовані внутрішні системи автоматизації у суб'єктів реалізації санкцій. Тому саме створення, налаштування та впровадження таких інформаційних систем у суб'єктів реалізації санкцій стане найскладнішим викликом, від якого буде залежати ефективність здійснених Україною змін в сфері економічних санкцій в 2023 році.

Список літератури:

1. Положення про реалізацію спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) затверджене постановою Правління Національного банку України від 11 травня 2023 року № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-23#Text> (дата звернення: 31.08.2023).

2. Закон України від 13 липня 2023 року № 3223-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3223-20#Text> (дата звернення: 31.08.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Колесник Максим Віталійович

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Національного авіаційного університету

Сучасна провідна економіка характеризується інноваційним розвитком. Конкурентна перевага в товарі, яка отримана в результаті інноваційної діяльності, забезпечує підприємство стійкою конкурентною позицією на ринку.

Підризна інновація призводить до якісних змін ринку та всієї економічної системи, оскільки з ринку зникають як товари, які створені за попередньою технологією, так і, часто, самі її виробники.

При цьому, сучасною парадигмою глобального розвитку є ідея сталого розвитку, яка сформована цілями сталого розвитку (SDG) Організації об'єднаних націй та відповідними науковими теоріями. Сталий розвиток передбачає системно керований розвиток, коли інноваційна діяльність також підпадає під вплив SDG.

Як зазначено в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» DSG України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проектів прогнозних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України. SDG № 9 спрямована на розбудову стійкої інфраструктури, сприяння стійкій індустріалізації та стимулювання інновацій [1].

Економічна інфраструктура, на нашу думку, відіграє значну роль в балансуванні завдань інноваційного розвитку та завдань парадигми сталого розвитку.

Як відомо, розвиток є процес змін в об'єкті дослідження. Розвиток може бути позитивним – це прогрес, або його зворотній напрям – це регрес.

Ці зміни спрямовані на оновлення та якісний ріст ефективності процесів або продукції, що супроводжується переходом на новий рівень системної організації [2].

Зазначимо, що дослідженню інноваційного розвитку присвячені наукові праці значної кількості провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, тому категорія економічний «розвиток» розглядається з різноманітних точок зору, що обумовлено відмінностями завдань наукових досліджень.

Важливе, на нашу думку, зауваження надав Бойчук Н.Я, зазначаючи, що головною умовою для забезпечення інноваційного розвитку підприємства є наявність інноваційного потенціалу, розуміючи під цим поняттям сукупність характеристик підприємства, які визначають його здатність здійснювати діяльність щодо створення і практичного використання нововведень [3].

Нагадаємо, що саме сучасне розуміння економічної інфраструктури в призмі терміна «ринкова інфраструктура» наділяє важливістю роль ринкової інфраструктури в якості такої, що формує економічний потенціал, а отже і інноваційний потенціал, в тому числі у випадку забезпечення сталості інноваційного процесу.

Доцільними до зазначеного, на нашу думку, наступне уточнення: соціальні інновації спрямовані на вирішення проблем, з якими стикається суспільство, і вносять внесок у важливі суспільні цінності (наприклад, здоров'я, освіта, безпека та якість життя), при цьому інновації сталого розвитку характеризують процес, у якому міркування сталого розвитку (екологічні, соціальні та фінансові) інтегруються в системи компанії від генерації ідей до досліджень та розробок і комерціалізації [4].

Світовий досвід становлення інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності в розвинених країнах засвідчує його ефективність формування в при реалізації завдань стійкого розвитку [5].

Доцільним, нашу думку, для визначення інноваційної діяльності на засадах сталого розвитку, застосувати визначення соціально-економічного розвитку, яке надала І.Тюха [6], але з урахуванням інноваційного розвитку як системного фактора сталого інноваційного розвитку. Саме тут ринкова інфраструктура набуває сучасне важливе значення.

Отже, під інноваційний сталим розвитком можна розуміти необоротну, спрямовану, закономірну зміну економічного становища, інноваційної та соціальної інфраструктури господарюючого суб'єкта в результаті якої організація переходить до нового прогресивного якісного стану.

Уточнимо, ми не застосовуємо характеристику «принципова» до зазначених змін, оскільки сталий розвиток передбачає, на нашу думку, «м'який» характер змін з меншими втратами на трансформаційні зміни ринку.

Таким чином, наукові дослідження інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності, ефективне впровадження їх результатів та практичного досвіду провідних економік, забезпечить системність інноваційного розвитку економіки України і є важливим напрямком подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» м. Київ 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
2. Горбач Л. М., Кобук А. Л. Інноваційний розвиток у сучасному світі: основні підходи до вивчення. 2017. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_gorbach.htm
3. Бойчук Н.Я. Інноваційний розвиток та потенціал підприємств в Україні. 2021. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/231791>
4. Fanny Hermundsdottir, Arild Aspelund. Sustainability innovations and firm competitiveness: A review Journal of Cleaner Production 280. (2021). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652620347594>

5. Кухта П. В. Інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Агросвіт. 2014. № 3. С. 58–65
6. Тюха І. В. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви. 2012. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1195>

ДИНАМІКА ДЕПОЗИТНОГО І КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

Корсун Інна Миколаївна

к.е.н, доцент

Київський національний університет архітектури і будівництва

Домогосподарства – як важлива економічна одиниця в ході своєї економічної діяльності, зокрема підсобного господарювання, володіє значними обсягами заощаджень, які можуть бути перетворені на інвестиційний ресурс. Для того щоб перетворити заощадження домогосподарств в інвестиційні ресурси держава та фінансові інституції повинні гарантувати сприятливі умови. Домогосподарства охоче спрямовують певну частину своїх сукупних ресурсів у інвестиції, однак такий обсяг є недостатнім порівняно з країнами Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. Зокрема, рівень заощаджень домогосподарств станом на 2021 р. у США становить 12, 4 % від загальних доходів домогосподарства, Німеччини 15,2 %, Великобританії 6,9 %, Норвегії 15,1 %, Естонії 6,5 %, Литві 2,9 %. Тобто, статистика серед країн Європи є неоднорідною. В Україні обсяг заощаджень домогосподарств щорічно коливається в межах 1,5 % від сукупних ресурсів, однак, у 2021 р. спостерігається від’ємне значення -3,7 % [1].

Найбільш активно вітчизняні домогосподарства інвестують у депозити, державні боргові цінні папери, валюту та земельні ділянки.

Проаналізуємо динаміку депозитів, які залучені депозитними корпораціями в Україні та кредити, надані депозитними корпораціями упродовж 2015 – 2022 рр. Аналіз та співставлення обсягів і динаміки депозитів і кредитів буде здійснюватися за допомогою коефіцієнтного підходу, табл. 1.

Інтенсивність змін у часі виданих депозитів і кредитів на основі порівняльного аналізу рядів динаміки розраховують за допомогою коефіцієнта випередження (k_B), формула 1 [2, с. 39].

$$k_B = \Delta k' / \Delta k'' \quad (1)$$

де k_B – коефіцієнт випередження;

$\Delta k'$ – базисний абсолютний приріст депозитів;

$\Delta k''$ – базисний абсолютний приріст кредитів.

До таблиці 1 внесено дані залучених депозитів і наданих кредитів депозитними корпораціями для вітчизняних домогосподарств за період 2015 – 2022 рр.

Таблиця 1 Результати розрахунків коефіцієнту випередження

Роки	Депозити млн. грн.	Кредити млн. грн.	Базисний абсол. приріст		Коефіцієнт випередження k _B
			$\Delta k'$	$\Delta k''$	
2015	410 895	174 869	X	X	X
2016	444 676	163 333	33 781	-11 536	-2,93
2017	495 313	174 182	50 637	10 849	4,67
2018	530 250	201 102	34 937	26 920	1,30
2019	576 126	212 515	45 876	11 413	4,02
2020	730 317	206 471	154 191	-6 044	-25,51
2021	794 152	254 385	63 835	47 914	1,33
2022	1 045 731	221 105	251 579	-33 280	-7,56

Джерело: обчислено автором на основі джерела [3].

Згідно з даними таблиці 1, обсяг депозитів домогосподарств упродовж 2015 – 2022 рр. значно перевищував обсяг наданих кредитів. Щороку спостерігається динаміка нарощування розриву між обсягами залучених депозитів та наданих кредитів депозитними корпораціями.

Різниця між щорічними обсягами депозитів і кредитів становила 2,35 рази у 2015 р., 3,4 рази – у 2020 р. та 4,6 разів – у 2022 р.

Розрахований базисний абсолютний приріст свідчить про динаміку системного нарощування залучених депозитів $\Delta k'$ упродовж 2015 – 2022 рр. та стрибкоподібну динаміку базисного абсолютного приросту виданих кредитів $\Delta k''$ у 2015 – 2022 рр. Відтак, коефіцієнт випередження k_B мав нестабільне значення, наприклад, у 2016 р., 2020 р. та 2022 р. – значення коефіцієнта було від'ємним – це означає, що в заданий період депозити зростали, а обсяг наданих кредитів різко зменшувався, особливо у 2020 р.

Упродовж 2019 – 2020 рр. відбулося поширення вірусу Covid – 19, відповідно урядами більшості країн та України також було запроваджено превентивні заходи, зокрема карантин. Із запровадженням карантину, у 2020 р. знизився і кредитний портфель домогосподарств, що відповідно позначилося на обсягах кредитування, які відображено у табл. 1.

Більшість комерційних банків України, у період 2019 – 2020 рр., свідчили про факт скорочення споживчого кредитування та погіршення оцінок платоспроможності позичальників.

У 2017 – 2019 рр. та 2021 р. спостерігається, що коефіцієнт випередження залучених депозитів $\Delta k'$ щодо $\Delta k''$ – наданих кредитів має додатне значення та становить від 1,3 до 4,6 в.п.

Таким чином, заощадження домогосподарств є бажаним інвестиційним ресурсом для вітчизняної економіки. На прийняття рішень щодо перетворення заощаджень у інвестиції впливає загальна макроекономічна ситуація в країні, рівень інфляції, стабільність курсу валюти тощо. Проведений аналіз динаміки залучених депозитів та наданих кредитів свідчить, що депозити користуються більшою популярністю серед домогосподарств України та мають щорічні темпи зростання, тоді як кредити мають стрибкоподібну динаміку та є чутливими до найменших кризових явищ в економіці. Стверджувати, що із нарощуванням

депозитів збільшуються обсяги кредитування ми не можемо, оскільки обчислені дані свідчать про інше.

Для поліпшення інвестиційної активності вітчизняних домогосподарств необхідно забезпечити достатній рівень доходів, заробітних плат, зменшити податковий тиск на платників податків, зробити економіку прозорою від «тіньових схем». Необхідною умовою є поліпшення фінансової грамотності населення України.

Враховуючи результати проведеного дослідження, вважаємо за доцільне продовжити пошуки із окресленої проблематики, зокрема звернути увагу на структуру залучених депозитів та наданих кредитів депозитними корпораціями України.

Список літератури:

1. Офіційний веб-сайт (OECD) Організації економічної співпраці і розвитку. URL: <https://data.oecd.org/hha/household-savings.htm#indicator-chart> (дата звернення 29.08.2023 р.).
2. Вядрова І. М. Вплив структури депозитного портфеля банку на формування інвестиційного ресурсу / І.М. Вядрова, І.В. Герцл // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics», №6 (2017). С. 31-42.
3. Офіційний веб-сайт Національного Банку України. Статистика. Статистика фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення 29.08.2023 р.).

ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ КОРИ ВИВІТРЮВАННЯ КРИСТАЛІЧНИХ ПОРІД В МЕЖАХ ГОРІШНЄ- ПЛАВНИНСЬКО-ЛАВРИКІВСЬКОГО РОДОВИЩА ЗАЛІЗИСТИХ КВАРЦИТІВ

Ішков Валерій Валерійович

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Дрешпак Олександр Станіславович

кандидат технічних наук, доцент,
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Чечель Павло Олегович

старший лаборант, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

У межах площі району родовищ кора вивітрювання докембрійських кристалічних порід має плащоподібний характер. Будова її розрізу та потужність залежать від речовинного складу корінних порід, зон розвитку тектонічних порушень та умов збереження їх від розмиву. Сучасна картина її поширення обумовлена, головним чином, ступенем збереження від ерозійно-денудаційних та абразійних процесів [1 - 116].

За морфологічними даними виділяють площові та лінійні кори вивітрювання. перша поширена майже повсюдно, крім ділянок, де вона цілком розмита; для неї характерна нормальна зональність. Потужність цього типу на більшій частині площі дорівнює від 2 - 3 м до 30 м, а на деяких ділянках збільшується до 50 - 70 м. Лінійна кора вивітрювання розвинута локально в зонах розривів і контактів порід різного літологічного складу. Її потужність збільшується до 150 - 200 м (без врахування древніх глибинних зон гіпергенезу, які мали місце в межах Кременчуцької структури). Серед площових кір вивітрювання найбільш поширені кори вивітрювання гранітоїдних порід і гнейсів. вертикальний профіль представлений трьома зонами (знизу догори): початкового вивітрювання (дезінтеграції), гідрослюдисто-каоліновою і зоною каолінів. Зона початкового вивітрювання (дезінтеграції) характеризується збільшенням ступеня дезінтеграції порід знизу догори аж до утворення жорстк'яно-щербіночного матеріалу. Її потужність змінюється від 1 до 10 м по гнейсах і до 26 м - по гранітах. Гідрослюдисто-каолінітова зона складена залишковим кварцом, новоутвореним каолінітом, гідрослюдами, хлоритом і реліктовими мінералами (польовими шпатами, мусковітом, біотитом, амфіболами та ін.). У гранітоїдах і гнейсах об'ємний вміст кварцу знаходиться в межах 15-33%, реліктових мінералів – 5-12%, новоутворених мінералів: каолініту – 45-60%, гідрослюд – 20-

25%, хлориту – 5-12%. Реліктові мінерали зазвичай змінені: польові шпати серицитизовані і сосюритизовані, темнобарвні мінерали – хлоритизовані і частково карбонатизовані. В амфіболітах і ультрабазитах значно підвищується вміст монтморилоніту і нонтроніту. Стійкі акцесорії зазвичай не змінені і майже повністю розкриті в основній новоутвореній масі, в якій відмічаються бурі і коричнево-бурі плями та розводи гідроокислів заліза. Потужність зони на гранітоїдах змінюється від 1 до 10 м, в гнейсах – від 10 до 15 м. Зона каолінів характеризується білим, світло-сірим забарвленням і складена переважно каолінітом та кварцом (відповідно: 65% і 15 - 30% по гнейсах та 70 - 85% і 5 - 30% по гранітоїдах), а також агрегатами монтморилоніту та гідрохлориту, з домішками ільменіту, апатиту, циркону та інших мінералів по гнейсах; та сидериту, циркону та інших – по гранітоїдах. Її потужність становить 5 - 10 м, збільшуючись по гранітоїдах до 10 - 25м, але суцільного розвитку не має.

Кори вивітрювання основних порід широкого розвитку не мають і теж характеризуються наявністю трьох виділених зон. Перша зона (дезінтеграції) представлена тріщинуватими породами, породоутворюючі мінерали яких змінені слабо, із новоутворених відмічаються гідрослюди, карбонат та каолініт. Друга зона (гідрослюдисто-каолінова) складена монтморилонітом (30 - 50%), гідрослюдами (20 - 40%), гідрохлоритом, каолінітом. Третя зона у нижній частині розрізу представлена монтморилоніт-гідрохлоритовими утвореннями зеленувато-сірого до червоно-бурого і навіть фіолетового забарвлення, а у верхній – вохрами, бурими залізняками та бокситоподібними породами.

Кора вивітрювання залізистих порід саксаганської та артемівської світ у межах території репрезентована зазвичай тільки двома зонами – дезінтеграції та бурозалізняковою. Зона дезінтеграції складена щебенем окислених кварцитів, де добре зберігається первинна текстура порід. Бурозалізнякова зона, потужність якої не перевищує перших метрів, характеризується червоно-бурим, вохристо-жовтим, сірувато-зеленим забарвленням і складена гідрогетитом, мартитом, гідрогематитом, кварцом, кальцитом, гідрохлоритом та монтморилонітом. Безрудні (мономінеральні, силікатні) кварцити, зазвичай стійкі в зоні гіпергенезу, утворюють, як правило, тільки малопотужну кору вивітрювання, представлену лише дезінтегрованими породами, які часто насичені бурими гідроокислами заліза.

Список літератури

1. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між вмістом сірки і меркурію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області. The XI International Scientific and Practical Conference «Implementation of modern scientific opinions in practice», March 20 – 21, Bilbao, Spain, pp. 86-93.
2. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Стрілець О.П. (2023). Зв'язок між германієм та ванадієм у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 11th International scientific and practical conference “Problems of the development of science and the view of society” (March 21 – 24, 2023) Graz, Austria, pp. 93-104.

3. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 10th International scientific and practical conference "Modern methods of applying scientific theories" (March 14 – 17, 2023) Lisbon, pp. 95-104.
4. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Про зв'язок між вмістом сірки і ванадію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development», March 13 – 15, Varna, Bulgaria, pp. 56-63.
5. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Могиленець В.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська». The 9th International scientific and practical conference "Basics of learning the latest theories and methods" (March 07 – 10, 2023) Boston, USA, pp. 107-117.
6. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The IX International Scientific and Practical Conference «Analysis of the problems of science and modern education», March 06 – 08, Prague, Czech Republic, pp. 65-71.
7. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти "Дніпровська". The 7th International scientific and practical conference "Application of knowledge for the development of science" (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 96-106.
8. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Васильченко Н.В., Кузнецова С.С. (2023). Особливості зв'язку між концентраціями германію та нікелю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 5th International scientific and practical conference "Prospects of modern science and education" (February 07 – 10, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 129-139.
9. Ішков В.В., Козій Є.С., Озерянська К.Т. (2023). Мінеральний склад дрібних уролітів із колекції професора Баранника С.І. The V International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science development», February 06 – 08, Hamburg, Germany, pp. 99-106.
10. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. (2023). Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 3th International scientific and practical conference "Theoretical aspects of education development" (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland, pp. 119-129.
11. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С. (2023). Встановлення особливостей розподілу германію, токсичних елементів і сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 1th International scientific and practical conference "Current issues of science and integrated technologies" (January 10 - 13, 2023) Milan, Italy, pp.172-182.
12. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.О., Дрешпак О.С. (2022). Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська». Збірник наукових праць НГУ. № 71. С. 145-159.

13. Єрофєєв, А. М., Ішков, В. В., Козій Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і арсена у вугіллі пласта с7н поля шахти "Тернівська". The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of solving scientific problems», December 26 – 28, Belgium, Brussels, pp.67-74.
14. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Мандрікевич В.М., Владик Д.В. (2022). Зв'язок германію і свинцю у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 14th International scientific and practical conference “Modern stages of scientific research development” (December 27 - 30, 2022) Prague, Czech Republic, pp.132-142.
15. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 190-191.
16. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Germanium in c6 coal seam of Dniprovsk mine of Western Donbas of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 188-189.
17. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті с10в поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоекології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 35-40.
18. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між концентраціями германію і кобальту у вугільному пласті с8н поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоекології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 29-34.
19. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Дрешпак О.С., Чечель П.О. (2022). Про зв'язок германію і сірки загальної у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 13th International scientific and practical conference “Implementation of modern technologies in science” (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria, pp.143-152.
20. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і меркурію у вугіллі пласта с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The VIII International Scientific and Practical Conference «Science, trends and development methods», December 19 – 21, Tokyo, Japan, pp.88-95.
21. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2022). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". No. 160, pp. 17-28.
22. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і сірки загальної у вугіллі пласта с1 поля шахти «Самарська», Україна. The VII International Scientific and Practical Conference «Theoretical methods and improvement of science», December 12 – 14, Bordeaux, France. pp. 81-88.
23. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Пашенко П.С. (2022). Про просторовий зв'язок германію і мангану у вугільному пласті с1 поля шахти

«Самарська», Україна. The 12th International scientific and practical conference “Current challenges, trends and transformations” (December 13 - 16, 2022) Boston, USA. pp. 169-179.

24. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. (2022). Про зв'язок германію і фтору у вугільному пласті с1 поля шахти "Самарська", Україна. Proceedings of the XI International scientific and practical conference “Actual problems of learning and teaching methods”, December 06 - 09, Vienna, Austria. pp. 142-151.

25. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і глибиною залягання вугільного пласті с1 поля шахти "Самарська", Україна. The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development», December 05 – 07, Graz, Austria. pp. 103-109.

26. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics", 160, 17-30.

27. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2020). Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки, 25 (1(36)), 214-227.

28. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с7н шахти "Павлоградська" Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району. Вісн. Київ. нац. ун-ту. Геологія, 79 (4). 59-66.

29. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с10в шахти «Дніпровська» Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району Донбасу. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка», 133, 213-227.

30. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2021). Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас. Мінералогічний журнал, 43 (4), 73-86.

31. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта сбн шахты "Терновская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 41, С. 201-208.

32. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты "Самарская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 44. С. 178-186.

33. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 45, 209-221.

34. Козій, Є.С., & Ішков, В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району по вмісту токсичних і потенційно токсичних елементів. Зб. наукових праць «Геотехнічна механіка», 136, 74-86.

35. Ishkov, V. V., Kozii Ye. S., & Lozovoi A. L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. *Збірник наукових праць Національного гірничого університету*, 42, С. 18-23.
36. Kozar, M.A., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Pashchenko, P.S. (2020). New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk-Makiivka geological and industrial district of the Donbas. *Journ. Geol. Geograph. Geocology*, 29(4), 722-730.
37. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць Національного гірничого університету*. 2012. № 37. С. 321 - 332.
38. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. *Збірник наукових праць національного гірничого університету*. 2010. № 35. С. 17 - 31.
39. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. *Tectonics and Stratigraphy*. № 46. pp. 96-104.
40. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. *Mineralogical Journal*. № 43(4), pp. 73-86.
41. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. *Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference*. Helsinki, Finland. pp. 25-26
42. Ішков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. *Мінерал. журн.* 2020. 42, № 4. С. 50 - 59.
43. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. *Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.)*. / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.
44. Barannik C., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. *The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them»*, May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.
45. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. *The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice»*, May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.
46. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // *Збірник наукових праць НГУ*. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.

47. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.

48. Козий Є.С., Ишков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка». (136), 74 – 86.

49. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). Сборник научных трудов НГУ, (19), 5-16.

50. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. Collection of scientific works of NMU, (42), 18-23.

51. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с_{бн} шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (41), 201-208.

52. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (44), 178-186.

53. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць НГУ. (45), 209-221.

54. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. Науковий вісник НГУ, (10), 48-53.

55. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. Науковий вісник Національної гірничої академії України, (2), 84-88.

56. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.

57. Ишков В.В., Козий Є.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с_{7н} поля шахти «Павлоградська» / Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.

58. Козар М.А., Ишков В.В., Козий Є.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.

59. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С₅ Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / Материалы XVI Международного

совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения». 2021. – С. 160 - 162.

60. Ішков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті k5 поля ВП «шахта «Капітальна» / Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI). 2021. – С. 178 - 181.

61. Ішков В.В., Козій Є.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія. 2019. № 46. – С. 96 - 104.

62. Ішков В.В., Козій Є.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.

63. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geoecology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730.

64. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.

65. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86.

66. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.

67. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. – Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.

68. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c7н of Pavlohradskaya mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33.

69. Ishkov V.V., Kozii E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10в of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbass. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.

70. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77 - 90.

71. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiyskiy geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.

72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

73. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26.

74. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.

75. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

76. Ішков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті с1 шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.

77. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 - 28.

78. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ішков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.

79. Ішков В.В., Козій Є.С., Найдєн К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с8в поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.

80. Ішков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k5 поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.

81. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.

82. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.

83. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, бериллия и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.

84. Ишков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, (35 (2)), 261-271.

85. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волинского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.

86. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.

87. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Application of knowledge for the development of science : with the Proceedings of the 7th International scientific and practical conference (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 96 - 106.

88. Complex determination of the identification of urinary stones in patients residents of the industrial region / Barannyk Kostyantyn, Balalaev Oleksandr, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»: за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна), ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 17 лютого 2023 р.). – Вінниця, Відень, 2023. – №24. – С. 669-676.

89. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнича геологія та геоecологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.

90. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – . Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

91. Ішков В.В. Аналіз взаємозв'язку концентрацій ванадію і германію у вугільному пласті С10В шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Гірнича геологія та геоecологія. – 2022. – №2 (5). – С. 19-26.

92. Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Могиленець Валерія Сергіївна // Basics of learning the latest theories and methods : with the Proceedings

of the 9th International Scientific and Practical Conference, (March 07 – 10, 2023) Boston, USA. – Boston, 2023. – P. 107-117.

93. Ішков В. В. Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович // Analysis of the problems of science and modern education : with the Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, March 06 – 08, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – P. 65-71.

94. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті С8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

95. Чернобук О.І. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 119 - 129.

96. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). Мінеральні ресурси України. № 1. С. 23-34.

97. Ішков В. В. Про зв'язок між загальним вмістом металів і парафінів у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. // Goal and the role of world science in life : with the Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, March 27 – 29, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – P. 52-61.

98. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.

99. Про зв'язок між германієм та кобальтом у вугільному пласті с6н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // System analysis and intelligent systems for management : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference, (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 99 – 111.

100. Про зв'язок між германієм та миш'яку у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // The influence of society on the development of science and the invention of new methods : with the Proceedings of the 23th International Scientific

and Practical Conference, (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 103 – 115.

101. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

102. Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. – № 71. – С. 145-159. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163619>

103. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends : with the Proceedings of the 25th International Scientific and Practical Conference, (June 27-30, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 102 – 114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163797>

104. Про зв'язок між германієм та зольністю у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Scientific trends and ways of solving modern problems : with the Proceedings of the 26th International Scientific and Practical Conference, (July 04-07, 2023) La Rochelle, France. – La Rochelle, 2023. – Pp. 74 – 87. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163995>

105. Пащенко П. С. Про особливості гірничо-геологічної будови Львівсько-Волинського вугільного басейну / Пащенко П. С., Ішков В. В., Дрешпак О. С. // Modernity and scientific youth trends : with the Abstracts of XXVI International Scientific and Practical Conference, July 03-05, Hamburg, Germany. – Hamburg, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163996>

106. Особливості зв'язку концентрацій германію із вмістом токсичних елементів й сірки загальної у вугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». – Покровськ, 2023. – №1 (29). – С. 14-23. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163998>

107. Пащенко П. С. Прогноз малоамплітудної дислокованості вугільних пластів за допомогою карт локальних структур / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Promising ways of improving science and scientific solutions : with the Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 26-28, Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163794>

108. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій

Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142>

109. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145>

110. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

111. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті c4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719>

112. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті c4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

113. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236>

114. Ішков , В., Козій, Є. С. ., & Козар, М. А. . (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, 28 (1 (42)), 131 – 147. URL: <https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244>

115. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 45-57. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406>

116. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development: with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Рр. 100-114. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408>

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ БУДОВИ ТА СКЛАДУ САКСАГАНСЬКОГО КОМПЛЕКСУ ПЛАГІОГРАНІТОЇДІВ В РАЙОНІ ГОРІШНЄ- ПЛАВНИНСЬКО-ЛАВРИКІВСЬКОГО РОДОВИЩА ЗАЛІЗИСТИХ КВАРЦИТІВ

Ішков Валерій Валерійович

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Козар Микола Антонович

кандидат геологічних наук, старший науковий співробітник відділу геологічних
та геохімічних досліджень інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім.
М.П. Семененка НАН України, Україна

Пашенко Павло Сергійович

кандидат геологічних наук, старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Саксаганський комплекс (AR_{2sk}) плагіогранітоїдів дуже широко розвинутий в західній частині Середньопридніпровського мегаблоку, складаючи там витягнуті в субмеридіональному напрямку дві куполоподібні структури: північна частина П'ятихатського валу і Галещинську валоподібну структуру [1 - 116]. Ці плагіогранітоїди обох куполів обрамляють єдину Придніпровську лінійну зеленокам'яну синклінальну структуру, інтенсивно гранітизуючи в крайових частинах останньої всі породи (в основному амфіболіти) сурської світи конкської серії. Процес гранітизації виражений аналогічно на суміжній з півдня території в Жовтоводській та інших лінійних зеленокам'яних структурах. При цьому на контакті плагіогранітоїдів з амфіболітами (в результаті контамінації) часто формуються гібридні лінзоподібно-смугасті і гнейсовидні мігматити, які, нерідко, утворюють три зони: внутрішню (на контакті з амфіболітами), складену мігматитами переважно діоритового складу, середню – гранодіоритами і мігматитами гранодіоритового складу і зовнішню – складену амфіболвміщуючими плагіогранітами і плагіомігматитами. Домінуюче положення в складі комплексу займають плагіограніти і плагіомігматити біотитові, більш широко розвинуті на правобережжі.

Амфібол-біотитові різновиди тут відмічаються значно рідше. Вони значно частіше розвинуті в лівобережній частині Галещинського валу, часто разом з гранодіоритами і мігматитами того ж складу.

Саксаганські плагіограніти і плагіомігматити – це, як правило, сірі, рідше світло- або темно-сірі, в основному, середньозернисті породи як з масивними,

так і лінзоподібно-тонкосмугастими (тіньовими) текстурами. При цьому плагіограніти нерідко спостерігаються серед відповідного складу мігматитів у вигляді дрібних (метри, десятки метрів) неправильної форми тіл з розпливчастими границями і часто перемежаються з ними.

Мінеральний склад плагіогранітів і плагіомігматитів комплексу визначається, в основному, олігоклазом (в кількостях від 60 до 70%) з чітко встановленими (численні заміри в шліфах – понад 600) №№ 23 - 27 (в середньому 25). в деяких зернах плагіоклазів відмічається зональність, тобто в ядрі знаходиться більш основний олігоклаз і навіть андезин (№№28 - 30 до 32), які, як правило, інтенсивно заміщаються гідрослюдами. У гранодіоритах, діоритах і мігматитах того ж складу (в контактних зонах з амфіболітами) номер плагіоклазу більш основний, відповідно 27 - 32 і 30 - 34. Кварц в плагіогранітах і плагіомігматитах складає 20 - 25%; він ксеноморфний у відношенні до плагіоклазу і постійно з хвилювим погасанням.

Темнобарвні мінерали представлені, в основному, біотитом (підвищеної залізистості), рідше реліктовою (резорбованою біотитом) густо-зеленою роговою обманкою (також підвищеної залізистості), вміст якої в амфіболвміщуючих плагіогранітах і плагіомігматитах піднімається до 7 - 10%. Біотиту в плагіомігматитах більше (до 15%), ніж в плагіогранітах (5 - 10%); в ньому нерідко спостерігаються дрібні неправильні зерна рогової обманки. Серед акцесорних мінералів у плагіогранітах і плагіомігматитах саксаганського комплексу наявні: «брускоподібні» зерна ортиту нерідко з епідотовою «оторочкою» і довгопризматичний, часто зональний циркон.

Ближче до контакту з породами криворізької серії (перші сотні метрів від контакту) в бластокатаклазитах плагіогранітоїдів під дією ще більш інтенсивного динамо-термального метаморфізму відбувається нарівні з бластезом і діафторезом – деметасоматоз. Останній характеризується тим, що в бластокатаклазитах плагіогранітоїдів відбувається інтенсивна деанортизація плагіоклазу №№ 23 - 27 з утворенням альбіту (№№ 4 - 12) і відповідно альбітизованих (деанортизованих) бластокатаклазитів. В межах таких зон інтенсивної альбітизації утворюються лінзовидні тіла деметасоматичних (деанортизованих) альбітитів. В них кількість вічок плагіоклазу №№ 23 - 27 не перевищує 5 - 10%. Альбіт, який заміщує вічки, і новоутворений в тектонічному цементі, складає в сумі 52 - 57%, решта – мусковіт (12 - 15%), кварц (8 - 10%), хлорит по біотиту (до 10%) і епідот, які разом утворюють свілевату структуру альбітитів. У бластичному цементі альбітизованих бластокатаклазитів плагіогранітоїдів нерідко відмічаються окремі зерна довгопризматичного циркону, центральні частини якого представлені зональним малаконом, крайові – часто буруватим цирконом (з високими кольорами інтерференції), напевно, епігенетичний. Поблизу контакту з породами криворізької серії (перші десятки метрів) переважають бластомілоніти плагіогранітоїдів, серед яких часто відмічаються ділянки динамосланців альбіт-біотит-серицитових з веретенами кварцу. Вздовж контакту зазвичай розвинуті вічково-гнейсовидні плагіогранітоїдні утворення з зонами ультрамілонітів безпосередньо по контакту з будинованими породами криворізької серії.

Список літератури

1. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між вмістом сірки і меркурію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області. The XI International Scientific and Practical Conference «Implementation of modern scientific opinions in practice», March 20 – 21, Bilbao, Spain, pp. 86-93.
2. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Стрілець О.П. (2023). Зв'язок між германієм та ванадієм у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 11th International scientific and practical conference "Problems of the development of science and the view of society" (March 21 – 24, 2023) Graz, Austria, pp. 93-104.
3. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 10th International scientific and practical conference "Modern methods of applying scientific theories" (March 14 – 17, 2023) Lisbon, pp. 95-104.
4. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Про зв'язок між вмістом сірки і ванадію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development», March 13 – 15, Varna, Bulgaria, pp. 56-63.
5. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Могиленець В.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська». The 9th International scientific and practical conference "Basics of learning the latest theories and methods" (March 07 – 10, 2023) Boston, USA, pp. 107-117.
6. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The IX International Scientific and Practical Conference «Analysis of the problems of science and modern education», March 06 – 08, Prague, Czech Republic, pp. 65-71.
7. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти "Дніпровська". The 7th International scientific and practical conference "Application of knowledge for the development of science" (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 96-106.
8. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Васильченко Н.В., Кузнецова С.С. (2023). Особливості зв'язку між концентраціями германію та нікелю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 5th International scientific and practical conference "Prospects of modern science and education" (February 07 – 10, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 129-139.
9. Ішков В.В., Козій Є.С., Озерянська К.Т. (2023). Мінеральний склад дрібних уролітів із колекції професора Баранника С.І. The V International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science development», February 06 – 08, Hamburg, Germany, pp. 99-106.
10. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. (2023). Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 3th International scientific and

practical conference “Theoretical aspects of education development” (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland, pp. 119-129.

11. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С. (2023). Встановлення особливостей розподілу германію, токсичних елементів і сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 1th International scientific and practical conference “Current issues of science and integrated technologies” (January 10 - 13, 2023) Milan, Italy, pp.172-182.

12. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.О., Дрешпак О.С. (2022). Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська». Збірник наукових праць НГУ. № 71. С. 145-159.

13. Єрофеев, А. М., Ішков, В. В., Козій Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і арсена у вугіллі пласта с7н поля шахти "Тернівська". The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of solving scientific problems», December 26 – 28, Belgium, Brussels, pp.67-74.

14. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Мандрікевич В.М., Владик Д.В. (2022). Зв'язок германію і свинцю у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 14th International scientific and practical conference “Modern stages of scientific research development” (December 27 - 30, 2022) Prague, Czech Republic, pp.132-142.

15. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 190-191.

16. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Germanium in с6 coal seam of Dniprovsk mine of Western Donbas of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 188-189.

17. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті с10в поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 35-40.

18. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між концентраціями германію і кобальту у вугільному пласті с8н поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 29-34.

19. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Дрешпак О.С., Чечель П.О. (2022). Про зв'язок германію і сірки загальної у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 13th International scientific and practical conference “Implementation of modern technologies in science” (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria, pp.143-152.

20. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і меркурію у вугіллі пласта с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The

VIII International Scientific and Practical Conference «Science, trends and development methods», December 19 – 21, Tokyo, Japan, pp.88-95.

21. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2022). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". No. 160, pp. 17-28.

22. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і сірки загальної у вугіллі пласта с1 поля шахти «Самарська», Україна. The VII International Scientific and Practical Conference «Theoretical methods and improvement of science», December 12 – 14, Bordeaux, France. pp. 81-88.

23. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Пашенко П.С. (2022). Про просторовий зв'язок германію і мангану у вугільному пласті с1 поля шахти «Самарська», Україна. The 12th International scientific and practical conference "Current challenges, trends and transformations" (December 13 - 16, 2022) Boston, USA. pp. 169-179.

24. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. (2022). Про зв'язок германію і фтору у вугільному пласті с1 поля шахти "Самарська", Україна. Proceedings of the XI International scientific and practical conference "Actual problems of learning and teaching methods", December 06 - 09, Vienna, Austria. pp. 142-151.

25. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і глибиною залягання вугільного пласта с1 поля шахти "Самарська", Україна. The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development», December 05 – 07, Graz, Austria. pp. 103-109.

26. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics", 160, 17-30.

27. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2020). Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки, 25 (1(36)), 214-227.

28. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с7н шахти "Павлоградська" Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району. Вісн. Київ. нац. ун-ту. Геологія, 79 (4). 59-66.

29. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с10в шахти «Дніпровська» Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району Донбасу. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка», 133, 213-227.

30. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2021). Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас. Мінералогічний журнал, 43 (4), 73-86.

31. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с8н шахты "Терновская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 41, С. 201-208.

32. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты "Самарская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 44. С. 178-186.

33. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 45, 209-221.

34. Козій, Є.С., & Ішков, В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району по вмісту токсичних і потенційно токсичних елементів. Зб. наукових праць «Геотехнічна механіка», 136, 74-86.

35. Ishkov, V. V., Kozii Ye. S., & Lozovoi A. L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 42, С. 18-23.

36. Kozar, M.A., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Pashchenko, P.S. (2020). New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk-Makiivka geological and industrial district of the Donbas. Journ. Geol. Geograph. Geocology, 29(4), 722-730.

37. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

38. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.

39. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. № 46. pp. 96-104.

40. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

41. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26

42. Ішков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. Мінерал. журн. 2020. 42, № 4. С. 50 - 59.

43. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.

44. Barannik C., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice,

tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.

45. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.

46. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.

47. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.

48. Козий Є.С., Ишков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка». (136), 74 – 86.

49. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). Сборник научных трудов НГУ, (19), 5-16.

50. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. Collection of scientific works of NMU, (42), 18-23.

51. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта сбн шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (41), 201-208.

52. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (44), 178-186.

53. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць НГУ. (45), 209-221.

54. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. Науковий вісник НГУ, (10), 48-53.

55. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. Науковий вісник Національної гірничої академії України, (2), 84-88.

56. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.

57. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с_{7н} поля шахти «Павлоградська» / Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.

58. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.

59. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С5 Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения». 2021. – С. 160 - 162.

60. Ішков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті к₅ поля ВП «шахта «Капітальна» / Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди ХХІ століття» (MinGeoIntegration ХХІ). 2021. – С. 178 - 181.

61. Ішков В.В., Козій Є.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія. 2019. № 46. – С. 96 - 104.

62. Ішков В.В., Козій Є.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті к₅ шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.

63. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geocology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730.

64. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.

65. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті к₅ шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86.

66. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.

67. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. –Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.

68. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam с_{7н} of Pavlohradska mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33.

69. Ishkov V.V., Kozii E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10в of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbass. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.

70. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77 - 90.

71. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.

72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

73. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26.

74. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.

75. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

76. Ішков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті c1 шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.

77. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 - 28.

78. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ішков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.

79. Ішков В.В., Козій Є.С., Найдєн К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті c8в поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.

80. Ішков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k5 поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.

81. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.

82. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.

83. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилля и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.

84. Ишков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, (35 (2)), 261-271.

85. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.

86. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.

87. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пашенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Application of knowledge for the development of science : with the Proceedings of the 7th International scientific and practical conference (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 96 - 106.

88. Complex determination of the identification of urinary stones in patients residents of the industrial region / Barannyk Kostyantyn, Balalaev Oleksandr, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»: за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна), ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 17 лютого 2023 р.). – Вінниця, Відень, 2023. – №24. – С. 669-676.

89. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнича геологія та геоекологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.

90. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пашенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the

Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – . Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

91. Ішков В.В. Аналіз взаємозв'язку концентрацій ванадію і германію у вугільному пласті С10В шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Гірнича геологія та геоекологія. – 2022. – №2 (5). – С. 19-26.

92. Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Могиленець Валерія Сергіївна // Basics of learning the latest theories and methods : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference, (March 07 – 10, 2023) Boston, USA. – Boston, 2023. – P. 107-117.

93. Ішков В. В. Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович // Analysis of the problems of science and modern education : with the Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, March 06 – 08, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – P. 65-71.

94. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті С8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

95. Чернобук О.І. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 119 - 129.

96. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). Мінеральні ресурси України. № 1. С. 23-34.

97. Ішков В. В. Про зв'язок між загальним вмістом металів і парафінів у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. // Goal and the role of world science in life : with the Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, March 27 – 29, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – P. 52-61.

98. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.

99. Про зв'язок між германієм та кобальтом у вугільному пласті с6н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій

Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // System analysis and intelligent systems for management : with the Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference, (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 99 – 111.

100. Про зв'язок між германієм та миш'яку у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // The influence of society on the development of science and the invention of new methods : with the Proceedings of the 23th International Scientific and Practical Conference, (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 103 – 115.

101. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

102. Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. – № 71. – С. 145-159. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163619>

103. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends : with the Proceedings of the 25th International Scientific and Practical Conference, (June 27-30, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 102 – 114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163797>

104. Про зв'язок між германієм та зольністю у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Scientific trends and ways of solving modern problems : with the Proceedings of the 26th International Scientific and Practical Conference, (July 04-07, 2023) La Rochelle, France. – La Rochelle, 2023. – Pp. 74 – 87. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163995>

105. Пащенко П. С. Про особливості гірничо-геологічної будови Львівсько-Волинського вугільного басейну / Пащенко П. С., Ішков В. В., Дрешпак О. С. // Modernity and scientific youth trends : with the Abstracts of XXVI International Scientific and Practical Conference, July 03-05, Hamburg, Germany. – Hamburg, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163996>

106. Особливості зв'язку концентрацій германію із вмістом токсичних елементів й сірки загальної у вугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-

геологічна». – Покровськ, 2023. – №1 (29). – С. 14-23.
– URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163998>

107. Пащенко П. С. Прогноз малоамплітудної дислокованості вугільних пластів за допомогою карт локальних структур / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Promising ways of improving science and scientific solutions : with the Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 26-28, Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163794>

108. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142>

109. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145>

110. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

111. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719>

112. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

113. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236>

114. Ішков , В., Козій, Є. С. ., & Козар, М. А. . (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, 28 (1 (42), 131 – 147. URL: <https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244>

115. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Рр. 45-57. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406>

116. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Рр. 100-114. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408>

ПРОГНОЗУВАННЯ ЗОН ПІДВИЩЕНОЇ ПРОНИКНОСТІ ГІРСЬКИХ ПОРІД В МЕЖАХ б. СВИСТУНОВА ГЕОФІЗИЧНИМИ МЕТОДАМИ

Харитонов Віталій Миколайович,

к.г.н., доцент

Гапоненко Анастасія Олегівна

аспірантка

Криворізький національний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: Основною задачею виконання роботи є встановлення наявності зон проникнення води зі ставка-накопичувача у породи осадового чохла та зони тріщинуватості для виконання подальшого інженерно-геологічного моделювання. З метою визначення глибини площового зволоження порід і встановлення ширини та глибини вертикальних зон проникнення води на ділянці робіт було виконано вертикальне електричне зондування (ВЕЗ) з початковим розносом електродів 5 м.

Геофізичні роботи були проведені при максимальному спорожненні ставка. В результаті було:

- отримано інформацію, щодо зволоження порід без додаткового навантаження, яке виникає при повному наповненні ставка-накопичувача;
- встановлена глибина площового зволоження порід в межах берегів балки;
- встановити зони зволоження тіла дамби та зволоження порід, що підстеляють дамбу;
- встановити та виділити зони розущільнення порід осадового чохла над тектонічними порушеннями у кристалічних породах, по яким відбувається просочування води на поточний час.

Загалом виконана робота дозволила вивчити динаміку переміщення води при різних режимах роботи ставка-накопичувача. Встановити ділянки площового та вертикального просочування води у осадові породи. Встановити наявність просочування води скрізь тіло дамби та під ним. Змоделювати території в межах виконання геофізичних досліджень.

Ключові слова: ставок-накопичувач, ВЕЗ, зволоження порід, 3D-моделювання.

Геолого-геофізичні дослідження попередніми дослідниками проводились у південній частині гірничопромислового Кривбасу в межах ставка-накопичувача балки Свистунова [1, 2].

Вивчення авторами ділянок підтоплення в межах балки Свистунова проводилось електророзвідувальним методом [4] з метою визначення глибин обводнення порід та простеження шляхів фільтрації ґрунтових підземних вод.

Геофізичні дослідження методом вертикального електричного зондування (ВЕЗ) виконувались спеціалізованою електророзвідувальною апаратурою WDJ-4 – переносний прилад, призначений для виконання електророзвідувальних робіт методом опорів на змінному струмі з метою вивчення геоелектричних характеристик розрізу при геологічному картуванні та пошуках родовищ рудних і нерудних корисних копалин, а також для вирішення гідрогеологічних, інженерно-геологічних та еколого-геологічних завдань.

Виконання ВЕЗ проводилось за принципом створення матриці Веннера альфа (WENNER α) за наступною схемою. Електрод М залишався стаціонарним, $AM=MN=NB$, система переміщувала електрод вправо, точка за точкою, в той же час система переміщує електроди В і Н вліво точку точки, і таким чином ми отримуємо перший прохід уздовж лінії № 1; потім система переміщує електрод М вправо на один електрод, і переміщує електрод точку вправо від точки, в той же час переміщення електродів В і точки Н вліво по розрізу дозволяє отримати другий прохід уздовж лінії № 2; таким чином будується псевдорозріз (матриця) формою перевернутої трапеції. Система переміщує електрод М вправо, на один інтервал між електродами.

Роботи методами ВЕЗ виконувалися у профільному варіанті. Профілі орієнтовані в широтному та субмеридіональному напрямках, при їх закладанні враховувались рельєф та умови місцевості. Розміщення профілів спостережень уточнювалося в процесі виконання робіт відповідно до отриманих попередніх результатів.

Профільні лінії були прокладені вздовж русла балки за умови максимального наближення до поверхні води та по тілу дамби.

Один з профілів (рис. 1) був прокладений по лівому березі балки Свистунова вище затопленого кар'єру.

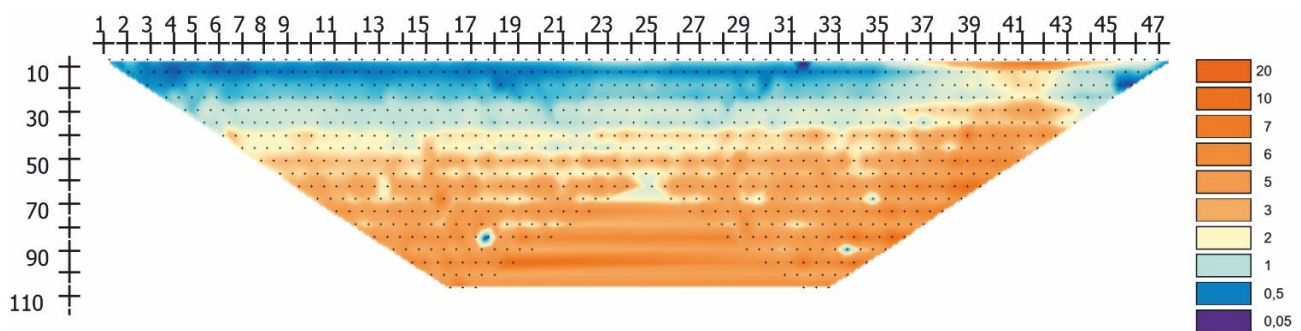
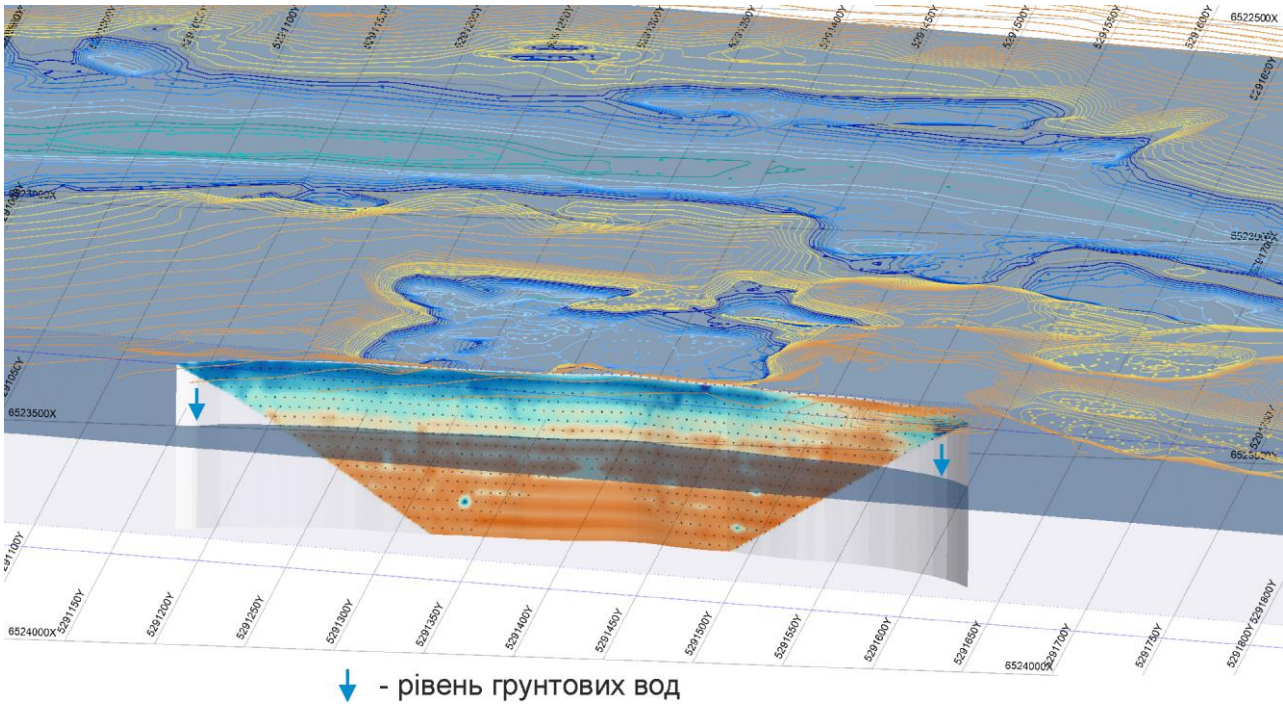

Рис. 1. Геофізичний профіль.

В межах профілю спостерігається інтенсивне зволоження порід в верхніх горизонтах до глибини 15 м зі збільшенням потужності зволоження порід у бік дамби. За геологічними даними раніше виконаних робіт [1] в межах свердловин 2209 та 656 також відмічається полого падіння порід у бік дамби. Виходячи з наведеного можна зробити висновок, що породи суглинки лесові, які залягають вище горизонту (N_2-Q_1), досить інтенсивно пропускають воду і знаходяться у зволоженому стані. Гідравлічний зв'язок між поверхневими водами балки Свистунова та породами сарматського віку в межах геофізичного профілю

проявлений частково у вигляді вузьких вертикальних зон. В межах розповсюдження вапняків спостерігаються умови формування карсту.

↓ - рівень ґрунтових вод
Рис. 2. 3D – Модель території в межах геофізичного профілю.

Комплексний аналіз геолого-геофізичних матеріалів, який включав результати попередніх досліджень [1] і результати інтерпретації досліджень авторів (рис. 2), дозволив зробити такі висновки.

1. В центральній частині балки (тальвег балки) відбувається розвантаження води по зонам впливу тріщин кристалічного фундаменту на осадові породи сарматського віку.

2. Породи в східній частині під тілом дамби знаходяться у зволоженому стані і можуть бути інтенсивно закарстованими.

3. Тіло дамби та породи у центральній та східній частині менш зволожені, але в цій частині простежуються вузькі зони розвантаження поверхневих вод.

4. В межах лівого берегу балки спостерігається рівномірне та закономірне зволоження порід в бік дамби та тальвегу балки.

5. Основна розгрузка поверхневих вод відбувається в межах правого берегу балки. Встановлено, що південно-західній частині балки наявність гідралічного зв'язку поверхневих вод у балці з підземними водоносними горизонтами четвертинного і сарматського віку.

Список літератури

1. Радченко Н.В. Обстеження технічного стану та паспортизація гідротехнічних споруд (гідровузол) ставка-накопичувача зворотних (шахтних) вод у балці Свистунова. ПрАТ «УКРВОДПРОЕКТ», м. Київ, 2021.

2. Гуляк О.І. «Моніторинг геологічного середовища Кривбасу». Звіт про результати гідрогеологічних і геолого-екологічних робіт, виконаних

Криворізькою КГП за період 2001-2006 рр. Фонди Криворізької КГП, м. Кривий Ріг, 2006.

3. Кулькова Т.М. Гідрогеологічне довивчення масштабу 1:200 000 аркушу L-36-IV Звіт про гідрогеологічне довивчення площ масштабу 1:200 000. Фонди Криворізької КГП, м. Кривий Ріг 2007.

4. Плішко І.В. Звіт про результати вибору та застосування геофізичних методів для вирішення гідрогеологічних та інженерно-геологічних завдань у районах діяльності гірничодобувних підприємств. МЧМ УРСР за 1983-86 рр., 1986. Фонди ПРШГ, м. Кривий Ріг, 1986.

ПРО ЗВ'ЯЗОК МІЖ ГЕРМАНІЄМ ТА РТУТТЮ У ВУГІЛЬНОМУ ПЛАСТІ С₁ ШАХТИ «БЛАГОДАТНА»

Чернобук Олександр Іванович

аспірант, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Актуальність дослідження вмісту Ge у вугільному пласті с₁ шахти «Благодатна» обумовлена можливістю його промислового вилучення та використання в якості цінного попутного компонента [1 - 3].

Раніше у вугільних пластах різних геолого-промислових районів Донбасу переважно досліджувалися токсичні та потенційно токсичні елементи [4 - 116]. У той же час, статистичне дослідження зв'язку між Ge та Hg вугільному пласті с₁ поля шахти «Благодатна» раніше не виконувалися.

Мета роботи: полягає у встановленні кореляційного зв'язку та розрахунку рівняння регресії між вмістами Ge та Hg у вугільному пласті с₁ поля шахти «Благодатна».

Фактологічною основою роботи були результати 38 аналізів Ge та Hg виконаних після 1981р. в центральних сертифікованих лабораторіях виробничих геологорозвідувальних організацій України з матеріалу пластових проб отриманих виробничими і науково-дослідницькими підприємствами і організаціями та особисто автором.

Було проведено аналітичні розрахунки відповідності емпіричних розподілів досліджуваних параметрів нормальному розподілу. С цією метою були розраховані критерії Шапіро-Уїлка та Колмогорова – Смірнова. У всіх випадках результати розрахунків підтвердили невідповідність досліджуваних вибірок нормальному або логнормальному закону розподілу. Таким чином, для більш реалістичної оцінки центральної тенденції концентрацій Ge та Hg замість значень середнього арифметичного необхідно використовувати медіанні значення. За результатами кореляційного аналізу встановлено зворотній слабкий зв'язок між концентраціями Ge та Hg, при цьому коефіцієнт кореляції дорівнює -0,11. За результатами регресійного аналізу розраховане лінійне рівняння регресії:

$$Ge = 0,5883 - 0,0768 \cdot Hg.$$

Висновки. Аналіз виконаних досліджень свідчить про: 1) невідповідність емпіричних вибірок розглянутих елементів нормальному або логнормальному закону розподілу; 2) фіксується полімодальність розподілу Ge та Hg; 3) встановлено зворотній слабкий зв'язок між вмістами Ge та Hg; 4) розраховане рівняння регресії дозволяє лише прогнозувати загальні тенденції зміни концентрації Ge у вугільному пласті с₁ поля шахти «Благодатна» за вмістом Hg.

Список літератури

1. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між вмістом сірки і меркурію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області.

The XI International Scientific and Practical Conference «Implementation of modern scientific opinions in practice», March 20 – 21, Bilbao, Spain, pp. 86-93.

2. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Стрілець О.П. (2023). Зв'язок між германієм та ванадієм у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 11th International scientific and practical conference "Problems of the development of science and the view of society" (March 21 – 24, 2023) Graz, Austria, pp. 93-104.

3. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти "Дніпровська". The 10th International scientific and practical conference "Modern methods of applying scientific theories" (March 14 – 17, 2023) Lisbon, pp. 95-104.

4. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Про зв'язок між вмістом сірки і ванадію у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The X International Scientific and Practical Conference «Innovative ways of learning development», March 13 – 15, Varna, Bulgaria, pp. 56-63.

5. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Могиленець В.С. (2023). Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська». The 9th International scientific and practical conference "Basics of learning the latest theories and methods" (March 07 – 10, 2023) Boston, USA, pp. 107-117.

6. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини. The IX International Scientific and Practical Conference «Analysis of the problems of science and modern education», March 06 – 08, Prague, Czech Republic, pp. 65-71.

7. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Пащенко П.С., Дрешпак О.С. (2023). Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти "Дніпровська". The 7th International scientific and practical conference "Application of knowledge for the development of science" (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 96-106.

8. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Васильченко Н.В., Кузнецова С.С. (2023). Особливості зв'язку між концентраціями германію та нікелю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 5th International scientific and practical conference "Prospects of modern science and education" (February 07 – 10, 2023) Stockholm, Sweden. 2023, pp. 129-139.

9. Ішков В.В., Козій Є.С., Озерянська К.Т. (2023). Мінеральний склад дрібних уролітів із колекції професора Баранника С.І. The V International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science development», February 06 – 08, Hamburg, Germany, pp. 99-106.

10. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. (2023). Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 3th International scientific and practical conference "Theoretical aspects of education development" (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland, pp. 119-129.

11. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С. (2023). Встановлення особливостей розподілу германію, токсичних елементів і сірки

загальної у вугільному пласті с8н шахти "Дніпровська". The 1th International scientific and practical conference "Current issues of science and integrated technologies" (January 10 - 13, 2023) Milan, Italy, pp.172-182.

12. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.О., Дрешпак О.С. (2022). Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська». Збірник наукових праць НГУ. № 71. С. 145-159.

13. Єрофєєв, А. М., Ішков, В. В., Козій Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і арсена у вугіллі пласта с7н поля шахти "Тернівська". The IX International Scientific and Practical Conference «Promising ways of solving scientific problems», December 26 – 28, Belgium, Brussels, pp.67-74.

14. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Мандрікевич В.М., Владик Д.В. (2022). Зв'язок германію і свинцю у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 14th International scientific and practical conference "Modern stages of scientific research development" (December 27 - 30, 2022) Prague, Czech Republic, pp.132-142.

15. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 190-191.

16. Kozii Ye.S., Ishkov V.V. (2022). Germanium in с6 coal seam of Dniprovsk mine of Western Donbas of Ukraine. Молодь: наука та інновації: матеріали X Міжнародної науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Дніпро: НТУ «ДП». С. 188-189.

17. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті с10в поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 35-40.

18. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між концентраціями германію і кобальту у вугільному пласті с8н поля шахти «Дніпровська». Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології: збірник матеріалів III Міжнародної наукової конференції (Київ, 29 – 30 листопада 2022 р.). ДУ НЦГГГРІ НАН України, С. 29-34.

19. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Дрешпак О.С., Чечель П.О. (2022). Про зв'язок германію і сірки загальної у вугільному пласті с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The 13th International scientific and practical conference "Implementation of modern technologies in science" (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria, pp.143-152.

20. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і ртуті у вугіллі пласта с7н поля шахти «Тернівська», Україна. The VIII International Scientific and Practical Conference «Science, trends and development methods», December 19 – 21, Tokyo, Japan, pp.88-95.

21. Yerofieiev A.M., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Bartashevskiy S.Ye. (2022). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". No. 160, pp. 17-28.
22. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і сірки загальної у вугіллі пласта с1 поля шахти «Самарська», Україна. The VII International Scientific and Practical Conference «Theoretical methods and improvement of science», December 12 – 14, Bordeaux, France. pp. 81-88.
23. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Пашенко П.С. (2022). Про просторовий зв'язок германію і мангану у вугільному пласті с1 поля шахти «Самарська», Україна. The 12th International scientific and practical conference "Current challenges, trends and transformations" (December 13 - 16, 2022) Boston, USA. pp. 169-179.
24. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І., Козар М.А., Стрілець О.П. (2022). Про зв'язок германію і фтору у вугільному пласті с1 поля шахти "Самарська", Україна. Proceedings of the XI International scientific and practical conference "Actual problems of learning and teaching methods", December 06 - 09, Vienna, Austria. pp. 142-151.
25. Ішков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок між вмістом германію і глибиною залягання вугільного пласта с1 поля шахти "Самарська", Україна. The VI International Scientific and Practical Conference «Scientific discussions and solution development», December 05 – 07, Graz, Austria. pp. 103-109.
26. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics", 160, 17-30.
27. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2020). Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки, 25 (1(36)), 214-227.
28. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с7н шахти "Павлоградська" Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району. Вісн. Київ. нац. ун-ту. Геологія, 79 (4). 59-66.
29. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2017). Про розподіл токсичних і потенційно токсичних елементів у вугіллі пласта с10в шахти «Дніпровська» Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району Донбасу. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка», 133, 213-227.
30. Ішков, В.В., & Козій, Є.С. (2021). Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас. Мінералогічний журнал, 43 (4), 73-86.
31. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта сбн шахты "Терновская" Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 41, С. 201-208.
32. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с4 шахты "Самарская" Павлоград-Петропавловского геолого-

промислового району. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 44. С. 178-186.

33. Ишков, В.В., & Козий, Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 45, 209-221.

34. Козій, Є.С., & Ішков, В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоградсько-Петропавлівського геолого-промислового району по вмісту токсичних і потенційно токсичних елементів. Зб. наукових праць «Геотехнічна механіка», 136, 74-86.

35. Ishkov, V. V., Kozii Ye. S., & Lozovoi A. L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, 42, С. 18-23.

36. Kozar, M.A., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., & Pashchenko, P.S. (2020). New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk-Makiivka geological and industrial district of the Donbas. Journ. Geol. Geograph. Geoecology, 29(4), 722-730.

37. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

38. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.

39. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskiy geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. № 46. pp. 96-104.

40. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

41. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26

42. Ішков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. Мінерал. журн. 2020. 42, № 4. С. 50 - 59.

43. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.

44. Barannik C., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them», May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.

45. Barannik C., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice», May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.

46. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць НГУ. – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.

47. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2015. – №. 46. – С. 5-10.

48. Козий Є.С., Ишков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка». (136), 74 – 86.

49. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). Сборник научных трудов НГУ, (19), 5-16.

50. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. Collection of scientific works of NMU, (42), 18-23.

51. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с_{бн} шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (41), 201-208.

52. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць НГУ. (44), 178-186.

53. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. Збірник наукових праць НГУ. (45), 209-221.

54. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. Науковий вісник НГУ, (10), 48-53.

55. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. Науковий вісник Національної гірничої академії України, (2), 84-88.

56. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.

57. Ишков В.В., Козий Є.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с_{7н} поля шахти «Павлоградська» / Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.

58. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.

59. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С5 Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения». 2021. – С. 160 - 162.

60. Ішков В.В., Козій Є.С., Стрельник Ю.В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті k5 поля ВП «шахта «Капітальна» / Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI). 2021. – С. 178 - 181.

61. Ішков В.В., Козій Є.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія. 2019. № 46. – С. 96 - 104.

62. Ішков В.В., Козій Є.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району Донбасу / Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.

63. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geocology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730.

64. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.

65. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86.

66. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.

67. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. – Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.

68. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c7n of Pavlohradskaya mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33.

69. Ishkov V.V., Kozii E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10v of the Dneprovskaya mine of

Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbass. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.

70. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77 - 90.

71. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskiy geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.

72. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k5 of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86.

73. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26.

74. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Науковий вісник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.

75. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

76. Ішков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті с1 шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.

77. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 - 28.

78. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ішков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.

79. Ішков В.В., Козій Є.С., Найден К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с8в поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.

80. Ішков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k5 поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.

81. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.

82. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.

83. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилля и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.

84. Ишков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. Збірник наукових праць Національного гірничого університету, (35 (2)), 261-271.

85. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.

86. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.

87. Кореляційно-регресійний аналіз вмісту германію з хромом у вугільному пласта с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пашенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Application of knowledge for the development of science : with the Proceedings of the 7th International scientific and practical conference (February 21 – 24, 2023) Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – Pp. 96 - 106.

88. Complex determination of the identification of urinary stones in patients residents of the industrial region / Barannyk Kostyantyn, Balalaev Oleksandr, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»: за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції «Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities» (ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна), ТОВ «International Centre Corporative Management» (Відень, Австрія), 17 лютого 2023 р.). – Вінниця, Відень, 2023. – №24. – С. 669-676.

89. Козій Є. С. Особливості зв'язку між вмістом кобальту і германію у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / Є.С. Козій, В.В. Ішков, О.І. Чернобук // Гірнича геологія та геоecологія. – Київ, 2022. – №1 (4). – С. 16-23.

90. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті с8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пашенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – . Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

91. Ішков В.В. Аналіз взаємозв'язку концентрацій ванадію і германію у вугільному пласті С10В шахти «Дніпровська» Західного Донбасу / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук // Гірнича геологія та геоecологія. – 2022. – №2 (5). – С. 19-26.

92. Зв'язок вмістів германію та мангану у вугільному пласті с10в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Могиленець Валерія Сергіївна // Basics of learning the latest theories and methods : with the Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference, (March 07 – 10, 2023) Boston, USA. – Boston, 2023. – P. 107-117.

93. Ішков В. В. Зв'язок між концентраціями ванадію та вмістом сірки у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович // Analysis of the problems of science and modern education : with the Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference, March 06 – 08, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – P. 65-71.

94. Зв'язок вмістів германію та берилію у вугільному пласті С8в шахти «Дніпровська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Пащенко Павло Сергійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern methods of applying scientific theories : with the Proceedings of the 10th International scientific and practical conference (March 14 – 17, 2023) Lisbon, Portugal. – Lisbon, 2023. – Pp. 95-104.

95. Чернобук О.І. Про особливості зв'язку між концентраціями германію та свинцю у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Лобода А.Ю., Нечепорук К.С. // Theoretical aspects of education development : the 3th International scientific and practical conference (January 24 - 27, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 119 - 129.

96. Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. (2023). Розробка класифікацій родовищ нафти за вмістом металів (на прикладі Дніпровсько-Донецької западини). Мінеральні ресурси України. № 1. С. 23-34.

97. Ішков В. В. Про зв'язок між загальним вмістом металів і парафінів у нафтах з родовищ Дніпровсько-Донецької западини / Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А. // Goal and the role of world science in life : with the Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference, March 27 – 29, Stockholm, Sweden. – Stockholm, 2023. – P. 52-61.

98. Features of the structure of urate urolithiasis in inhabitants of an industrially developed region / Barannyk Kostyantyn, Ishkov Valeriy, Molchanov Robert, Barannyk Serhiy // Current issues of science, prospects and challenges: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference, May 5, 2023, Sydney, Australia. – Sydney, 2023. – Pp. 171-174.

99. Про зв'язок між германієм та кобальтом у вугільному пласті с6н шахти «Тернівська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // System analysis and intelligent systems for management : with the

Proceedings of the 17th International Scientific and Practical Conference, (May 02 – 05, 2023) Ankara, Turkey. – Ankara, 2023. – Pp. 99 – 111.

100. Про зв'язок між германієм та миш'яку у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // The influence of society on the development of science and the invention of new methods : with the Proceedings of the 23th International Scientific and Practical Conference, (June 13 – 16, 2023) Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Pp. 103 – 115.

101. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

102. Про зв'язок між концентрацією германію і вмістом токсичних елементів та сірки загальної у вугільному пласті с8н шахти «Дніпровська» / В. В. Ішков, Є. С. Козій, О. І. Чернобук, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Національний гірничий університет. Збірник наукових праць. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2022. – № 71. – С. 145-159. – URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163619>

103. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends : with the Proceedings of the 25th International Scientific and Practical Conference, (June 27-30, 2023) San Francisco, USA. – San Francisco, 2023. – Pp. 102 – 114. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163797>

104. Про зв'язок між германієм та зольністю у вугільному пласті с7н шахти «Тернівська» / Чернобук О. І., Ішков В. В., Козій Є. С., Козар М. А., Дрешпак О. С. // Scientific trends and ways of solving modern problems : with the Proceedings of the 26th International Scientific and Practical Conference, (July 04-07, 2023) La Rochelle, France. – La Rochelle, 2023. – Pp. 74 – 87. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163995>

105. Пащенко П. С. Про особливості гірничо-геологічної будови Львівсько-Волинського вугільного басейну / Пащенко П. С., Ішков В. В., Дрешпак О. С. // Modernity and scientific youth trends : with the Abstracts of XXVI International Scientific and Practical Conference, July 03-05, Hamburg, Germany. – Hamburg, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163996>

106. Особливості зв'язку концентрацій германію із вмістом токсичних елементів й сірки загальної у вугільному пласті с5в шахти «Тернівська» / О. І. Чернобук, В. В. Ішков, Є. С. Козій, М. А. Козар, О. С. Дрешпак // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: «Гірничо-геологічна». – Покровськ, 2023. – №1 (29). – С. 14-23. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163998>

107. Пащенко П. С. Прогноз малоамплітудної дислокованості вугільних пластів за допомогою карт локальних структур / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Promising ways of improving science and scientific solutions : with the Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference, June 26-28, Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Pp. 47-58. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163794>

108. Про зв'язок між германієм та ртуттю у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Trends of young scientists regarding the development of science : with the Proceedings of the 27th International Scientific and Practical Conference, (July 11-14, 2023) Edmonton, Canada. – Edmonton, 2023. – Pp. 61-74. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164142>

109. Пащенко П. С. Про експрес метод напівкількісної оцінки загальної тріщинуватості вуглевмісних порід / Пащенко Павло Сергійович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // Current, modern and new ways of improving scientific solutions : with the Abstracts of XXVII International Scientific and Practical Conference, July 10-12, Florence, Italy. – Florence, 2023. – Pp. 38-49. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164145>

110. Ішков В.В., Козій Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k5 шахти «Капітальна», Донбас. Мінералогічний журнал, 2021. Том 43, №4. С. 73 – 86. – URL: <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

111. Про зв'язок між германієм та сіркою у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Information and innovative technologies in education in modern conditions : with the Proceedings of the 24th International Scientific and Practical Conference, (June 20 – 23, 2023) Varna, Bulgaria. – Varna, 2023. – Pp. 91 – 103. – URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163719>

112. Зв'язок між германієм та берилієм у вугільному пласті с4 шахти «Самарська» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern theories and improvement of world methods : with the Proceedings of the 22th International Scientific and Practical Conference, (June 06 – 09, 2023) Helsinki, Finland. – Helsinki, 2023. – Pp. 116 – 129. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/163537>

113. Дрешпак О. С. Деякі актуальні питання розвитку вугезбагачовальної галузі України / Дрешпак Олександр Станіславович, Ішков Валерій Валерійович, Козар Микола Антонович // Unusual methods of development of science and thoughts : with the Proceedings of the XXVIII International Scientific and Practical Conference, July 17 – 19, Madrid, Spain. – Madrid, 2023. – Pp. 49-60. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164236>

114. Ішков , В., Козій, Є. С. ., & Козар, М. А. . (2023). ОСОБЛИВОСТІ ГЕОХІМІЇ АЛЮМІНІЮ У НАФТАХ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ РОДОВИЩ ДНІПРОВСЬКО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАПАДИНИ ЗА ЙОГО ВМІСТОМ. Вісник

Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки, 28 (1 (42), 131 – 147. URL: <https://visgeo.onu.edu.ua/article/view/282244>

115. Козар М. А. Основні фактори, що впливають на стійкість капітальних гірничих виробок вугільних шахт Західного Донбасу / Козар Микола Антонович, Ішков Валерій Валерійович, Дрешпак Олександр Станіславович // The role of society in the development of scientific ideas : with the Abstracts of XXIX International Scientific and Practical Conference, July 24 – 26, Prague, Czech Republic. – Prague, 2023. – Рр. 45-57. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164406>

116. Залежність між германієм та хромом у вугільному пласті с5 шахти «Благодатна» / Чернобук Олександр Іванович, Ішков Валерій Валерійович, Козій Євген Сергійович, Козар Микола Антонович, Дрешпак Олександр Станіславович // Modern scientific trends and youth development : with the Proceedings of the 28th International Scientific and Practical Conference, (July 25 – 28, 2023) Warsaw, Poland. – Warsaw, 2023. – Рр. 100-114. – Режим доступу : <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/164408>

THE STATE AND LEGAL SITUATION OF THE POLISH LANDS IN THE LATE XVIII AND EARLY XIX CENTURIES

Hryhoruk N.A.

candidate of historical sciences,
associate professor of the department of world history
and religious studies,
Ternopil national pedagogical university
named after Volodymyr Hnatyuk
Ternopil, Ukraine

Since 1795, there has been no single history of Poland – it has been transformed into the histories of its separate parts, which were part of three states: Russia, Prussia and Austria. However, thanks to a centuries-old tradition of statehood and a high level of national consciousness, the Polish people have largely preserved national unity, especially in spiritual life, culture, and the national liberation movement. Despite customs barriers and other obstacles, economic ties were not interrupted for a long time. Since the 1790s, emigrant circles have been a link in the spiritual and material life of Poles.

The three partitions gave Russia 62% of the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth, with 45% of the population, Prussia 20% of the territory and 23% of the population, and Austria 18% of the territory and 32% of the population. In all the lands annexed to Russia, Prussia, and Austria, the occupiers immediately introduced their own laws and administrative system, language, and taxes.

The absence of a state of its own was felt by all segments of Polish society. The gentry was deprived of the civil and political rights it had enjoyed for several centuries, including the ability to participate in lawmaking and taxation, as none of the three countries allowed their subjects to do so. The gentry could not openly express their opinions on public affairs, especially on the decisions of the monarch, and lost their own courts and local governments.

The loss of statehood also affected the position of the Roman Catholic Church, which fell under the full control of the authorities. All the monarchs demanded that the Polish clergy communicate with the Vatican only through their mediation.

Changes in borders led to changes in the economy: customs barriers were created within the once unified economic complex of the country, new money appeared in circulation, and prices rose. All of this hindered trade and worsened the situation of cities and urban populations. A striking example is Warsaw, which for several years was abandoned by almost a third of its inhabitants. The financial situation of the peasants did not change in general, although new taxes were introduced, as well as hard military service, which lasted 12-14 years in Austria and up to 25 years in Russia.

The most moderate representatives of Polish society hoped to revive the Polish state with the support of one of the states that had participated in the partition. For

example, magnates from the Austrian occupation zone, called the Kingdom of Galicia and Lodomeria, relied on Austria. Instead, Prince A. Czartoryski, the foreign minister of the St. Petersburg government, was making plans for the revival of Poland with the help of the Russian Tsar Alexander I. However, the majority of the patriotic Polish nobility pinned all their hopes for the country's liberation on France. The most active part of Polish emigration was concentrated there. In 1798, T. Kosciuszko settled in France. The radical wing of one of the emigrant organisations called the Deputation initiated the creation of special military units, legions, from Polish emigrant volunteers within the French army. In the future, they could become the core of the armed forces of independent Poland. Indeed, in 1797, in Lombardy, which was captured by the French, such legions were created under the command of General Jan Henry Dombrowski. However, the commander-in-chief of the French army in Italy, General Napoleon Bonaparte, although he tried to use the Polish legions to put pressure on his opponents in Europe, did not make any commitments to Poland. As the Italian campaign drew to a close, Napoleon signed a peace treaty with Austria, which did not even mention the Poles or their state.

Due to the French expansion to the east, the theatre of war moved closer to Polish lands. Under these circumstances, Napoleon continued to flirt with the Poles. Without promising them anything concrete, in 1806 he again allowed the creation of Polish armed units, which this time took an active part in the French war with Prussia.

Having defeated the Prussian army, Napoleon faced the Russian forces allied to it. After heavy fighting for both sides, France and Russia signed the Peace of Tilsit in June 1807. Under the terms of the peace treaty, the Polish lands that had belonged to Prussia were divided between Russia and France. Prussia retained only Silesia, Warmia, and Pomerania. Podlasie went to Russia. The central part of Poland, together with Warsaw and Great Poland, formed the Duchy of Warsaw, which Napoleon appointed his accomplice, the Saxon king Frederick Augustus, as its head. Gdańsk was declared a free city. However, both the Duchy of Warsaw and Gdańsk were under the protectorate of France.

Polish politicians and the military, who cooperated with Napoleon, spoke in favour of the restoration of the Constitution of 3 May 1791. However, Napoleon proposed his own version of the Duchy's state system. It was determined by the constitution that the French emperor signed in July 1807 in Dresden. According to it, the Duchy's foreign policy was guided by Saxon diplomats, but the Warsaw government was responsible for internal affairs. The constitution abolished the personal dependence of peasants, although by royal decree, which supplemented the constitution, land remained in the ownership of landlords. The principle of equality of rights for all residents of the Duchy was introduced. Political rights such as the right to hold public office, to elect and be elected to the Sejm were granted to those with a certain wealth or education.

In fact, the French civil code came into force in the Duchy, which undoubtedly contributed to the further political, social and economic development of this part of Poland.

In 1809, the army of the Duchy, led by Prince Józef Poniatowski (1763–1813), together with French troops, took part in hostilities against Austria, which attacked the Duchy of Warsaw.

According to the Peace of Schönbrunn, Napoleon annexed most of Lesser Poland, which had previously belonged to Austria, to the Duchy. As tensions between France and Russia grew, the Duchy of Warsaw became Napoleon's frontline outpost in the east. Polish armed forces, including a separate corps under the command of J. Poniatowski, also took part in the French emperor's campaign against Russia. The Polish corps supported the French army in the 1813 campaign. In October of that year, Napoleon was defeated in the «Battle of the Nations» near Leipzig.

Thus, the fate of the Duchy after Napoleon's final defeat in Europe was decided by the Congress of the Victorious Powers in Vienna. According to its final act, signed on 9 June 1815, a new division of Polish lands took place. Most of the Duchy of Warsaw was ceded to Russia under the name of the Kingdom of Poland, while the Poznan and Bydgoszcz departments of the Duchy, which formed the Grand Duchy of Poznan, as well as the city of Gdańsk, were reassigned to Prussia. Lesser Poland (without Krakow) returned to Austria. Krakow and a small district were declared a «free city» and were to be controlled by the three powers. Another division of the Polish lands disrupted the economic and political unity of the country and created specific conditions for the development of its various parts.

List of references:

1. Dylongova G. History of Poland. 1795-1990. Kyiv, 2007.
2. Zashkilnyak L.O., Krykun M.H. History of Poland: From ancient times to the present day. Lviv, 2002.
3. History of East Central Europe. A manual for students of historical and humanities faculties of universities / Edited by L. Zashkilnyak. Lviv, 2001.
4. Kriel M. History of East Central Europe. Study guide. K., 2008.
5. Poland – an outline of history / Edited by W. Mędziecki and E. Bratsysiewicz. Warsaw, 2015.

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СИСТЕМНА ВЛАСТИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Баймуратов Михайло Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук і права,
Південноукраїнський національний
педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського,
Україна,

Кофман Борис Якович,

доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри права,
Університет імені А. Нобеля,
Україна

Становлення та розвиток місцевого самоврядування (далі – МСВ) в Україні на пряму пов’язане з процесом інституціоналізації особливого колективного суб’єкта національного конституційного та муніципального права – територіальної громади (далі – ТГ) (див. ст. 140 Конституції України 1996 року [1]).

Створення ТГ, як сукупності жителів, що презентують місцеве населення (суб’єктно-антропологічна ознака – авт.), що існує та функціонує на відповідній території держави (територіально-просторова ознака – авт.) з метою забезпечення колективних екзистенційних потреб та інтересів (екзистенційно-біхевіористична ознака – авт.), а також з метою створення і реалізації відповідної системи безпеки для кожного з членів такої територіальної людської спільноти (безпекова ознака – авт.) – мають стародавні історичні корені.

Історична ретроспектива такого загального сумісного проживання бере свій початок від первісної общини, знаходить своє продовження в межах міст-полісів Стародавньої Еллади, муніципій Стародавнього Риму, міст, що володіли Магдебурзьким правом, громад та інституцій самоврядування Запорізької Сечі, земств Російської імперії, міст наполеонівської та післянаполеонівської Європи, що зазнали позитивного впливу муніципалізму та сформували його сучасну європейську феноменологію, міст Європи, що сповідували ідеї муніципального соціалізму – і завершуючи містами сучасної Європи, де європейський муніципалізм став однією з найважливіших підвалин державності європейських країн, феноменології сучасної європейської міждержавної інтеграції та національного, загального європейського і глобального конституціоналізму.

Отже, виникає своєрідний процесуальний ланцюжок, який по великому рахунку визначає існування людини, її груп та асоціацій в системі координат МСВ, в організаційно-просторових межах ТГ, в філософських умовах повсякденності, та фактично об’єднує та інтегрує в єдине ціле на рівні

системного динамічного комплексу всіх наведених суб'єктів. Його можна визначити наступним чином «людина – ТГ – МСВ – муніципалізм» – де визначальним є:

А) людина, як первинний і складний соціальний суб'єкт, що володіє системоутворюючими властивостями щодо організації як самої громади, так й системи власної індивідуальної, групової і колективної безпеки в її межах;

Б) сама ТГ як первинний колективний суб'єкт права, що репрезентує загальні і колективні інтереси сукупності людей, що виступають жителями відповідної території та є одночасно членами самої громади – більш того, саме ТГ безпосередньо та через створювані нею органи, детермінує і формує систему колективної безпеки щодо захисту прав і свобод для кожного зі своїх членів, що органічно об'єднує захист індивідуальних, групових і колективних прав і свобод;

В) МСВ як функціонально-самоврядна інституція, що організаційно, технологічно, ресурсно і нормативно повинна задовольняти такі індивідуальні, групові та колективні інтереси, через діяльність відповідних елементів, що складають цілісну систему самоорганізації громади – органів МСВ, включаючи нормотворчу діяльність їх представницьких органів, організаційну та організаційно-правову діяльність їх виконавчих органів, посадових та службових осіб; існування і функціонування форм і заходів безпосередньої демократії та інших форм врахування суспільної думки; органів самоорганізації населення, що можуть бути наділені деякими повноваженнями ОМСВ, та інституцій громадянського суспільства, що організуються на основі національних, релігійних, статевих, вікових, наукових, культурологічних та ін. ознак, для врахування та реалізації багатоаспектних інтересів жителів-членів ТГ;

Г) муніципалізм як феноменологія, що синтезує та об'єднує в собі ідеологічне, нормативне, ресурсне та технологічне підґрунтя процесів самоорганізації, самоідентифікації, самодіяльності і самопрояву жителів-членів ТГ, що визнане і легалізоване в державі за рахунок формування системного блоку законодавчих актів профільної спрямованості, в основі яких лежить право людини на життя та гідне існування, що у більшості своїй реалізується через її право на МСВ.

В наведеній схемі присутні багато факторів, гіпотез, концептів, детермінант, парадигм тощо, – існування і функціонування яких представляють як великий науковий, так й суттєвий праксеологічний інтерес. Серед них одним з актуальних виступає сам фактор процесу інституціоналізації (формування) ТГ, як первинного суб'єкта МСВ, а також одного з новітніх, у темпоральному і соціальному розумінні, колективних суб'єктів конституційного і муніципального права держави. В основі цього процесу лежить основоположна ознака ідентичності жителів-членів ТГ, що й виступає системоутворюючою властивістю і детермінантою організації такої громади.

Вважаємо за потрібне розпочати дослідження феноменології ідентичності разом з врахуванням її генетичного зв'язку та об'єктивізацією феноменології спільноти (в нашому випадку, ТГ, що є природним прикладом людської спільноти, що виникла історично).

На думку вітчизняного дослідника-філософа Є. Бистрицького в процесі такого дослідження треба враховувати низку факторів [2], основними з яких виступають такі:

- актуалізація проблематики ідентичності спільноти є важливим прикладом найновітнішого зникнення дискурсу класової оцінки стану людини й заміщення його вказівкою на групову, колективну чи національну приналежність – а це, своєю чергою, свідчить для філософа про істотні зрушення в розумінні сутності людини (*колективно-визначальна парадигма* – авт.);

- це також вказує на важливу рису сучасних розмов про людину: адже йдеться про своєрідну сутність, яка історично змінюється в залежності від вимог часу (*історично-динамічна парадигма* – авт.);

- не зважаючи на політичні бажання ревностних захисників національної ідентичності, вимушені стверджувати, що остання — лише історичний феномен, прояв якого притаманний саме нашому часу, – втім, невикористання цієї зручності, а саме того, що пояснюється нагодою філософського вивчення феномену ідентичності «із-середини» нашого часу, нам не можна було б пробачити (*нова телеологічно обґрунтована темпоральна парадигма* – авт.);

- зважаючи на засадниче значення дискурсу ідентичності для легітимації сучасних політичних і геополітичних зрушень, війн, його впливу на персональні долі тощо, можна передбачити, що тут ми маємо справу з поняттям, яке залишиться назавжди в тезаурусі філософії, навіть і тоді, коли зміниться не лише структура сучасних ідентичностей, а й політична карта світу. А це, своєю чергою, означає, що ідентичність назавжди залишиться однією з чинних характеристик людського буття — його сутнісною ознакою, яку виявив наш час (*постійна гуманістично-буттєва парадигма* – авт.).

Треба враховувати, що стійкий інтерес дослідників до вивчення феномену ідентичності, пов'язаний насамперед зі стрімкими змінами, що відбуваються в суспільстві, включаючи його основний локальний рівень – ТГ, що детерміновано глобалізацією та її основними формами – економічною, політичною і правовою. Саме ці наведені форми у кожній фазі свого розвитку впливають на державно організоване суспільство і об'єктивно потребують певного типу особистості. Саме вони посилюють форми інтернаціоналізації життя, зростання інформаційного, культурного, економічного обміну та співробітництва, коли соціально-історичний, технічний прогрес у кілька разів випереджає зміну поколінь, – саме в таких складних і суперечливих умовах життєдіяльності людина має достатньо оперативно вирішувати проблеми, що виникають на повсякденному рівні її існування, тобто в межах ТГ та в умовах МСВ, що веде до формування соціальної мобільності в межах однієї або декількох ТГ, вміння формувати систему телеологічних домінант і пріоритетів через постановлення реальних життєвих та професійних завдань-цілей, самостійну організацію своєї життєдіяльності, вміння встановлювати систему комунікативної взаємодії у вигляді соціальних контактів з іншими суб'єктами всередині громади. Отже, виконання цих та інших вимог, які ставляться суспільством до особистості, багато в чому залежатиме від того, наскільки стійкою та гармонійною буде її ідентичність.

Науковий пріоритет у закріплені профільного терміну «ідентичність» як самостійної наукової категорії належить німецько-американському вченому-психологу Е. Еріксону [3]. Саме він зробив великий внесок у розробку даного поняття з погляду його динамічної структури, тому всі подальші дослідники даної проблематики, так чи інакше, спиралися на його концепцію. Так, Еріксон вважав, що ідентичність особистості є, як природно, так і соціально обумовленою категорією, оскільки поєднує у собі природні задатки, потреби і здібності, і навіть значні ідентифікації і постійні, стійкі соціальні ролі.

Згодом, завдяки роботам польсько-британського вченого-психолога Г. Теджфела та його послідовників, соціальні аспекти ідентичності отримали в психологічній літературі самостійний статус, що породило дискусію, яка триває й сьогодні, про співвідношення особистісної та соціальної ідентичності [4].

Особистісна ідентичність у психології сприймається як самовизначення у термінах фізичних, інтелектуальних і моральних особистісних характеристик. Соціальна ідентичність складається з окремих ідентифікацій і визначається приналежністю людини до різних соціальних категорій: етносу, класу, статі, культури [5, р. 22]. Особливістю досліджуваної нами ідентичності, що впливає на формування ТГ, є органічне і гармонійне поєднання особистісної та соціальної її форм по різних параметрах, на основі використання принципу «мотрійки», що є стратегічною умовою формування територіальної людської спільноти.

Досліджуючи наведені процеси формування соціальної ідентичності людини в складі ТГ, можна виокремити: по-перше, її основні форми, що проявляються при цьому; по-друге, акцентуючи увагу на змістовності форм такої ідентичності; по-третє, визначити при цьому відповідний статус, що спочатку володіє соціальною властивістю, але одночасно або в перспективі може бути наділений нормативним потенціалом. Отже, насамперед, в цьому процесі проявляються:

конституційна ідентичність:

а) відносно системного комплексу прав людини, її свобод та обов'язків, що знайшли своє закріплення в конституції держави відносно всіх жителів-членів ТГ, включаючи й тих, що володіють різними правовими станами (громадяни держави, іноземні громадяни, апатриди, біпатриди, біженці тощо) (*конституційно-правовий статус людини* – авт.);

б) відносно системного комплексу прав і свобод громадянина (тільки для громадян даної держави) (*конституційно-правовий статус громадянина* – авт.);

- муніципальна ідентичність:

а) відносно системного комплексу прав людини, її свобод та обов'язків, що реалізуються в ТГ, пов'язані з реалізацією людиною прав на МСВ, включаючи її конституційно-правові права і свободи, а також інші права людини, що мають суто локальний характер (наприклад, участь людини у реалізації форм безпосередньої демократії в межах ТГ тощо), що у сукупності складають т. зв. муніципальні права людини [6] (*муніципально-самоврядний статус людини* – авт.);

б) відносно системного комплексу прав людини, її свобод та обов'язків, якими володіє кожен житель-член ТГ (*муніципально-правовий статус людини* – авт.);

- *ресурсна ідентичність* – відносно системного комплексу ресурсів, якими володіє ТГ (антропологічні, матеріальні, фінансові, управлінські, організаційні, кадрові, технологічні тощо), що роблять її спроможною та дієздатною, і якими може користуватися всі жителі-члени ТГ, відповідно до принципу рівності, враховуючи й відповідні пільги, якими користуються декретовані верстви населення (діти, студенти, інваліди, пенсіонери тощо) (*соціально-ресурсний статус* – авт.);

- *нормативна ідентичність* – відповідно користування нормативним масивом, що регламентує та регулює правовий статус МСВ, права і обов'язки жителів-членів ТГ, а також інших суб'єктів системи МСВ, включаючи акти локальної нормотворчості (*локально-соціальний нормативний статус* – авт.);

- *екзистенційна ідентичність* – відносно загального переліку життєво важливих питань (питань місцевого значення), що вирішуються на локальному рівні соціуму в процесі здійснення людиною свого життєвого циклу в межах ТГ (*соціально-екзистенційний статус* – авт.);

- *соціально-праксеологічна ідентичність* – відносно загальних умов життєдіяльності людини в локальному соціуму, в межах ТГ, в умовах МСВ, в стані повсякденності, – що надають їй знання, вміння та навички щодо функціонування в такому соціумі в процесі життєдіяльності, не дивлячись на наявність природних індивідуальних особливостей і відмінностей процесу соціалізації, включаючи й її правові форми (*соціально-праксеологічний статус* – авт.);

- *атитюдна ідентичність* – відносно наявності загальних поведінкових настанов, що виникають на основі індивідуальних, групових та колективних інтересів людини та відображають її поведінкову реакцію на конкретні життєві обставини, включаючи й правові форми атитюдів (*поведінково-настановочний статус* – авт.);

- *габітусна ідентичність* – відносно наявності спільних типізованих та стереотипних форм життєдіяльності (соціальних практик) жителів-членів ТГ, що є діяльнісною формою існування і реалізації їх типових атитюдів, включаючи й правові форми габітусів (*діяльнісно-практичний статус* – авт.);

- *інтерсуб'єктивна ідентичність* – відносно наявності спільної стратегічної телеологічної домінанти щодо існування і стабільного функціонування ТГ, як соціально-територіального простору в якому здійснюється життєвий цикл людини (*соціально-телеологічний статус* – авт.);

- *біхевіористична ідентичність* – відносно виникнення і формування, а також наявності приблизно однакових, типових, стереотипних інтересів, що в подальшому знаходять свою реалізацію в атитюдному і габітусному оформленні, супроводженні і забезпеченні життєдіяльності кожного жителя-члена ТГ (*соціально-біхевіористичний статус* – авт.);

- *фертильно-репродуктивна ідентичність* – відповідно до наявності природної можливості у більшості жителів-членів ТГ, враховуючи їх вік та

відсутність перепон біологічного або медичного характеру, – до продовження свого роду саме в межах ТГ, та практичне використання такої можливості (*фертильно-репродуктивний статус* – авт.);

- *цивілізаційна ідентичність* – відносно того, що на рівні ТГ людина-житель та одночасно член такої громади через реалізацію фертильно-репродуктивної ідентичності вирішують питання продовження існування людської цивілізації в цілому (*соціально-цивілізаційний статус* – авт.);

- *муніципально-ідеологічна ідентичність* – відносно наявності загальних ідеологічних підходів, думок, теорій, доктрин, концептів, позицій, поведінкових настанов у жителів-членів ТГ, щодо існування людини, її груп та асоціацій в межах ТГ, в умовах МСВ, тобто, в умовах муніципалізації локального життя (*муніципально-ідеологічний статус* – авт.);

- *муніципально-свідома ідентичність* – відносно виникнення і формування в умовах муніципального життя особливої форми суспільної свідомості – муніципальної, що заснована на позитивному і пріоритетному відношенні людини, її груп і асоціацій до існування і функціонування в межах ТГ та в умовах МСВ, як оптимальних і найбільш ефективних просторової та управлінської форм існування людини в межах державної організації (*муніципально-свідомий статус* – авт.);

- *муніципально-психологічна ідентичність* – відносно виникнення, формування і реалізації системного комплексу стереотипних поведінково-діяльнісних настанов, форм і типів поведінки людини, її груп і асоціацій в межах ТГ, в умовах муніципалізації соціального життя, що є адекватною і достатньо-оптимальною реакцією на відповідні умови, що виникають і змінюються в його процесі (*муніципально-психологічний статус* – авт.);

- *муніципально-конотаційна ідентичність* – відносно можливостей передбаченої та детермінованої поведінки людини, її груп і асоціацій, що виникають на основі набутого ними досвіду соціального життя в умовах його муніципалізації та в межах ТГ (*муніципально-конотаційний статус* – авт.);

- *муніципально-комунікативна ідентичність* – відносно формування в межах ТГ, в умовах МСВ, тобто в умовах муніципалізації соціального життя в локальному соціуму, системи відносин між жителями-членами громади, а також між ними та іншими суб'єктами системи МСВ, що складає екзистенційну систему відносин в межах громади, до якої всі вони мають доступ на принципах рівності суб'єктів (*муніципально-комунікаційний статус* – авт.);

- *муніципально-наративна ідентичність* – відносно формування загальних форм свідомості відносно муніципального буття та визначення їх значення і важливості для існування людини в межах ТГ (*муніципально-наративний статус* – авт.);

- *муніципально-господарська ідентичність* – відносно формування і наявності, а також використання людною-жителем, і одночасно членом ТГ, різних форм господарської діяльності в повсякденному житті, що є типовими і стереотипними (*муніципально-господарчий статус* – авт.);

- *просторово-географічна ідентичність* – відносно розуміння загальної території спільного існування, проживання і життєдіяльності жителів-членів ТГ (*просторово-географічний статус* – авт.);

- *просторово-історична ідентичність* – відносно виникнення, формування і наявності форм і засобів існування людини, її груп і асоціацій у складі територіальної людської спільноти в історичній ретроспективі (*просторово-історичний статус* – авт.);

- *просторово-самоврядна ідентичність* – відносно формування на території існування і функціонування ТГ відповідного простору локальної демократії, який, з одного боку, володіє екзистенційними характеристиками та є вільним для прояву інтересів та потреб кожної людини, її груп і асоціацій, а з іншого – виступає нормативним простором існування та функціонування системи суб'єктів МСВ, включаючи ТГ та її жителів-членів, що суттєво детермінує їх поведінково-діяльнісні настанови, формуючи відповідний самоврядний простір, що є доступним для використання всіма жителями (*просторово-самоврядний статус* – авт.);

- *муніципально-громадянська ідентичність* – відносно усвідомлення людини, її груп і асоціацій щодо приналежності до територіальної людської спільноти, усвідомлення її цінностей, традицій, звичаїв тощо («локальний патріотизм»), користування відповідними стереотипами індивідуальної, групової і колективної поведінки, що є ефективними для вирішення її екзистенційних питань існування і функціонування в людській спільноті («локальний функціоналізм») (*муніципально-громадянський статус* – авт.).

Отже, можна констатувати, що наведені статуси, які напрямку витікають з феноменології ідентифікації, виступають логічно обґрунтованими і вельми ефективними позиціями, особливо з управлінської точки зору, для нормативної інституціоналізації ТГ, – тобто нормування, нормативізації, нормопроєктування та нормотворчості в сфері формування правового статусу людської територіальної спільноти, що дає реальну можливість організаційно і нормативно посилити важливі та різні аспекти її існування і функціонування на локальному рівні соціуму, врахувавши при цьому важливість громади, по-перше, як природного осередку існування людини, її груп та асоціацій; по-друге, як суб'єкту-об'єкту публічної самоврядної (муніципальної) влади [7]; по-третє, як первинного колективного суб'єкту всієї людської цивілізації; по-четверте, як інституційної структури, що органічно об'єднує та іманентно поєднує в просторово-соціальних і функціонально-соціальних межах фізичних осіб-носіїв громадянської ідентичності.

З наведеного також вбачається формування відповідних форм-видів муніципальної ідентичності, в залежності від охоплення різними статусами жителів-членів ТГ. Так, крім індивідуальної ідентичності, що є органічною складовою частиною ідентичності соціальної, детермінують і демонструють приналежність людини-особливості до територіальної спільноти, – можна зафіксувати групову та колективну ідентичності, що характеризуються тими ж наведеними статусами, але розповсюдженими і градуйованими на більшу кількість людей. Аргументами на користь запропонованої нами позиції

виступають процеси формування інституційної основи громадянського суспільства, що виникають, функціонують та розвиваються на основі індивідуальних, групових та колективних інтересів жителів-членів громади [8] і відображають вікові, статеві, національні, релігійні, політичні, наукові, спортивні та інші аспекти асоціативної діяльності людини в межах локальної спільноти.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

- серед багатьох факторів, існування і функціонування яких представляють як великий науковий, так й суттєвий праксеологічний інтерес для інституціоналізації (формування) ТГ як первинного суб'єкта МСВ, а також одного з новітніх, у темпоральному розумінні, колективних суб'єктів конституційного і муніципального права держави, ознака ідентичності жителів-членів ТГ, виступає детермінантою організації такої громади та її системоутворюючою властивістю;

- громадянська ідентичність, що лежить в основі ідентичності ТГ та її жителів-членів, є складним феноменом щодо розуміння її структурованості, чинників та механізмів її детермінації та прояву як багаторівневого психологічного явища, – що дає можливість виокремити відповідні характерні парадигми її виникнення, видову характеристику та відповідні статуси людини і громади, що суттєво розширюють горизонти дослідження муніципалізму через розкриття нормативної інституціоналізації територіальної громади;

- процеси формування соціальної ідентичності людини в складі ТГ, можна виокремити, по-перше, через визначення її основних форм, що проявляються при цьому; по-друге, акцентуацію уваги на змістовності форм такої ідентичності; по-третє, через визначення при цьому відповідного статусу, що спочатку володіє соціальною властивістю, але одночасно або в перспективі може бути наділений нормативним потенціалом;

- статуси, що детерміновані видовою характеристикою ідентичності, напряду витікають з феноменології ідентифікації, виступають логічно обґрунтованими і вельми ефективними з управлінської точки зору позиціями для нормативної інституціоналізації ТГ, – тобто нормування, нормативізації, нормопроєктування та нормотворчості в сфері формування правового статусу людської територіальної спільноти, що дає реальну можливість організаційно і нормативно посилити важливі та різні аспекти її існування і функціонування на локальному рівні соціуму, врахувавши при цьому важливість громади, по-перше, як природного осередку існування людини, її груп та асоціацій; по-друге, як суб'єкту-об'єкту публічної самоврядної (муніципальної) влади; по-третє, як первинного колективного суб'єкту всієї людської цивілізації.

Список літератури:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Бистрицький Є. Ідентичність, спільнота і методологія визнання. Визначальні виміри сучасного філософсько-антропологічного знання / Під ред. Є. І. Андроса. Київ: «СТИЛОС», 2013. URL: <http://bystrytsky.org/ident13.htm>
3. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза: Пер. з англ. / Заг. ред. і предисл. Толстих А. В. М.: Видавнича група "Прогрес", 1996. 344 с.
4. Tajfel H. Social identity and intergroup relations. Cambridge and Paris, 1982. 546 p.
5. Curle A. Mystics and militants. A study of awareness, identity and social action. London: Tavistock publication, 1972. 121 p.
6. Батанов О.В. Муніципальні права людини в умовах глобалізації: тенденції становлення та особливості реалізації. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: проблеми теорії та нормативно-правової регламентації. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-210-7/5-44>
7. Баймуратов М. Муніципальна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. № 1. С. 41-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_1_8
8. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності. Актуальні проблеми держави і права. 2003. Вип. 21. С. 131-138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2003_21_26

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В УКРАЇНІ

Батанова Л.О.,

к.ю.н., доцент кафедри
морського та митного права,
Національний університет
«Одеська юридична академія»

На сучасному етапі розвитку держави вагомий вклад у Державний бюджет України вносять митні платежі, що визначає важливість розгляду питань механізму правового регулювання адміністрування митних платежів в умовах сучасних державних реформ в Україні. Формуючи бюджет вони виконують дві основні функції фіскальну, що зводиться до формування грошових фондів, та регулятивну, що відображає здатність держави через заходи митно-тарифного регулювання та податкові механізми впливати на активацію міжнародної торгівлі, захист національного ринку та конкурентоздатність вітчизняного виробництва тощо.

Сучасний стан законодавства у сфері митної справи характеризується не тільки внутрішньою протиріччю, але й неузгодженістю та негармонізованістю. Це вимагає вивчення як сучасного стану законодавства України з питань митної справи, яким врегульовано діяльність митних органів України з питань адміністрування митних платежів, що дозволить виявити актуальні напрямлення удосконалення нормативно-правової бази та повноваження митних органів у процесі адміністрування митних платежів. Крім того, важливим є формування наукових концепцій з модифікації законодавства України з питань митної справи та діяльності митних органів України з питань адміністрування митних платежів.

З 90-х років XX ст. і по теперішній час інститут адміністрування митних платежів сформувався і отримав свій новий розвиток. В цей час були прийняті численні нормативні акти, що мають першорядне значення для функціонування даного правового інституту. Так, передумовою для формування сучасних аспектів адміністрування митних платежів спочатку стало прийняття Закону України «Про митну справу в Україні» (від 25.06.1991 р.) [1], а потім Митного кодексу України (грудень 1991 р.) [2].

Митний кодекс України 1991 р. був прийнятий з метою встановлення принципів митної справи в Україні на основі єдності митної території, мит та митних зборів. Один з його розділів був присвячений справлянню мита і митних зборів як видам митних платежів.

Декретом Уряду України 11 січня 1993 р. було затверджено Єдиний митний тариф України - звіт ставок мита відповідно до визначеної товарної номенклатури. Усі предмети, що підлягали митному контролю, було систематизовано, їх найменування та цифрові коди уніфіковано з Гармонізованою системою опису й кодування товарів [3].

В 2001 був прийнятий Закон України «Про Митний тариф України» [4]. Із набуттям чинності цим законом, Єдиний митний тариф України, як звід ставок, втратив чинність. Ставки ввізного (імпортного) мита з 2001 визначаються Митним тарифом України. Ставки вивізного (експортного) мита визначаються низкою окремих законів України. На сьогоднішній день ставки ввізного мита у разі ввезення товарів на митну територію України встановлено у Законі України «Про Митний тариф України» від 19.10.2022 р. [5].

У 2002 р. приймається другий Митний кодекс України [6], який вступив в силу з 1 січня 2004 г. та закріпив в національному законодавстві основні положення ряду міжнародних конвенцій та угод з питань митної справи, у тому числі й ГАТТ/СОТ.

На основі викладеного представляється можливим позначити період з серпня 1991 р. по 1 січня 2002 р. як етап становлення законодавства у сфері адміністрування митних платежів.

Митний кодекс України 2002 року в відмінну від Митного кодексу України 1991 р. не закріплював визначення поняття митні платежі. Законодавець лише перераховував їх види, число яких значно скоротилося: ввізне мито; вивізне мито; податок на додану вартість, що стягується при ввезенні товарів на митну територію України; акцизного збору, що стягується при ввезенні товарів на митну територію України; митні збори.

Слід визнати, що Митний кодекс України 2002 р. більш детально (в порівнянні з попередніми законодавчими актами) регламентував питання обрахунку і порядку справляння митних платежів. Зокрема, в ньому точно встановлено моменти виникнення і припинення зобов'язань по їх сплаті; окрема глава встановлювала порядок і терміни їх сплати; застосовано розширені можливості використання авансових платежів при сплаті митних зборів. Детальніше врегульовані питання зміни терміну сплати митних зборів і податків, перераховані підстави для надання відстрочки або розстрочки.

Відсутність визначень понять «митні платежі», «мито», «митні збори» слід визнати істотним недоліком понятійного апарату Митного кодексу України 2002 р.

Об'єктом обкладання митом, податками стали переміщення через митний кордон товарів, а податковою базою для їх обрахунку - митна вартість товарів і (або) їх кількість.

У 2010 р. прийнято Податковий кодекс України [7], який врегулював питання порядку обкладання акцизним податком та ПДВ товарів при ввезенні на митну територію України.

Митний кодекс України 2002 р. діяв до березня 2012 року, коли на зміну йому прийшов третій Митний кодекс України. Період з січня 2002 р. по березень 2012 р. можна представити як етап удосконалення законодавства про адміністрування митних платежів.

На підставі викладеного період з червня 2010 р. по теперішній час можна позначити як етап гармонізації та уніфікації митного законодавства із загальноприйнятими нормами європейського права та світової практики. На

цьому етапі відбулися найістотніші зміни митного законодавства. Так, прийнято Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. [8] що діє по теперішній час.

Так, починаючи з 2010 року Президентом України було прийнято низку указів, що спрямованих на оптимізацію чисельності апаратів центральних органів виконавчої влади або їх регіональних відділень, усунення міжвідомчих конфліктів і, як результат – підвищення якості публічного управління. Одним із ключових серед них є Указ «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24 грудня 2012 р. № 726/2012 [9], яким було утворено Міністерство доходів і зборів України шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України.

На засіданні Кабінету Міністрів України 27 травня 2014 р. була оприлюднена інформація, що замість ліквідації Міндоходів його перейменують на Державну фіскальну службу України.

18 грудня 2018 р. утворено Державну податкову службу та Державну митну службу, шляхом реорганізації Державної фіскальної служби України шляхом поділу. [10]

З 1992 р. Україна стала повноправним членом Всесвітньої митної організації, головною метою якої є підвищення ефективності роботи митних служб країн-членів організації за допомогою заходів, що сприяють їх національному розвитку, зміцнення національної безпеки, збільшення надходження податків та ведення статистики зовнішньої торгівлі тощо. Найбільше значення для розвитку адміністрування митних платежів у цей період мають Міжнародні акти, ратифіковані Україною.

У ході державної адміністративної реформи 2019 р. створена Державна митна служба України [11] так звана «Нова митниця», що була відділена від Державної фіскальної служби України та стала центральним органом влади, на яку покладено організацію та здійснення адміністрування митних платежів.

Проведений розгляд історії адміністрування митних платежів в Україні дозволив виділити три історичних етапи становлення розвитку інституту адміністрування митних платежів. Так, період з серпня 1991 р. по 1 січня 2002 р. це етап становлення законодавства у сфері адміністрування митних платежів. Період з січня 2002 р по березень 2012 р. можна представити як етап удосконалення законодавства про адміністрування митних платежів. З червня 2010 р. по теперішній час можна позначити як етап гармонізації та уніфікації митного законодавства із загальноприйнятими нормами європейського права та світової практики. На цьому етапі відбулися найістотніші зміни митного законодавства з питань адміністрування митних платежів.

Список літератури

1. Про митну справу в Україні : Закон України від 25.06.1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 44. Ст. 575. (Втратив чинність).
2. Митний кодекс України від 12.12.1991 р. № 1970. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 16. Ст. 203. (Втратив чинність).
3. Про Єдиний митний тариф : Закон України від 5.02.1992 р. № 2097-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 19. ст. 259.

4. Про Митний тариф України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2371-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 24. Ст.125. (Втратив чинність).
5. Про Митний тариф України : Закон України від 19.10.2022 р. № 2697. *Офіційний вісник України*. 2022. № 92. Т.1. Ст. 5700.
6. Митний кодекс України від 11.07.2002 р. № 92-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 38-39. Ст. 288. (Втратив чинність).
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. Т. 1. Ст. 3248.
8. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-48. Ст. 552.
9. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 24.12.2012 р. № 726/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 99. Ст. 3998.
10. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1200. *Офіційний вісник України*. 2019 р. № 7. Ст. 208.
11. Про затвердження Положення про Державну митну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 227. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 900.

ПЕРЕГЛЯД ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ваксман Регіна Володимирівна

К.Ю.Н., Асистентка кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що після набуття Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу, питання євроінтеграції, адаптації чинного законодавства до європейських стандартів, а також прискорення економічного розвитку нашої держави набули нової хвилі популярності. Саме тому державне регулювання підприємницької діяльності стало одним із ключових питань, поставлених перед законодавцем.

Державне регулювання підприємницької діяльності – система заходів підтримки, компенсації, обмеження та інших регулюючих та управлінської діяльності держави за для створення умов ефективного функціонування суб'єктів господарювання та вирішення соціально-економічних проблем національної економіки країни [1].

Об'єктом державного регулювання виступає вся система ринкових відносин, а спеціальними об'єктами регулювального впливу є процеси, спрямовані на економічне перетворення; виробничі ринки різноманітних товарів та їхні окремі сегменти; окремі види діяльності, що провадяться в межах різних виробничих ринків; окремі економічні операції; товар як безпосередній результат господарської діяльності [2].

Проблема пошуку оптимального поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання є однією з базових у науці господарського права [3]. Однак, варто зазначити, що це питання стає ще більш гостро в періоди економічних криз, оскільки саме тоді ринок менше здатний до саморегулювання та більший ступінь втручання держави є необхідним.

Законодавцем було розроблено та прийнято за основу Проект Закону про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності. Запропонований законопроект має на меті створити сприятливе середовище для прискореного розвитку діяльності суб'єктів господарювання та економічного зростання України [4].

Відповідно до положень законопроекту дозвільна система, а саме кількість інструментів державного регулювання, кількість дозволів, має бути скорочена, оскільки надмірна їх кількість негативно впливає на започаткування провадження господарської діяльності суб'єктами господарювання та їх виходу на ринок [5].

Зазначене беззаперечно є надважливим у такий складний для нашої держави час, однак, разом із цим законопроект отримав чимало критики. Зокрема, громадянське суспільство занепокоєне тим, що текст законопроекту суперечить деяким положенням національного та міжнародного законодавства, а його

реалізація може перетворитися на загрозу для екологічної безпеки. Причиною занепокоєння є те, що Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України не залучене до обговорення змін в дозвільних процедурах. Саме тому питання захисту навколишнього середовища можуть не бути врахованими при внесенні цих змін.

У зв'язку з описаним вище, вважаємо, що запропонований законопроект потребує подальшого доопрацювання та врахування всіх особливостей, але разом із тим його прийняття є дуже важливим. Зокрема, вважаємо, що прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності зможе прискорити економічний розвиток нашої держави, що є надважливим у кризовий період. Разом із тим варто зауважити, що перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності не має негативно впливати на інші сфери життя суспільства. Можливі негативні наслідки для навколишнього середовища в свою чергу негативно вплинуть на економічний розвиток держави та добробут населення загалом. Із цього випливає, що при будь-якому перегляді інструментів державного регулювання господарської діяльності необхідно враховувати якомога більше можливих наслідків, а також залучити Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України до розроблення законодавчих змін.

Список використаних джерел

1. Маматова Л.Ш. Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Вісник ПДТУ*. 2017. № 3. URL: http://journals.urau.ua/ves_pstu/index
2. Матвійчук А. В. Щодо питання державного регулювання господарської діяльності в сучасних умовах (адміністративний вимір). *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_2/16.pdf
3. Гончаренко О. Державне регулювання та саморегулювання господарської діяльності: пошук балансу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/3/9.pdf>
4. Про прискорений перегляд інструментів державного регулювання господарської діяльності: Проект Закону № 8058. 2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74942
5. Міністерство економіки України Уряд створив Міжвідомчу робочу групу з питань прискореного перегляду інструментів державного регулювання господарської діяльності. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-stvoryv-mizhvidomchu-robochu-hrupu-z-pytan-pryskorenoho-perehliadu-instrumentiv-derzhavnoho-rehuliuvannia-hospodarskoi-diialnosti>

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ТА МОРАЛІ

Зайцев Олександр Миколайович

старший викладач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін

Польова Анастасія Василівна

старший викладач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін

Демідова Аліна Олександрівна

старший викладач кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

Слід зазначити, що в сучасній правовій доктрині існують різні думки щодо співвідношення права з іншими видами соціальних норм, його специфічних рис, місця і ролі у системі соціальних норм. Дискусія в основному стосується стосується специфіки права, його місця та ролі в загальній системі соціальних норм. З цього погляду особливо цікавим є питання взаємодії, виявлення спільних і відмінних рис правових норм у порівнянні з іншими соціальними нормами, і, зокрема, аналіз співвідношення між правом і мораллю.

У контексті регулювання суспільних відносин право і мораль виступають як два потужних регулятори, які впливають на життя кожної особи. Вони взаємодіють, комплементують одне одного, але водночас зберігають свою незалежність і унікальність.

Обидва ці регулятори вирішують схожі завдання, а саме встановлення меж та напрямків, що визначають прийнятне поведіння в суспільстві. Однак, вони виходять з різних вихідних позицій і базуються на різних принципах. Право є формалізованим, конкретизованим набором правил, прийнятих суспільством і закріплених державою. Воно оперує поняттями відповідальності, зобов'язань і санкцій. Мораль, з іншого боку, заснована на внутрішніх переконаннях, цінностях і принципах, які формуються під впливом культури, традицій та особистого досвіду.

Співвідношення права та моралі визначає, яким чином норми і цінності впливають на поведінку людини в суспільстві. З одного боку, право - це система правил і обов'язків, прийнятих державою і встановлених для забезпечення порядку і справедливості в суспільстві. З іншого боку, мораль - це система особистих цінностей і внутрішніх переконань, які визначають, що є правильним і неправильним на основі совісті та етичних принципів.

Однією з основних проблем у співвідношенні права та моралі є питання про те, наскільки моральні цінності повинні впливати на створення правового порядку. Деякі науковці вказують, що закони повинні відображати загальноприйняті моральні стандарти, оскільки це сприяє створенню справедливого суспільства. Інші стверджують, що право повинно бути нейтральним і не повинно диктувати особисту мораль.

Основна проблема полягає в тому, що моральні цінності можуть варіюватися від особи до особи і від культури до культури. Що одна людина вважає морально вірним, інша може вважати неприйнятним. Ця різноманітність в поглядах на мораль створює конфлікти у визначенні, які моральні цінності повинні бути закріплені у законах.

Другою значущою проблемою є те, як право впливає на моральність. Деякі авторитетні науковці підкреслюють, що право може викликати зміну моральних переконань. Наприклад, закони про рівність прав можуть сприяти зміні відношення суспільства до певних соціальних груп. У той час як інші вважають, що право може піддавати моральні цінності «державній цензурі», і це може бути небезпечним для свободи особистості.

Третьою проблемою є те, як саме вирішувати наявні конфлікти між правом і мораллю. Якщо існують ситуації, коли закон суперечить особистим моральним переконанням, яким чином слід діяти? Ця проблема виглядає особливо гостро в сучасному світі, де моральні цінності можуть різнитися в широкому спектрі питань, від абортів та наркотичних речовин до статевих прав і питань свободи слова.

Отже, співвідношення права і моралі - це складне, багатогранне та неоднозначне питання, яке не має однозначних відповідей.

Список літератури:

1. Євхутіч І.М. Мораль і право – взаємопов'язані і взаємопроникаючі системи регуляції суспільного життя. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 10-20
2. Козюбра М. Правовий закон: проблема критеріїв. Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2–3. С. 83–96.
3. Косьмій М. М. Мораль і право: питання розмежування та взаємодії. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2011. № 3. С. 33–38.
4. Самолюк Ю. М. Співвідношення права і моралі . Судова апеляція № 2 (15). 2009. С. 16-23.
5. Сердюк І. В. Взаємодія права та моралі в історії філософсько-правової думки. Філософські та методологічні проблеми права. № 1-2 (9-10), 2015, С. 97-104

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ СВІДКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Піддубна Аліна Валентинівна

кандидат юридичних наук
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

Для належного удосконалення національного законодавства щодо процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження, а також посилення та осучаснення механізму регулювання кримінальної процесуальної діяльності, необхідно досліджувати та враховувати зарубіжний досвід та практику Європейського Суду з прав людини щодо захисту, охорони та реалізації прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. З цією метою, нами здійснено вибірковий аналіз зарубіжного досвіду окремих країн в цьому напрямі, зокрема: Японії, Іспанії, США, Великобританії, Франції, Австралії, Німеччини, Нідерландів, Ізраїлю, Канади, Естонії, Вірменії, Грузії, Киргизстану, Узбекистану, Латвії, Литви, Молдови, Азербайджану, Казахстану та ін.

Досліджуючи міжнародний досвід у гарантуванні процесуальних прав, свобод і законних інтересів осіб, які володіють інформацією необхідною та значущою для кримінального провадження, встановлено, що у більшості зарубіжних країн застосовується значна кількість заходів щодо забезпечення їх безпечного існування та перебування у якості свідка. Програми захисту свідків, що реально працюють у розвинених державах світу, націлені не тільки на фізичний захист, а й надають моральну та матеріальну допомогу не тільки свідкам, а і потерпілим та іншим учасникам кримінального процесу.

Так, для захисту осіб, які свідчать проти небезпечних злочинців, законодавцем США була розроблена та впроваджена Федеральна програма захисту свідків, яка згодом була доповнена Законом «Про посилення безпеки свідка». Відповідно до цих документів, особи, які свідчать проти небезпечних злочинців забезпечені можливістю створення легенди їх нового життя, а саме: зміна особистих даних (ім'я, місце та дату народження), місця проживання, зовнішності, місця роботи тощо. Приділяючи велику увагу захисту та підтримки свідків, законодавство США одночасно стимулює громадян допомагати у розкритті або запобіганні злочинів та гарантує захист потерпілих і суспільства загалом. Окрім ефективних заходів забезпечення безпеки свідків, що застосовуються у США, важливу роль відіграє дієвий механізм фінансування цих заходів та посилення кримінальної відповідальності за порушення прав учасників кримінального процесу [1, с. 138].

На основі Федеральної програми захисту свідків, що діє в США, були розроблені схожі програми в Австрії, Франції, Німеччині, Словаччині, Австралії, Канаді, Південній Африці, тощо.

Зокрема в Австрії, в рамках функціонування Програми захисту свідків, особам, які переміщені на безпечну територію, надається державна фінансова підтримка для забезпечення звичного для них рівня життя до тих пір, поки особи не адаптуються до нової обстановки та будуть здатні самі забезпечувати своє життя [2, с. 96].

У Франції координацію Програми захисту свідків здійснює Бюро у справах жертв злочинів при Міністерстві юстиції. Норми французького законодавства передбачають можливість звільнення від кримінальної відповідальності особу-співучасника злочину, яка сама ініціативно заявила про скоєне кримінальне правопорушення або брала участь у готуванні до нього, а також сприяла затриманню злочинців. Законодавець Франції гарантує захист, охорону та реалізацію прав, свобод і законних інтересів свідків шляхом надання можливості проведення закритого судового засідання та анонімного давання показань свідком або взагалі відмови від них. Анонімність полягає у фіксуванні в протоколі замість відомостей про місце проживання свідка, адресу комісаріату, де відбувається допит, а в кожні поліцейські дільниці ведеться спеціальна електронна база, куди заносяться реальні дані про місце проживання особи. Така форма фіксації інформації є дієвим стимулом для свідчень та вважається важливим способом забезпечення безпеки учасників кримінального провадження [3, с. 328]. Окрім цього, у Франції засновано Міжміністерський комітет та Національний інститут допомоги жертвам та посередництва, який щороку надає допомогу близько 75 тис. осіб [1, с. 176].

У Словаччині, як і в Німеччині, для того, щоб зменшити навантаження на Програму захисту свідків, передбачено обов'язкову наявність умов, а саме: тяжкий злочин, злочин вчинений організованою групою або злочинною організацією, існування дійсних чинників небезпеки для свідка або потерпілого, суттєве значення таких свідчень для кримінального провадження, надійність свідка, психологічна здатність до перебування в якості особи під захистом [4].

В окремих країнах гарантування процесуальних прав учасників кримінального провадження здійснюється шляхом прийняття спеціальних законодавчих актів. Так, в Естонії в міських судах, відкриті спеціальні зали судових засідань, в яких під час допиту свідків працює система, що змінює тембр голосу, а також передбачені випадки, коли учасники кримінального процесу можуть давати показання в більш безпечних для них місцях. У Литві законодавець закріпив можливість зміни особистих даних у протоколах слідчих (розшукових) дій, а також проведення впізнання поза візуальним спостереженням особи. Крім того, литовська Служба захисту свідків та жертв злочинів як спецпідрозділ поліції при МВС, функціонує як окремий підрозділ гарантування захисту всіх учасників кримінального провадження, зосереджуючи увагу на оперативній розробці від потенційного злочинного тиску, проведення відповідних оперативних заходів як на території Литви, так і за її межами на підставі міжнародних договорів [5].

Відповідно до законодавства Італії, в країні діють спеціальні гарантії безпеки для членів мафіозних структур (членів їх сім'ї), які розкалялись та готові виступати в суді як свідки обвинувачення. Однак, щоб отримати такі гарантії та повноцінний захист, обвинувачена особа, яка бажає співпрацювати з правоохоронними органами (таку особу називають колаборантом), зобов'язана підписати меморандум щодо надання слідчим органам протягом 180 днів надійної та фундаментально важливої для ходу розслідування інформації в обмін на відповідну схему захисту, що включає різні пільги та спеціальні гарантії безпеки (пластичні операції, еміграцію, матеріальне забезпечення) [4].

Отже, відповідно до ретроспектив удосконалення процесуальних гарантії прав учасників кримінального провадження, а саме інституту захисту свідків, необхідно констатувати, що деякі зарубіжні держави мають більш оптимальний досвід удосконалення та позитивну динаміку реалізації окремих елементів правової системи, що є зразковим для України. В наші державі, незважаючи на систематичне внесення змін та доповнень до положень КПК України, Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [6] та інших нормативно-правових актів цього напрямку, не існує системи реального захисту свідків. У зв'язку з цим, використання зарубіжного досвіду побудови системи захисту свідків є нагальною потребою для українського суспільства.

На підставі проведеного дослідження, а також враховуючи попередньо здійснений аналіз зарубіжного законодавства щодо гарантування процесуальних прав учасників кримінального провадження [7], з впевненістю можемо констатувати про необхідність створення незалежного відомства (підрозділу, органу чи організації) для захисту прав, свобод і законних інтересів свідків з подальшим розробленням та впровадженням відповідних програм їх захисту. Необхідно звернути увагу, що саме незалежність такої служби допоможе уникнути конкуренції та не допустити браку довіри до правоохоронних відомств. Адже на сьогодні в наші державі вже створено спеціалізовану міжвідомчу робочу групу, учасники якої також наголошують на необхідності створення відповідного відомства в Україні [8, с. 6].

Втім, підняті питання зарубіжного досвіду щодо гарантування процесуальних прав свідків у кримінальному процесі не є остаточними і підлягають подальшому дослідженню та науковому вивченню з метою надання пропозицій щодо комплексного удосконалення кримінального процесуального законодавства у сфері охорони, захисту та реалізації прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. У зв'язку з цим, пропонуємо учасникам конференції взяти участь в обговоренні піднятих питань.

Список літератури:

1. Гриньків О.О., Ляш А. О. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві: [монографія]. Тернопіль: Астон. 2012. 260 с.
2. Свінцицький А. В. Порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн щодо інституту безпеки учасників кримінального провадження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021 № 52 С. 94-97. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc52/23.pdf>

3. Вечеря М. Зарубіжний досвід забезпечення безпеки свідка в кримінальному процесі. Міжнародне право. «Підприємство, господарство і право. № 5. 2020. С. 325-330. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/58.pdf>
4. Кваснівський В. Зарубіжні програми захисту учасників судового процесу: досвід для України. С. 151-155. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23087/1/151-155.pdf>
5. Покологна М. М. Зарубіжний досвід забезпечення безпеки учасників оперативної розробки. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2016. N 4 (76). С. 241-251. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/622/556>
6. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Законодавство України. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378212#Text>
7. Піддубна А. В. Зарубіжний досвід гарантування прав учасників кримінального провадження. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 52): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна. м. Переворськ, Польща. 4-5 липня 2023 р.) [редкол. : О. Яремко та ін.]. ГО «Наукова спільнота»; WSSG w Przeworsku. Тернопіль: ФОП Шпак В. Б. 110 с. С. 43-45. ISSN 2617-2364. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3622
8. Ортинський В. Захист свідка у кримінальному провадженні: досвід окремих держав та можливість його реалізації в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». № 4 (28). 2020. 8 с. С. 6. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/volume-7-number-428-2020/zahyst-svidka-u-kryminalnomu-provadhenni-dosvid-okremyh>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Сорока Максим Віталійович

аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Кримінальне право як галузь наукового знання, являє собою систему поглядів, ідей, концепцій і теорій щодо сутності злочину, покарання, їх взаємного співвідношення, чинного кримінального закону й практики його застосування, перспектив розвитку[1].

На сьогодні в галузі кримінального права сформувалося декілька теорій, які орієнтують, пояснюють та спрямовують науковий пошук у вивченні проблемного поля суспільних відносин, що виникають у зв'язку із учиненням особою злочину та застосування до неї покарання.

О.О. Дудоров і І.М. Хавронюк[2] виділяють просвітницько – гуманістичну, класичну, неокласичну, антропологічну, соціологічну, «нового соціального захисту» теорії кримінального права, які репрезентують певні наукові ідеї, точки зору та утворюють світоглядне підґрунття осягнення злочину і покарання як певних соціально – правових явищ.

Просвітницько – гуманістична теорія кримінального права була розроблена вченими XV – XVIII століть Т. Мором, Д. Уїнстенлі, Т. Гоббсом, Г. Гроцієм, Б. Спінозою, Д. Локком, Х. Томазієм, Я. Фішером, Ш. Монтеск'є, Вольтером, Ч. Беккаріа, Ж. – П. Маратом . Її основні постулати зводяться до необхідності: визначати злочинність і караність діяння законом; зробити покарання більш гуманними; бачити мету покарання не у відплаті за злочин, а в загальній та індивідуальній превенції[3].

Класичну теорію кримінального права створили А. Фейєрбах, Д. Бентам, Е. Кант і Г. Гегель. Вони розглядали як злочини лише діяння, точно визначені в законі і недвозначно заборонені законом на момент їх вчинення, а основним призначенням покарання, яке має бути невідворотнім, вважали справедливу відплату за вчинений злочин; зазначали, що мистецтво законодавця і його гуманізм полягають у тому, щоб зробити покарання більш жорстоким, але не за принципом «чим більше, тим краще», а лише настільки, щоб злочин був непривабливим; вказували, що свобода волі людини визначає її відповідальність за власні дії. Представники цієї школи відкидали необхідність врахування особистості злочинця – мало каратися саме діяння, ким би воно не було вчинене[2].

Неокласична теорія, представниками якої є Г.Коген, Р.Штамлер, О.Ален, К.Кантоні, К.Кюль, Й.Лоб, А. Оллеро, О. Хоффе, наполягає на необхідності реалізації двох основних цілей покарання – відплати і залякування. При цьому,

тяжкість покарання повинна відповідати тяжкості вчиненого злочину, а виконуватися покарання повинно у точній відповідності з вироком без будь - якого наступного пом'якшення, умовно - дострокового звільнення, інших пільг, інакше покарання втратить своє значення як кара. Представники визнають обставини, що пом'якшують вину, необхідність пом'якшення покарання у випадках душевних захворювань, вікових особливостей тощо[4].

Антропологічна теорія кримінального права, яку репрезентують, зокрема Е. Феррі та Р. Гарофало, основними постулатами своєї теорії визначали наступне: метою покарання є не кара, а захист суспільства від злочинців; визначаючи покарання, необхідно перш за все враховувати особистість злочинця; особи, які перебувають у небезпечному стані (тобто потенційно готові до вчинення злочинів), повинні ізолюватися від суспільства. На їхню думку, всі, хто вчиняє злочини, є природженими злочинцями, які успадкували фізіологічні, психічні й етичні якості первісної людини і не можуть бути виправлені. Ті ж, хто вже вчинив злочин і засуджений, мають перебувати у в'язниці доти, доки тюремна адміністрація не вирішить, що їх небезпека суттєво зменшилась. Дехто з антропологів пропонував замінити кримінальні суди адміністративно - медичними органами, які визначали б наявність у того чи іншого суб'єкта рис «злочинної людини» і вирішували питання про заходи безпеки, які до нього мають бути застосовані[5].

Соціологічну теорію кримінального права сформулювали Ф. Ліст й Г. Ашаффенбург, К. Штосс, Г.Тард, Ж.Лакассань, Е. Дюркгейм, А. Принс, Г. Ван - Гамель, І.Я. Фойницький, М.П. Чубинський, С.В. Познишев. Представники цієї парадигми вважали, що злочин – це результат складної взаємодії різних факторів, як індивідуальних (у т.ч. біологічних, таких як стать, вік, хвороби, походження і виховання, освіта, фізичний і психічний стан), так і фізичних (географічне середовище, клімат, час доби тощо) та соціальних (безробіття, рівень цін і рівень споживання алкоголю, життєвий рівень, люмпенізація населення тощо). Фактори злочинності, особливо соціальні, можуть бути усунені, але злочинність є вічним явищем. Основоположник цієї доктрини Франц фон Ліст уперш розробив концепцію примусового виховання молодих (віком до 21 року) злочинців; вказав, що на питання про ефективність покарання відповідь може дати тільки статистика; доводив необхідність заміни короткочасного позбавлення волі іншими покараннями – примусовою роботою, домашнім арештом тощо, а також умовним засудженням[6].

Парадигму кримінального права «нового соціального захисту» запропонували Ф. Граматика і М. Ансель. Вони, наполягають на: захисті суспільства; захисті прав злочинця; неможливості надання злочину юридичного означення без огляду на особистість злочинця; а покарання не вважають єдино можливим і справедливим видом реакції з боку держави. Ф. Граматика і його прихильники у понад сорока державах світу створили Міжнародне товариство соціального захисту, запропонували замінити кримінальне право правом соціального захисту, вживати не поняття «суб'єкт злочину», а «особа, що відхиляється від норми», не «кримінальна відповідальність», а «ресоціалізація» тощо. На їхню думку, санкція є мірою соціального захисту і повинна визначатися

у кожному конкретному випадку суддею, а не для усіх схожих випадків законом; держава не має права карати злочинця, вона повинна його «соціалізувати», іншими словами – усунути його «антисоціальність» за допомогою превентивних, виховних або лікувальних заходів. М. Ансель не заперечує на необхідності покарання, але бачить у ньому лише такі цілі, як виправлення і ресоціалізація злочинця. Процес ресоціалізації розглядається як процес повернення особи, яка вчинила злочин, в суспільство «нормальних» людей. З цією метою суддя повинен бути наділений великим обсягом прав з індивідуалізації кримінально - правових заходів, зокрема у бік їхнього пом'якшення, одержати право корегувати процес ресоціалізації злочинця під час відбування ним покарання, а також право на застосування всіляких засобів індивідуалізації, таких, як умовно - дострокове звільнення, зміна режиму ув'язнення тощо. Суддя повинен уважно вивчити особу злочинця, скласти на нього досьє, характеристику фізичного і психічного стану тощо. Теорія «нового соціального захисту» зайняла позицію: «заходи безпеки» мають існувати поряд з покаранням. М. Ансель наголошує, що в майбутньому кримінальна відповідальність повинна будуватися на принципах нинішньої ювенальної юстиції, де все підпорядковано цілям «соціального перевиховання» [7].

Отже, ці теорії утворюють основу наукових розвідок в сфері кримінально – правових відносин. Відповідно, вони є засадничими і при дослідженні відновлення справедливості шляхом застосування довічного позбавлення волі

Список літератури

1. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник/ А.А. Васильєв, Є.О. Гладкова, О.О. Житний та ін.; за ред. проф. О.М. Литвинова. Х.: 2020. – 428с.
2. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник/ За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
3. Тимофєєва Л.Ю. Реалізація принципу гуманізму в кримінальному праві України: історико – теоретичний дискурс кримінально – правових вчень// Молодий вчений. 2015 №2(17). – С.862 – 865.
4. Тимошенко В.І. Держава і право в неокантіанстві// Проблеми філософії права. 2003. – Том1. – С.64 – 66.
5. Нежурбіда С.І. Еволюція доктринальних поглядів на причини злочинності в період XVIII – XIX ст.// Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. 2015. №1. – С. 269 – 277.
6. Тимошенко В.І. Соціологічний напрям у дослідженні злочинності (з історії політичної і правової думки// Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. Серія Право. Вип.63. –С. 32 - 36.
7. Кушнір Я., Смирнова А. Порівняльний кримінально – правовий аналіз системи призначення покарання за сукупністю злочинів та вироків України та Франції в умовах сучасності// Кримінальне право. 2017. №8. –С. 154 – 159.

МІСЬКЕ ПРАВО: СУЧАСНИЙ ПРАВОВИЙ ЛАНДШАФТ

Халабуденко Олег Анатолійович,

канд. юрид. наук, доцент

Київський національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Динамічно зростаюча роль міст у житті національно організованих спільнот передбачає ревізію сформованих в період Модерну концепцій національного і локального (міського) права. Справді, урбанізація швидко поширилася Європою та Америкою, а з 1950-х років розповсюдилася також на Азію та Африку. Уже в 2014 році Департамент ООН з економічних і соціальних питань повідомив, що вперше більше половини населення світу проживає в містах [1]. Таким чином, половина людства, 3,5 мільярда людей, зараз живуть у містах, і очікується, що до 2030 року їхня кількість зросте до більш за шістдесят відсотків [2].

Ще в першій половині XX століття американський соціолог Льюїс Вірт, наголошуючи на здатності міст до м'якого самоврядування, зазначав, що: «Вплив, який міста мають на соціальне життя людини, сильніший, ніж можна було б припустити, оскільки місто не тільки все більшою мірою є місцем проживання і майстерні сучасної людини, а й джерелом ініціації та майстерні сучасної людини; він є контролюючим центром економічного, політичного та культурного життя, що втягнув у свою орбіту найвіддаленіші куточки світу і об'єднав у космос різноманітні території, народи та види діяльності» [3].

Однак і з погляду історико-правової ретроспективи дослідження демонструють, що саме міське право стало основою створення національних правопорядків. Концентрація політичної влади у столицях за часи Модерну уможливило перенесення інститутів міського права на національний простір. При цьому концептуальні підстави політичної влади набувають особливої форми своєї репрезентації в урбанізованому просторі. Ідентичність членів міської громади трансформується та набуває форми національної ідентичності [4, с. 216]. Правові образи міст Нового Часу пов'язані вже не лише з пунктирними контурами осмислення деяких прав людини, а з чіткими знаковими віддзеркаленнями їх у правових документах того часу (Білль про права, 1689 р.; Французька декларація прав людини і громадянина, 1789 р.), що мають явно міське походження [5, с. 32].

Зростаюча роль міст у сучасному житті суспільства, зміна їхньої ролі в глобальних масштабах дозволяє порушити питання про особливий характер соціальної та правової організації сучасного міста. У такому разі колись гомогенний правовий простір національної держави набуває диференційованої форми її організації – локального (міського) і національного права. Причому кожен із названих локусів взаємодіє особливим чином із міжнародними аспектами правових явищ та процесів.

Диференціація права в цьому разі здійснюється на основі просторового критерію, а це, у свою чергу, закладає основи до урбаністичного підходу до права. На справедливу, на наш погляд, думку О.С. Мельничук, «урбаністичний підхід не просто дозволяє констатувати неоднорідність правового простору, а й чітко вказати на критерії, які цю неоднорідність утворюють: наявність у межах правового простору центрів (ідеться про міста), в яких концентрація правових зв'язків і відносин значно вища, ніж на периферії; існування в цих центрах особливої форми правової культури» [5, с. 17]. Спираючись на широкий спектр правових методологій – соціально-правовий, порівняльний або доктринальний аналіз – міське право може орієнтуватися на місто як самостійну юридичну одиницю [6, с.1447].

Проте слід зауважити, що констатація просторової диференціації права не розв'язує зростаючої конфліктної ситуації між міським і національним правом. Фахівці Секції політики, законодавства та управління ООН-Хабітат (PLGS), які консультують національні та субнаціональні уряди в питаннях міської політики, законодавства, управління мегаполісами та зв'язку між містом і селом, зазначають, що: «Правові системи є одними з основних перешкод, що заважають інноваційним мерам і міським менеджерам проводити реформи та долати нагальні проблеми своїх міст і міських систем. Багато міст обтяжені законами, які не відповідають переважній міській реальності. Гірше того, часто відсутня здатність забезпечувати дотримання вже наявних законів і постанов. Муніципальна влада нерідко має обмежений доступ до спеціалізованої законодавчої експертизи і насилу може реагувати на подібні ситуації. Множинність і жорсткість законів і правил змушують громадян використовувати неофіційні шляхи для укладення угод із землею та нерухомістю, ведення бізнесу, набуття засобів для існування і навіть доступу до базових послуг. Як наслідок процвітають паралельні системи, а неформальність міського права виявляється нормою» [7].

Кожна із вказаних вище складових взаємовідносин місто-держава, безумовно, заслуговує на окреме дослідження, але проблема, як нам здається, коріниться в тому, що сучасна держава, в разі, коли вона постає на злочинний шлях, у принципі втрачає монополію на легітимність. Модель, за якої місто спеціалізувалося на кредитних інститутах, а держави на ведення воїн видається вичерпаною. Очевидними наслідками людиноненависницької агресії проти України будуть не лише зміни інституційної конфігурації національних держав, а й принципова зміна балансу між містами та національними державами як такими [4, с. 217].

Однак слід враховувати, що до «злочинних держав», окрім держав-агресорів, які скоюють злочини проти людства, належать також: пригнічуючі держави, що систематично перешкоджають реалізації основоположних прав громадян і груп громадян; корумповані держави, в яких здійснюють систематичне пограбування країни заради збагачення її керівників, їхніх родичів і пов'язаних із ними осіб; безтурботні держави, які нехтують обов'язками пом'якшувати страждання людей, що потребують державної допомоги [8].

Національне право в дії, якщо воно вписане в матрицю «злочинної держави», слугує лише декорацією, за його фасадом знаходиться злочинна угруповання. Воно не здатне не тільки налагодити цивілізоване правове спілкування з іншими націями, а й розв'язати проблему зростаючого напруження між міськими спільнотами і своїми дискредитованими інститутами влади. В решті випадків питання компромісу між зростаючою роллю міст, з одного боку, та ефективними національними державами – з іншого, мають вирішуватися за допомогою компромісів.

В умовах, що склалися, відповідь на питання про те, що таке "міське право", набуває особливої актуальності. На думку Метью Глассера і Стівена Беррісфорда, «міське право» – це право, що формує міста, їхнє землекористування, їхні інститути та їхні фінанси. Воно визначає, чи є місто ефективним або неефективним. Це право, яке забезпечує ефективну участь громадян у плануванні та управлінні містом і допомагає забезпечити справедливість, прозорість та інклюзивність. Міське право включає закони, що регулюють засідання міської ради, міські звіти, складання бюджету, бухгалтерський облік і звітність. Воно відображає ключові галузі конституційного права країни, зокрема, розподіл повноважень між міською (або місцевою) владою та національною або регіональною/штатною/провінційною владою, а також зміст важливих прав людини, як-от права на власність, на житло або притулок, а також на гідне навколишнє середовище. Там, де ці аспекти конституційного права фактично не включені до конституційних текстів країни, вони неминуче стають частиною політичного і правового дискурсу, частиною боротьби за зміну конституційного порядку, боротьби, що незмінно розігрується в міських умовах [9, с. 212].

Слід зазначити, що міське право дає змогу не тільки констатувати стан справ, що склався, а й "має потенціал не лише для розуміння того, «як», а й для інформування про те, «як робити» [6, с. 1458]. Право в цьому випадку починає служити зростанню якості міського життя.

Міське право має бути спрямоване на забезпечення справедливості, а також на забезпечення сталого зростання та економічного розвитку. Зростання міст без правових рамок, що враховують потреби всіх їхніх громадян, не є стійким – ні з політичних, ні з екологічних, ні з соціальних точок зору. Міста без спроможних міських правових систем породжують міські патології, які підривають перспективи економічного та соціального розвитку країни [9, с. 213].

Зазначене надзвичайно актуальне для стану справ, що склався внаслідок збройної агресії Росії проти України. Незважаючи на триваючі бойові дії, для центральної та місцевої влади, мешканців України першочерговою проблемою є швидке відновлення зруйнованих міст, повернення людей до мирного життя. Наслідки руйнування українських міст під час збройної агресії проти України – один із найсерйозніших викликів, що стоять перед українцями. Проте, незважаючи на свої трагічні наслідки, цей виклик також можна розглядати як простір можливостей, які відкриваються в зруйнованих війною містах України [10, с. 71].

Вирішення проблем, з якими стикаються центральна та місцева влада, а також мешканці постраждалих міст, має розглядатися як вікно можливостей для реалізації нової міської політики, спрямованої на створення інклюзивних міських інституцій, покликаних забезпечити права людини та гендерну рівність.

Припустимо визнати ефективним такий процес оновлення, який буде спрямований насамперед на впровадження інклюзивних міських інституцій, що забезпечують відповідно до стандартів прав людини комфортне життя жінок, чоловіків і дітей у місті.

Список літератури

1. Somini Sengupta, "U.N. Finds Most People Now Live in Cities Archived 5 July 2017 at the Wayback Machine"; New York Times, 10 July 2014. Referring to: United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division; World Urbanization Prospects: 2014 Revision.
2. United Nations Department of Economic and Social Affairs, The World's Cities in 2016, UN ILIBRARY (2016), https://www.un-ilibrary.org/population-and-demography/the-world-s-cities-in-2016_8519891f-en (last visited Sep. 1, 2023).
3. Louis Wirth, Urbanism as a Way of Life, 44 AM. J. SOC. 1, 2 (1938).
4. Халабуденко О.А. МІСТА: ІНСТИТУТИ ТА ПРАВОВА ТРАДИЦІЯ //The 10th International scientific and practical conference "Scientific research in the modern world" (July 26-28, 2023) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2023. 217 p.
5. Мельничук О. С. Міська правова система: теоретичні та нормативні засади: монографія /О. С. Мельничук. – Одеса : Фенікс, 2015. 408 с.
6. Layard, A. (2020). Researching Urban Law. German Law Journal, 21(7), 1446 - 1463.
7. WHAT IS URBAN LAW? - <https://urbanpolicyplatform.org/urban-law/>
8. Magyar Bálint. Magyar polip – a posztkommunista maffiaállam : [уг.]. — Noran Libro, 2013. 426 p.
9. MATTHEW GLASSER AND STEPHEN BERRISFORD. Urban Law: A Key to Accountable Urban Government and Effective Urban Service Delivery//The World Bank Legal Review Volume 6 Improving Delivery in Development: The Role of Voice, Social Contract, and Accountability. P. 232
10. Khalabudenko Oleg. ISSUES INCLUSIVE URBAN INSTITUTIONS FORMATION IN UKRAINIAN CITIES: SOME METHODOLOGICAL REMARKS// The XXIX International Scientific and Practical Conference «The role of society in the development of scientific ideas», July 24 – 26, Prague, Czech Republic. 169 p.

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА СТВОРЕННЯ ФІНАНСОВИХ ЕКОСИСТЕМ

Андрушкевич Наталія Віталіївна

к.е.н., доцент кафедри менеджменту
та соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

Мудрецький Роман Орестович

аспірант кафедри менеджменту та інноваційного провайдингу
ПВНЗ «Європейський університет»

Інноваційна теорія пройшла тривалий еволюційний шлях свого становлення, відображаючи динаміку ідей, наукових знань про інноваційний розвиток економіки, процесів, підходів до розуміння інноваційності як неминучого явища. Результатом акумулювання теоретичних знань і практичної реальності стала поява екосистеми як категорії еволюційної теорії розвитку, що бере свій початок із класичної теорії розвитку, продовжується в теорії інноваційного розвитку Й. Шумпетера, неокласичних теоріях нововведень і продовжує розвиватися в сучасних концепціях інноваційного розвитку, пов'язаних із переходом до п'ятого технологічного укладу і визнання ролі соціально-психологічних чинників розвитку.

В останні роки в розвинених країнах світу до 75% приросту ВВП утворюється саме завдяки інноваціям. Варто зауважити, що фінансові інновації не відокремлюються окремо, вони передбачають взаємопов'язану діяльність акторів фінансових ринків, інноваційних технологій та інструментарію. Процесу впровадженню фінансових інновацій перешкоджають такі фактори: волатильність цін в більшості секторів ринку; інформаційна асиметричність; невизначеність термінів інноваційного процесу; високі рівні ризиків – політичних, фінансових, валютних; недостатня розвиненість інноваційної інфраструктури; несприйнятливість до нововведень з боку учасників фінансового ринку; недостатній рівень розвитку системи фінансового права і захисту прав споживачів фінансових послуг. Незважаючи на зазначені перешкоди інноваційні погляди переважно обумовлені технологічними інноваціями у сфері інформаційного забезпечення та комунікацій. Результатом чого є стала поява фінансових екосистем, актуальність дослідження яких набуває розвитку [1].

Екосистемні фінансові інновації – це фінансові продукти, послуги, технології, доступ до фінансування, об'єднанні в межах фінансового ринку як платформи їх надання. Тобто самі учасники в процесі домінування глобальних трендів цифровізації процесів та механізмів управління активами створюють інноваційну екосистему на основі інтеграції, перебуваючи у постійному пошуку шляхів удосконалення своєї діяльності. Ці процеси мають забезпечуватися

формуванням інформаційно-технологічних мережеских платформ просторового характеру, тобто екосистем [2].

До теперішнього часу в світовій практиці склалося два підходи до розвитку цифрових технологій учасниками фінансового ринку:

- універсальний підхід (all-in approach), характерний для декількох фінансових інститутів які прагнуть до використання цифрових технологій на всіх етапах управління фінансовими активами, що призводить до модифікації їх бізнес-моделей;

- цілеспрямований підхід (targeted approach), якого дотримуються фінансові інститути орієнтовані на обмежене інвестування в цифрові технології і зниження операційних витрат, а не на формування конкурентних переваг.

Вибір підходу ґрунтується на оцінці існуючої позиції фінансового інституту, його можливостей розвитку і здійснюється на основі трьох критеріїв: продуктовий ряд, клієнтська база і накопичений досвід управління цифровими технологіями. Ключовими драйверами використання універсального підходу є отримання додаткового прибутку від конкурентних переваг надання ліквідності за допомогою електронних каналів, істотна трансформація бізнес-процесів і зниження витрат від автоматизації допоміжних функцій. У свою чергу, цілеспрямований підхід обмежує можливості отримання додаткових доходів, однак дозволяє значно скоротити витрати на автоматизацію і аутсорсинг всіх етапів торгівлі фінансовими інструментами [3].

Виникнення альтернативних торговельних систем та мереж електронної комунікації, як для професійних учасників ринку фінансових активів, так і роздрібних інвесторів, сприяло докорінним змінам у торгівлі активами. Значну роль відіграють інновації, пов'язані з розвитком електронних сервісів та впровадженням інформаційних технологій, що забезпечує ефективність і конкурентне лідерство. Впровадження системи електронних торгів, розвиток інтернет-технологій, криптоактивів, сприяли тому, що формується віртуальний простір, що стає важливою складовою бізнес-ландшафту фінансового ринку, і породжує потребу у нових цифрових інноваціях. До негативних наслідків таких стратегій відносимо дезінтермедіацію (скорочення кількості та/або зниження частки фінансових посередників через розширення доступу на ринок різних учасників), витиснення з ринку активів з низькою волатильністю, недостатню ринкову ліквідність, заощадження не трансформуються в інвестиції, зменшення прозорості та гнучкості ринків. Раніше непов'язані малі елементи стають взаємопов'язаними, причому ці взаємозв'язки поширюються, зростають і охоплюють всю систему відносин. За цих умов, ті фактори, які раніше розглядалися як аномалії, та вважалося, що вони не впливають на розвиток інновацій, перетворюються на фундаментальні, які при посиленні позитивних зворотних зв'язків в поведінці учасників ринку можуть призвести до непередбачуваних наслідків.

За умов формування екосистемних фінансових інновацій, на наш погляд, ключовим завданням регулюючих органів стає сприяння впровадженню таких інновацій і розвитку цифрових технологій.

Отже, фінансовий ринок стає платформою для інтеграції та розвитку сучасних трендів цифрових фінансових інновацій, що зумовлює фундаментальну трансформацію всієї індустрії та бізнес-ландшафту ринку фінансових послуг. Платформний бізнес надає суттєві конкурентні переваги порівняно з традиційною моделлю. Екосистемні платформи сприяють розвитку сучасних фінансових інновацій, до зміни складу фінансового ринку і правил діяльності на них. На перетині секторів фінансових послуг та фінтех технологій динамічно розвиваються екосистемні фінансові інновації. Сучасні фінансові інновації оптимізують бізнес-процеси та фінансові потоки, сформують нове бачення та розуміння сучасних потреб клієнтів у фінансових послугах, генерують інноваційні підходи до продукування та надання продуктів та послуг, використовуючи інноваційні технології, розширюючи коло учасників ринку, формуючи нові напрями діяльності в єдиному фінансовому просторі.

Список літератури

1. Котко О.К. Інноваційна екосистема як нова парадигма інноваційного розвитку економіки / О.К.Котко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка, – 2016. – Т.21. Вип.7 (1), – С.52-56.
2. Федулова Л.І. Інноваційні екосистеми: сутність та методологічні засади формування / Л.І. Федулова, О.С. Марченко // Економічна теорія та право. – 2015 – № 2(21). – URL: http://econtlaw.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/11/2_21.pdf 262.
3. Формування інституційного середовища розвитку інноваційної екосистеми України / Р.Є. Яремчук, О.Г. Коломієць // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2016. – Вип. 3. – С. 9-14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_3_4.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ З ЦІННІСТЮ ПРОДУКЦІЇ АПК

Гуляйко Анатолій Петрович

аспірант кафедри менеджменту та інноваційного провайдингу
ПВНЗ «Європейський університет»

Радченко Олександр Васильович

аспірант кафедри менеджменту та інноваційного провайдингу
ПВНЗ «Європейський університет»

Проаналізувавши взаємозв'язок між освітнім рівнем населення та його здатністю використовувати інформацію й технології в цілях економічного розвитку, можна дійти висновку, що поліпшення добробуту людей залежить не стільки від землі та техніки, скільки від знань, якими вони володіють.

Важливим уточненням є те, що знання, уміння та професійні навички, як вартість, не можуть бути спожиті людиною на кшталт багатства.

Людський капітал в АПК має певні особливості, які зумовлюються специфікою агровиробництва у транзитивній економіці: багатокладністю, тривалою трансформацією організаційно-правових форм господарювання, великим значенням соціального розвитку сільських регіонів та особистих селянських господарств для відтворення, накопичення, збереження і реалізації людського капіталу. Знання рівня, структури і стану розвитку людського капіталу в народному господарстві, у т.ч. і в АПК, стає необхідним сьогодні для постановки і вирішення цілої низки загальноекономічних проблем та прийняття макроекономічних рішень [1].

Людський капітал робить свій внесок у підвищення якості та продуктивності праці в усіх видах життєдіяльності та життєзабезпечення. У будь-якому виді економічної діяльності та управління освічені професіонали визначають продуктивність і ефективність праці. Знання, якісна праця і кваліфікація фахівців відіграють вирішальну роль в якості і цінності продукції, а отже і ефективності функціонування та роботі підприємств АПК.

Відомо, що успішний розвиток виробництва в сучасних умовах у великій мірі залежить від конкурентоспроможності персоналу, яка, у свою чергу, досягається постійним підвищенням кваліфікації персоналу, удосконаленням систем мотивації, професійною орієнтацією персоналу. Але оскільки людські ресурси є специфічним об'єктом управління, то і посідають в ньому особливе місце поряд з управлінням іншими видами ресурсів – фінансовими, матеріально-технічними.

В покращенні якості людського капіталу пріоритетним напрямом традиційно виступає підвищення рівня освіти і професійної підготовки працівників.

Як відомо, ефективність виробництва лише на 30 – 35 % залежить від інвестицій, решта – від рівня кваліфікації робітників і фахівців.

Для забезпечення підприємства висококваліфікованими кадрами необхідно здійснювати такі першочергові організаційно-управлінські заходи: удосконалення системи навчання персоналу на підприємстві, спрямування його на ліквідацію розриву між потребами і вимогами до рівня профпідготовки та наявною кваліфікацією; розвиток навчання для освоєння нових прийомів і методів виконання трудових операцій; удосконалення навчання персоналу за пріоритетними напрямками розвитку підприємства; розробка програм первинного навчання та перепідготовки відповідно до завдань підприємства та специфіки виконуваних робіт; розвиток системи навчання для підвищення загальної кваліфікації керівників і фахівців [2].

Планування підготовки кадрів і підвищення їхньої кваліфікації має як виробничо-економічну мету – забезпечення господарства кваліфікованими кадрами, так і соціальну – створення умов для професійно-кваліфікаційного росту працівників, задоволення їхніх вимог до характеру й змісту праці. Плануванню передують аналіз фактичного кількісного і якісного складу працівників масових професій та спеціалістів. При цьому визначають чисельність і професійний склад молодих працівників, що не мають професійної освіти чи потребують належної підготовки, наявність вакантних посад керівників та спеціалістів і тих, у кого освіта не відповідає посаді, а також установлюють особовий склад бажаючих одержати певну освіту, професію.

Порівняння наявної чисельності працівників певної професії з потребою в них, визначеною в процесі атестації робочих місць, дає змогу встановити рівень забезпеченості кадрами, потребу в підготовці працівників професій, щодо яких виявлено нестачу, і можливості перекваліфікації деяких фахівців, якщо наявність перевищує потребу в них. Одночасно слід урахувувати очікувані міграційні процеси. У плані виокремлюється підготовка кадрів безпосередньо у господарстві та за його межами. Підготовка працівників масових професій у господарстві здійснюватиметься шляхом учнівства, наставництва, проведення агрозоотехнічного і механізаторського навчання.

За межами господарства навчання і підготовку працівників планують як за видами навчальних закладів (у вечірніх школах, технікумах, вузах, професійно-технічних училищах, на різних курсах тощо), так і за формою навчання. Зміст кадрового потенціалу підприємства – величина не постійна, навпаки, його кількісні і якісні характеристики постійно міняються під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Проте, людський фактор представляється нам як своєрідний двигун виробництва, суспільних процесів, як результуюча, узагальнююча величина функціонування усіх індивідів в єдності усіх характеристик. Кадровий потенціал підприємства, в нашому розумінні, є не що інше, як те, що робить людський чинник рушійною силою, тобто його внутрішня основа, латентна можливість, що володіє динамічністю.

Досвід зарубіжних підприємств показує, що ефективно використання людського капіталу досягається за наступних умов:

– реалізації спільного ефекту за рахунок спільних дій учасників виробничого процесу;

- постійне оновлення та покращення кожним менеджером і працівником своїх знань, кваліфікації, професійних здібностей;
- децентралізації значної частини управлінських рішень, заохочення працівників, які проявляють ініціативу, самостійність, мають професійні знання вміють їх використовувати;
- розвиток традиційних і сучасних форм демократизації управління;
- застосування управлінських інновацій, які дають змогу підвищувати ефективність використання інтелектуальних здібностей, професійних знань і практичних навичок людини [3].

Конкуренція і кооперація проявляються в узагальненні і взаємовпливі. В умовах економіки, яка побудована на знаннях, коли все більше уваги приділяється в бізнесі різноманіттю товарів та послуг, можливості організацій задовольняти найбільш вишукані і непередбачувані запити споживачів, коли все більше розкривається творчий потенціал сумісних зусиль, роботи в одній команді, на загальний результат, зростає розуміння, що довіра в бізнесі більш вигідна для кожного контрагента.

Людський капітал, утворений в результаті інвестицій і накопичений людиною, визначений запас здоров'я, знань, навиків, мотивацій, що доцільно використовуються в тій чи іншій сфері суспільного відтворення в т.ч. АПК, сприяє зростанню продуктивності праці, якості продукції, ефективності виробництва і тим самим впливає на зростання матеріального добробуту людини та економічне зростання держави.

Список літератури

1. Напрями підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору в умовах формування і функціонування ЗВТ і ЄС : монографія / за ред. Кваша С. С. Київ : ВД «Кондор», 2018. 444 с.
2. Куницький В. В., Куницька-Іляш М. В., Бричка Б. Б. Розвиток АПК в сучасних умовах: ефективність управлінських рішень. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія «Економічні науки». 2013. Том 15. № 2(56). Ч. 5. С. 137–142.
3. Крючкова Ж. В. Сутність конкуренції і конкурентоспроможності аграрних підприємств як економічних категорій. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 12. С. 49–53.

PROGNOSTIC ROLE OF APOPTOSIS MARKERS IN CHRONIC ENDOMETRITIS IN WOMEN WITH INFERTILITY

Diana Kiriya

Postgraduate student of the Department of Pathological Anatomy and Forensic
Medicine
Kharkiv National Medical University

Chronic endometritis (CE) is characterized by the presence of persistent inflammation in the endometrium and is a clinical and morphological syndrome with the occurrence of numerous morphofunctional changes in the endometrial tissue. As a result of a long-term inflammatory process, the usual cyclical changes of the endometrium are disturbed, its receptivity decreases. [1] Women with CE come to the doctor with repeated miscarriages, hyperplastic processes of the endometrium, inability to get pregnant, although apart from the mentioned signs, the clinical picture of the disease is erased. [1, 2] Due to the prevalence of CE among women of reproductive age, the attention of gynecologists and pathologists is drawn to this pathology, because the problem of immunohistochemical diagnosis and success criteria of CE treatment is still not solved.

To evaluate the immunohistochemical profile of the endometrium, a wide panel of markers is used, in particular the apoptosis markers Bcl-2 and p53, because the disruption of the cyclicity of processes in the endometrium is reflected in the expression of these markers [3, 4].

The aim of our study was to study the molecular-biological characteristics of the endometrium in CE in women with infertility using Bcl-2 and p53 immunohistochemical markers and to determine their prognostic role in the course of the disease.

Research materials and methods. 50 cases of CE in women with infertility were selected for immunohistochemical study. Patients were divided into 2 groups: 1st group – before CE treatment, 2nd group – after CE therapy. The material for the study was endometrial tissue samples obtained during papilloma biopsy. They were fixed in 10% neutral formalin for 24 hours, embedded in paraffin, sections 4 µm thick were prepared, which were applied to highly adhesive Super Frost slides and dried at 37 °C for 18 hours. Unmasking heat treatment was performed by boiling sections in a citrate buffer (pH 6.0). The UltraVision Quanto Detection Systems HRP Polymer detection system (Thermo scientific) was used to visualize primary antibodies. DAB (diaminobenzidine) was used as a chromogen.

Primary monoclonal antibodies (MCAT) from DAKO (Denmark) and TermoScientific (Germany) were used. Proapoptotic activity (p53 level) was evaluated using a semi-quantitative method, by counting the percentage of positively stained cells (label index — LI) with different intensities, which was assessed visually: LI < 10.0% — low expression level, 10.0% ≤ LI < 30, 0% — high level, LI ≥ 30.0% —

hyperexpression. [5] Levels of 0-24% - no expression of the marker, 25-49% - low level of expression, 50-74% - moderate expression and 75-100% - high level of expression were used to quantify the level of the anti-apoptotic marker Bcl-2. Counting in each case was performed in 10 fields of view. In addition, both markers were evaluated by staining intensity using a semi-quantitative scale of 0-3 +: 0 - no expression, + - weak, ++ - moderate, +++ - pronounced reaction.

All samples were assessed for compliance with the normality of the distribution of variants according to the Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk's criteria, and in the case of this compliance in the compared groups, parametric statistics methods (Pearson's correlation method) were used. If at least one of the groups did not meet the criteria for the normality of the variant distribution, methods of non-parametric statistics were used (Mann-Whitney, Pearson, correlation analysis according to Spearman). During the research, the numerical indicators of LI were converted to ordinal scales with further analysis of them using conjugation tables using Pearson's χ^2 test. In the case of a small number of cases (≤ 5) in at least one cell, χ^2 with Yates correction was used. Calculation results were considered reliable at $p < 0.05$. Calculations were performed using MedCalc 19.1 software.

Research results. During the analysis of LI Bcl-2 in the epithelia of the glands of samples of group 1, it was observed that mostly all cases showed ++ staining of the cytoplasm, and only 4 cases revealed + staining. In the vast majority of analyzed samples ($n=31$), a high level of marker expression was observed, in 14 cases there was an average level of expression, and only 5 cases did not express the marker at all or weak expression was noted. In group 2, LI was mainly at medium ($n=21$) and low ($n=20$) levels, while high level of LI Bcl-2 was not observed. A significant decrease in the expression level of Bcl-2 was detected in women who underwent CE therapy ($p < 0.0001$), which is visualized in Figure 1.

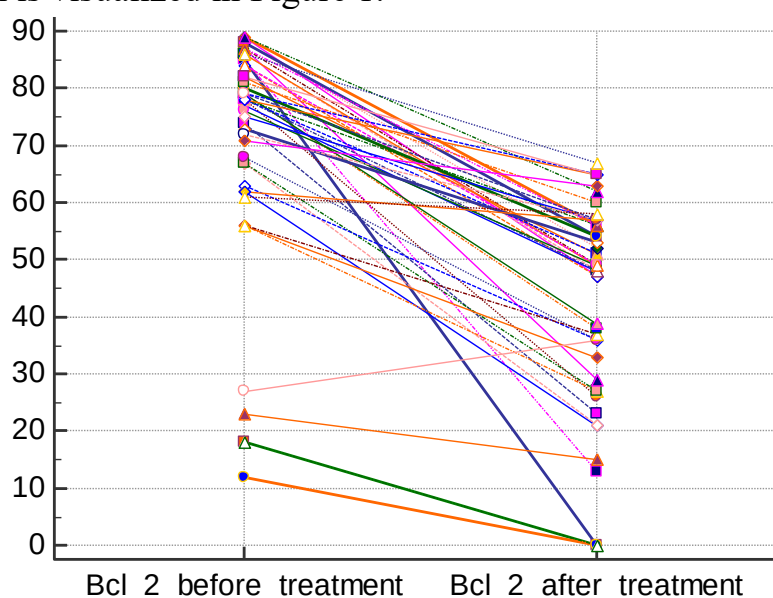

Figure 1. Dot-line diagram of the dynamics of Bcl-2 expression changes.

The expression of the marker at the level of 100-74% was also characteristic in the 1st group, while for the second group a tendency towards the expression of Bcl-2 at the level of 0-49% was noted ($\chi^2 = 15.24$, $p < 0.0001$).

The second marker, the level of which was studied in our study, was p53. Its expression was mainly at + level in both groups, only in 2 cases of group 1 and in 5 cases of group 2 expression was observed at ++ level. In the first group, the marker was not expressed at all in 47 cases, in 2 samples the expression was weak and only in 1 sample the expression reached 11%. In the second studied group, 11 cases were negative for p53 staining, all other samples showed an expression level of $\leq 10\%$. Thus, a tendency to decrease the number of negative cases of p53 expression ($p < 0.0001$) after treatment was observed (Fig. 2), however, for both groups of characteristics, the level of expression of the p53 marker does not exceed 10% ($\chi^2 = 0$, $p = 1$).

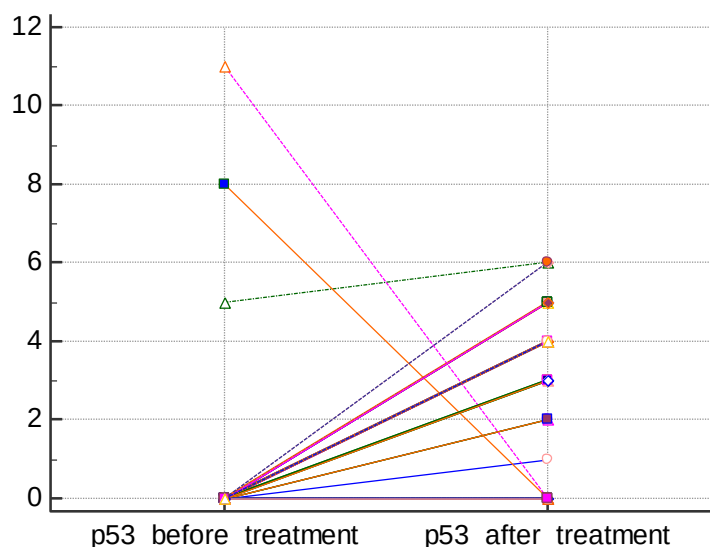

Figure 2. Dot-line diagram of the dynamics of p53 expression changes.

An inverse correlation between the expression of p53 and Bcl-2 was also statistically confirmed (Fig. 3) both in the group of women with CE before treatment ($r = 0.65$; $p < 0.001$). It is interesting that after therapy there is a direct correlation between the expression of the 2 described markers ($r = 0.65$; $p < 0.001$).

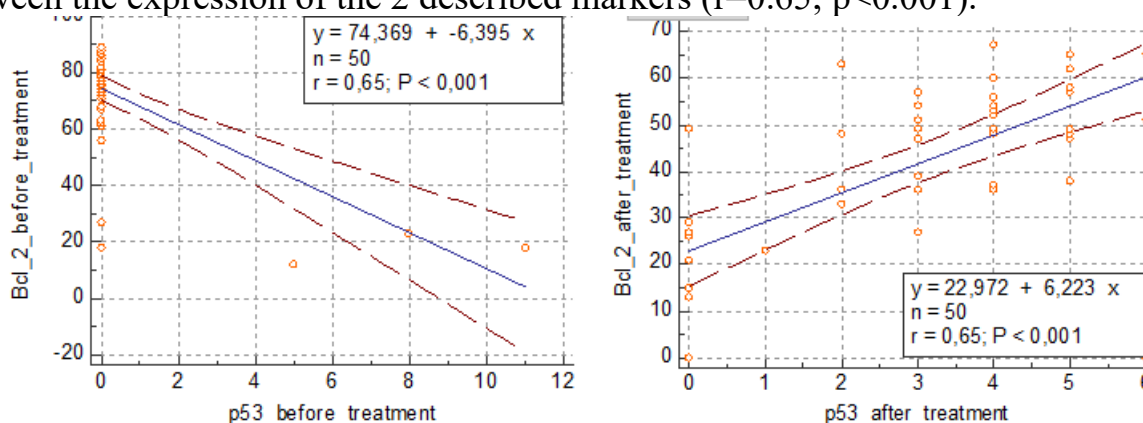

Figure 3. Correlation relationships between p53 and Bcl-2 expression.

Conclusions. In the course of the study, it was found that women with CE and infertility are characterized by a high level of Bcl-2 expression, which indicates a violation of cyclic changes in the endometrium and, accordingly, affects a woman's ability to conceive and carry a pregnancy in the future. Bcl-2 expression at the level of

0-49% can indicate the success of the therapy. The levels of LI p53 in both groups were low, and only a tendency to decrease the number of p53-negative samples in women after CE treatment was observed, so p53 should not be considered an informative marker with independent diagnostic value.

References:

1. Khmil', S.V. & Chudiyovych, N.YA. (2019). Khronichnyy endometryt yak odyh iz faktoriv nevdalykh sprob implantatsiyi embrioniv u prohramakh dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohiy [Chronic endometritis as one of the factors of failed embryo implantation attempts in assisted reproductive technology programs]. *Aktual'ni pytannya pediatriyi, akusherstva ta hinekolohiyi - Current issues of pediatrics, obstetrics and gynecology*, 2, 111-117, doi 10.11603/24116-4944.2019.2.10930 [in Ukrainian]
2. Pirtea, P., Cicinelli, E., De Nola, R., de Ziegler, D., & Ayoubi, J. M. (2021). Endometrial causes of recurrent pregnancy losses: endometriosis, adenomyosis, and chronic endometritis. *Fertility and sterility*, 115(3), 546–560. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2020.12.010>
3. Di Pietro, C., Cicinelli, E., Guglielmino, M. R., Ragusa, M., Farina, M., Palumbo, M. A., & Cianci, A. (2013). Altered transcriptional regulation of cytokines, growth factors, and apoptotic proteins in the endometrium of infertile women with chronic endometritis. *American journal of reproductive immunology* (New York, N.Y. : 1989), 69(5), 509–517. <https://doi.org/10.1111/aji.12076>
4. Apostolou, G., Apostolou, N., Biteli, M., Kavantzias, N., Patsouris, E., & Athanassiadou, P. (2014). Utility of Ki-67, p53, Bcl-2, and Cox-2 biomarkers for low-grade endometrial cancer and disordered proliferative/benign hyperplastic endometrium by imprint cytology. *Diagnostic cytopathology*, 42(2), 134–142. <https://doi.org/10.1002/dc.23010>
5. Bilyk, O.O. & Vorobyova L.I. (2006). Immunohistochemical detection of the expression of p53, p21waf1/cip1, p16ink4a and ki-67 proteins in epithelial cells of patients with glandular and atypical endometrial hyperplasia glandular and atypical endometrial hyperplasia]. *Oncology*, 8 (2), 192-195.

ДІАГНОСТИКА Й ТАКТИКА ЛІКУВАННЯ РЕТЕНОВАНИХ ЗУБІВ

Кобцева Олена Анатоліївна,

кандидат медичних наук, доцент
Донецький національний медичний університет,

Трохименко Анастасія Олександрівна,

лікар-стоматолог,
слухач циклу спеціалізації за фахом «Ортодонтія»
Донецький національний медичний університет,

Вступ. Ретеновані зуби – це зуби, які частково або повністю залишаються в кістковій тканині чи під слизовою оболонкою протягом 2 років після терміну фізіологічного прорізування. Особливий інтерес представляють проблеми лікування ретенції іклів верхньої щелепи, як найчастіше зустрічається (до 70,77%) [1]. Наявність ретенованих зубів потребує ретельної діагностики і виваженого підходу до вибору методу лікування та залежить від клінічної ситуації, віку пацієнта і загальносоматичного статусу. За правильного вибору методу лікування успіх відновлення цілісності зубних рядів, естетики і функції стає високим.

Мета дослідження. Аналіз даних наукової літератури про клініку, діагностику та тактику ортодонтичного лікування ретенованих зубів.

Матеріали і методи дослідження. Для виконання мети дослідження проводили пошук у фахових наукових виданнях та інтернет-базі даних Medline-Pubmed. Було проведено пошук опублікованих наукових досліджень за наступними ключовими словами: ретенція, зуби, ортодонтія, комп'ютерна томографія, рентгенологічна діагностика, ортодонтичне лікування.

Результати дослідження. Посмішка є важливою складовою здоров'я і гармонійного розвитку осіб молодого віку, а збереження цілісності фронтальної групи зубів відіграє важливу роль у щоденній роботі лікаря-ортодонта.

Натепер запропоновано різноманітні класифікації положення різних груп ретенованих зубів. Найбільш зручною для клініцистів є класифікація Є.А. Магіда і співавторів (1970), яка базується на положенні щодо вертикальної осі зуба, тобто виділено такі градації: вертикальне, медіально-косе, дистально-косе, язикове, щічне і комбіноване. Асанамі С. і Казасакі Я. (2004) запропонували таку класифікацію: медіальний нахил, вертикальне положення - нормальне прорізування, горизонтальне положення, дистальний нахил, напрямок зуба в один із боків (язиковий, щічний), інверсивне положення зуба. Соловйов М.М. і співавт.(2005) запропонували свою систематику положення: нормальне, медіальне, дистальне, горизонтальне [2,3].

Один із факторів, який необхідно враховувати в описі ретенуваних зубів, – транспозиція зубів. Транспозиція зубів при ретенції іклів верхньої щелепи трапляється рідко і становить 0,09% – 1,4%, визначається як позиційний обмін між або двома сусідніми зубами в межах одного квадранта [4].

У клінічному дослідженні про ретенцію зуба можуть свідчити: відсутність зуба у зубній дузі; наявність тимчасового зуба, що не випав; відсутність рухомості тимчасового зуба, завищена висота альвеолярного відростка над відсутнім зубом. Іноді ретенувані зуби можуть викликати невралгічні болі. Їх наявність може спричиняти такі ускладнення, як утворення кіст щелеп, гострі та хронічні запальні процеси [5].

Розвиток нових методів додаткової діагностики ретенції привертають пильну увагу клініцистів, оскільки дозволяють досягти прогнозованих результатів лікування із збереженням комплектних зубів та точної корекції плану лікування у динаміці. Конусно-променева комп'ютерна томографія (КПКТ), розроблена спеціально для стоматологічних цілей, має в 5-10 разів менше променеве навантаження, ніж спіральна КТ, і має в 10 разів більшу роздільну здатність. Можливість більш точної діагностики та корекції плану лікування є неоціненною перевагою для запобігання ускладненням при виведенні ретенуваного зуба, а також скорочення термінів та підвищення ефективності ортодонтичного лікування [1]. Також КПКТ дозволяє оцінити ретенцію іклів за 3-ма категоріями: відсутність її, вертикальна ретенція, якщо ікло вертикально нахилене і покрите м'якими тканинами і кісткою, і горизонтальна ретенція; оцінка кореня 1-го премоляра – одиночний, розділений, злитий; передній апікальний простір оцінений як малий, оптимальний, тяжкий; оцінка відстані між іклом (коронкова відстань ікло-різець) і сусіднім зубом – менше 1 мм і більше 1 мм [6].

Методи лікування ретенуваних зубів. Є достатньо велика кількість методів лікування ретенуваних зубів, утім, більшість із них складається з 3-х варіантів – ортодонтичне, хірургічне і комбіноване. У деяких випадках додатково використовують пародонтальну хірургію, а також фізіотерапевтичне лікування [7]. Лікування ретенуваних іклів верхньої щелепи полягає або у видаленні тимчасового ікла, або у створенні місця в зубній дузі для постійного ікла шляхом дисталізації, видалення першого тимчасового моляра чи першого премоляра або шляхом розширення верхньої щелепи. Більшість дослідників указують на те, що просто видалення тимчасового ікла не дає бажаного результату [6]. Глибоке внутрішньокісткове залягання ретенуваних зубів вимагає ретельного планування лікування з урахуванням близькості та особливостей будови прилеглих анатомічних утворень [1]. Одним із методів лікування ретенуваних іклів верхньої щелепи є ортодонтична тракція (тяга), автотрансплантація, хірургічне видалення, де хірургія є одним із найбільш поширених способів лікування, а ортодонтична тракція – найважчим. З метою тракції використовують міні-імпланти і міні-гвинти [8].

Висновки. За відсутності у зубній дузі будь-якого зуба чи групи зубів після терміну їх прорізування потрібно зробити ортопантомограму, яка підтвердить або спростує ретенцію зуба, а вже потім КПКТ для повного уявлення про положення ретенуваного зуба. В алгоритмі ортодонтичного обстеження

обов'язковим є встановлення положення осі ретенуваного зуба в щелепі та відносно осі сусідніх зубів, стану альвеолярної кістки, віку пацієнтів та їхнього загально-соматичного статусу. Метод лікування (ортодонтичне, хірургічне і комбіноване, з додатковим використанням фізіотерапевтичного лікування) треба вибирати індивідуально з подальшим моніторингом і диспансерним наглядом. Успіх лікування ретенції зубів залежить безпосередньо від правильності встановлення діагнозу і кваліфікації лікаря-ортодонта.

Список літератури:

1. Губанова Д.В. Контроль внутрикостного перемещения ретенорированных зубов при помощи конусно-лучевой компьютерной томографии. Вестник проблем биологии и медицины. 2014. В.2, Т.1(107). С.123-126.
2. Frequency of impacted teeth and categorization of impacted canines: A retrospective radiographic study using orthopantomograms / [Hassan Al-Zoubi, Abdulgader Abdullatif Alharbi, Donald J. Ferguson, Muhammad Sohail Zafar] // Eur. J. Dent. – 2017. – V. 11 – P.117-121.
3. Three-dimensional Localization of Impacted Canines and Root Resorption Assessment Using Cone Beam Computed Tomography / [Eyad Almuhtaseb, Jing Mao, Derek Mahony, Rawan Bader] // J. Huazhong Univ. Sci Technolog. Med Sci. – 2014. – № 34(3). – P. 425-430.
4. Unilaterally impacted maxillary central incisor and canine with ipsilateral transposed canine-lateral incisor / Po-Sung Fua, Jen-Chyan Wangb, Yi-Min Wub [et al.] // Angle Orthod. – 2013. – Vol. 83, No 5. – P.920–926.
5. Ткаченко П. І. Підвищення результативності лікування зубовміщуючих кіст нижньої щелепи у дітей в період змінного прикусу / П. І. Ткаченко, О. В. Гуржій, С. О. Білоконь [та ін.] // Світ медицини та біології. – 2012. – № 1. – С. 96–99.
6. Фліс П.С., Бродецька Л.О. Особливості діагностики і лікування ретенуваних зубів (огляд літератури). Український стоматологічний альманах. 2019. № 3. С. 57-62.
7. Jean-Marc Dersot T. Periodontal surgery of the maxillary impacted canine for orthodontic purposes: Proposal for a surgical decision tree / Jean-Marc Dersot T. // International Orthodontics. – 2017. – №15. – P 221-237.
8. Impacted and transmigrant mandibular canines incidence, aetiology, and treatment: a systematic review / Domenico Dalessandri, Simone Parrini, Rachele Rubiano [et al.]// European Journal of Orthodontics.– 2016. –№39(2). – P. 1–9.

ДИНАМІКА ІМУНОГІСТОХІМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ ЕНДОТЕЛІАЛЬНУ ФУНКЦІЮ СТРУКТУР ГОЛОВНОГО МОЗКУ ЩУРІВ ЗІ СКОПОЛАМІН-ІНДУКОВАНОЮ ДЕМЕНЦІЄЮ АЛЬЦГЕЙМЕРІВСЬКОГО ТИПУ

Павлова Олена Олексіївна

д.мед.н., професор,
Харківський національний медичний університет

Лук'янова Євгенія Михайлівна

к.мед.н., асистент
Харківський національний медичний університет

Багатофакторним прогресуючим нейродегенеративним захворюванням, яке характеризується порушенням білкової конформації з подальшою агрегацією білків, і втратою нейронів головного мозку є хвороба Альцгеймера [1]. Існує багато гіпотез розвитку ХА: гіпотеза амілоїдного каскаду та амілоїдної дисфункції, коли надмірне формування амілоїдних бляшок в тканині головного мозку є наслідком неправильного амілоїдогенного розпаду білка-попередника амілоїду (APP), або порушення фізіологічного гомеостазу мономеру A β 1-42, A β 1-40 у циклі синаптичних везикул у пресинаптичних мембранах та інші [2,3]. Для вивчення нейродегенеративних захворювань і відтворення в експерименті первинної дегенеративної деменції альгеймеровського типу у щурів використовують скополамінову модель, де скополамін (М-холіноблокатор) блокує взаємодію ацетилхоліну з М-холінорецепторами та сприяє активації ацетилхолінестерази (АХЕ) і з часом до розвитку холінодефіциту - однієї з основних ланок патогенезу ХА [4,5].

Експеримент проводили за участю 24 щурів-самців популяції WAG масою 180-230 гр., яких розподілили на 3 групи (по 8 щурів в кожній групі). скополамін-індукованою деменцією Scop-14 (1), Scop-28 (2), (внутрішньоочередово вводили водний розчин скополаміну бутілброміду (Scop) в дозі 1 мг/кг одного щура 1 раз на день щодня впродовж 14 та 28 днів; Щури групи контролю (гр. С) замість скополаміну бутілброміду отримували ін'єкції фізіологічного розчину за тією ж схемою. Зрізи для імуногістохімічного дослідження готували за стандартними методиками. Для оцінювання регуляції проліферації ендотеліоцитів нейронами кори тім'яної частки, зони СА1 гіпокампа, в ендотеліоцитах судин мікроциркуляторного русла (МЦР) і в плазмі венозної крові визначали експресію VEGF та Ki-67 за допомогою системи детекції «Ultra Vision Quanto Detection System HRP DAB Chromogen» (Thermo scientific, США) [6]. Дослідження імуногістохімічних препаратів ГМ проводили на бінокулярному мікроскопі Axiostar plus з цифровою фотокамерою ProgRes C10Plus (Zeiss, ФРН).

У щурів зі скополаміною моделлю хвороби альцегмерівського типу при морфологічному дослідженні головного мозку в судинах МЦР відмічено зниження загальної кількості капілярів і ендотеліоцитів в них, збільшення кількості перицитів, зниження оптичної щільності ядер ендотеліоцитів (зменшення їх гетерохромності), формування парієтальних тромбів, відкладення конгофільних речовин у стінці артерій та субендотеліально, особливо після 28 днів введення скополаміну бутилброміду. Ці зміни відбувалися на 14 день після припинення ін'єкцій скополаміну бутил броміду, період коли тривала лише регенерація ендотелію.

Для оцінюванні функціонального стану ендотелію судин ми визначали локалізацію VEGF-продувальних клітин і виміряли інтенсивність їх продукції. Встановлено, що одночасно зі зміною рівня VEGF в сироватці крові змінюється продукція необхідного пептиду - регулятора проліферації ендотелію в цитоплазмі нейронів кори великих півкуль, в нейронах гіпокампа (CA1), в ендотеліоцитах капілярів, в плазмі крові венул ГМ.

Кількість мічених ендотеліоцитів в гр. контролю становила приблизно 11% від усіх наявних ендотеліоцитів в полі зору. У гр. Scor-14 виявлено 31% мічених ендотеліоцитів, що практично співпадало з таким же рівнем експресії даного маркера в гр. контролю. Поряд з цим, після 28-денного введення скополаміну на тлі зниження загальної кількості мічених ендотеліоцитів (14% в полі зору) в порівнянні з гр. Scor-14, спостерігається підвищення експресії VEGF. В нейронах зони CA1 гіпокампа в гр. Scor-14 і в гр. Scor-28, оптична щільність міченої VEGF цитоплазми, в порівнянні з гр. контролю, менше в 3,6 і 1,5 рази відповідно, а в нейронах кори рівень експресії судинного фактора в основних групах практично не відрізнявся від такого в контролі, що вказує на здатність нейронів гіпокампа синтезувати менше VEGF в порівнянні з нейронами кори ГМ. У всіх групах дослідження, у порівнянні з групою контролю була зниженою оптична щільність плазми, міченої VEGF. Такий стан може бути результатом менш активної продукції VEGF і більш значної рецепції VEGF ендотеліоцитами. Найменший показник VEGF при цьому, визначався в гр. Scor-14 і був достовірно (в 4 рази) нижче контрольних значень. Зниження продукції VEGF у нейронах кори та гіпокампа можна пояснити розвитком дистрофії нейронів і зниженням їх морфофункціональних можливостей, в т.ч. до синтезу і продукції VEGF. Постановка ІМГХ реакції на антиген Ki-67 дозволила виявити, що у всіх щурів зі скополамін-індукованою деменцією зафіксовані поодинокі мічені Ki-67 гліальні та епітеліальні клітини ГМ, тобто активація проліферації в період дослідження, та період коли тварини були виведені з експерименту, була відсутньою.

Висновки. В групах щурів (Scor-14, Scor-28) зі скополаміною моделлю деменції альцгеймерівського типу (після введення М-холіноблокатора скополаміну бутилброміду) через 14 днів періоду «регенерації», ще до розвитку холінодефіциту, були виявлені характерні ознаки загального ушкодження судин ендотелію (артерій, артеріол, капілярів) головного мозку.

Ступінь ушкодження ендотелію зростала в залежності від тривалості введення скополаміну бутилброміду і характеризувалась збільшенням вмісту

VEGF-A в сироватці крові і навпаки зниженням продукції VEGF і експресії Ki-67 у нейронах кори та гіпокампа, що свідчить про відсутність активної проліферації і регенерації, що можна пояснити розвитком дистрофії нейронів і зниженням їх морфофункціональних можливостей, в т.ч. до синтезу і продукції VEGF.

Список літератури

1. Tran L, Ha-Duong T. Exploring the Alzheimer amyloid- β peptide conformational ensemble: A review of molecular dynamics approaches. *Peptides* [Internet]. 2015 [cited 2021 Aug 2];69:86–91. Available from: doi:10.1016/j.peptides.2015.04.009.
2. Olsson F, Schmidt S, Althoff V, Munter LM, Jin S, Rosqvist S, et al. Characterization of intermediate steps in amyloid beta (A β) production under near-native conditions. *J Biol Chem* [Internet]. 2014 [cited 2021 Aug 2];289(3):1540–50. Available from: doi: 10.1074/jbc.M113.498246.
3. Kametani F, Hasegawa M. Reconsideration of Amyloid Hypothesis and Tau Hypothesis in Alzheimer's Disease. *Front Neurosci* [Internet]. 2018 Jan [cited 2021 Aug 2];12:25. Available from: doi: 10.3389/fnins.2018.00025.
4. Chen C, Li XH, Zhang S, Tu Y, Wang YM, Sun HT. 7,8-dihydroxyflavone ameliorates scopolamine-induced Alzheimer-like pathologic dysfunction. *Rejuvenation Res* [Internet]. 2014 [cited 2021 Aug 5];17(3):249–54. Available from: doi: 10.1089/rej.2013.1519.
5. Bhuvanendran S, Kumari Y, Othman I, Shaikh MF. Amelioration of Cognitive Deficit by Embelin in a Scopolamine-Induced Alzheimer's Disease-Like Condition in a Rat Model. *Front Pharmacol* [Internet]. 2018 Jun [cited 2021 Aug 5];9:665. Available from: <https://doi.org/10.3389/fphar.2018.00665>.
6. Romaniuk A, Gyravenko N, Lyndin M, Piddubnyi A, Sikora V, Korobchanska A. Primary cancer of the fallopian tubes: histological and immunohistochemical features. *Folia medica Cracoviensia*. 2016;4:71-80

ТЮТЮНОПАЛІННЯ, ЯК МОДИФІКОВАНИЙ ФАКТОР РИЗИКУ ЗАХВОРЮВАННЯ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Турчин Назар Ігорович

Асистент

Івано-Франківський національний
медичний університет

Актуальність

Проблема вживання тютюну нині особливо актуальна в українському суспільстві. Серед чоловіків, які є теперішніми курцями, частка курців електронних сигарет за останній рік збільшилась з 3,9% до 6,4%, а серед жінок цей показник зріс з 5,8% до 13,2% відповідно. Курців тютюнових виробів електричного нагрівання, за останній рік також зросло – серед чоловіків з 1,5% до 6,1%, а серед жінок – з 3,4% до 10,5%.

За даними ВООЗ серед країн, які мають найбільший відсоток дорослих чоловіків, які палять - Індонезія (76%), Йорданія (70%), Україна (49,4%) та Китай (47%).

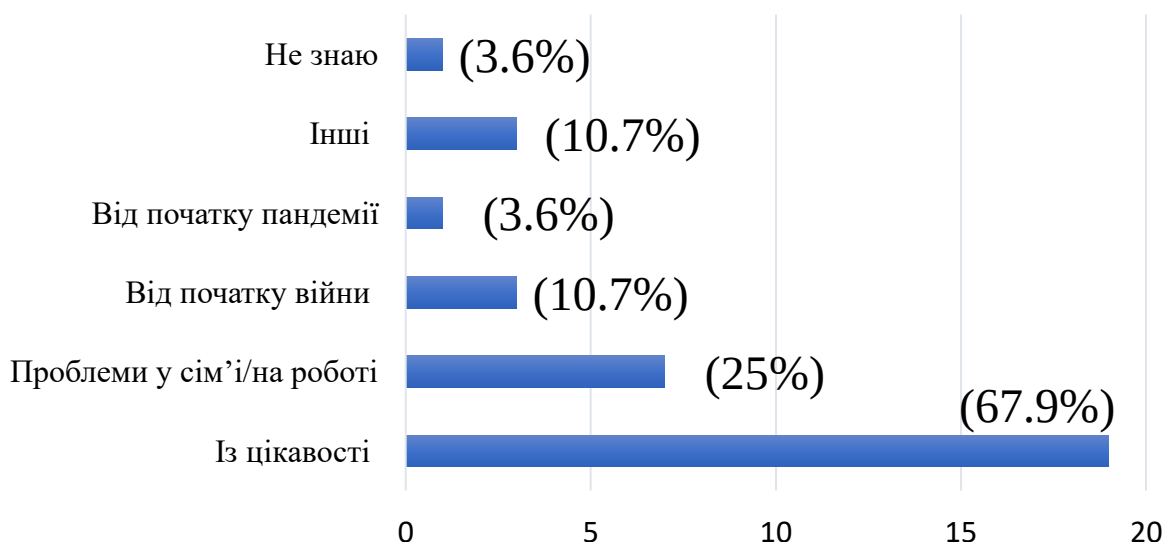
Найменше чоловіків палять у Ефіопії (8,9%), Канаді (17,7%), Бразилії (19,3%), США (19,5%), Великій Британії (19,9%), Індії та Норвегії (по 20,4%), Омані (21%), Італії (28,3%) тощо.

Україна посідає 17 місце в списку країн-лідерів за кількістю курців.

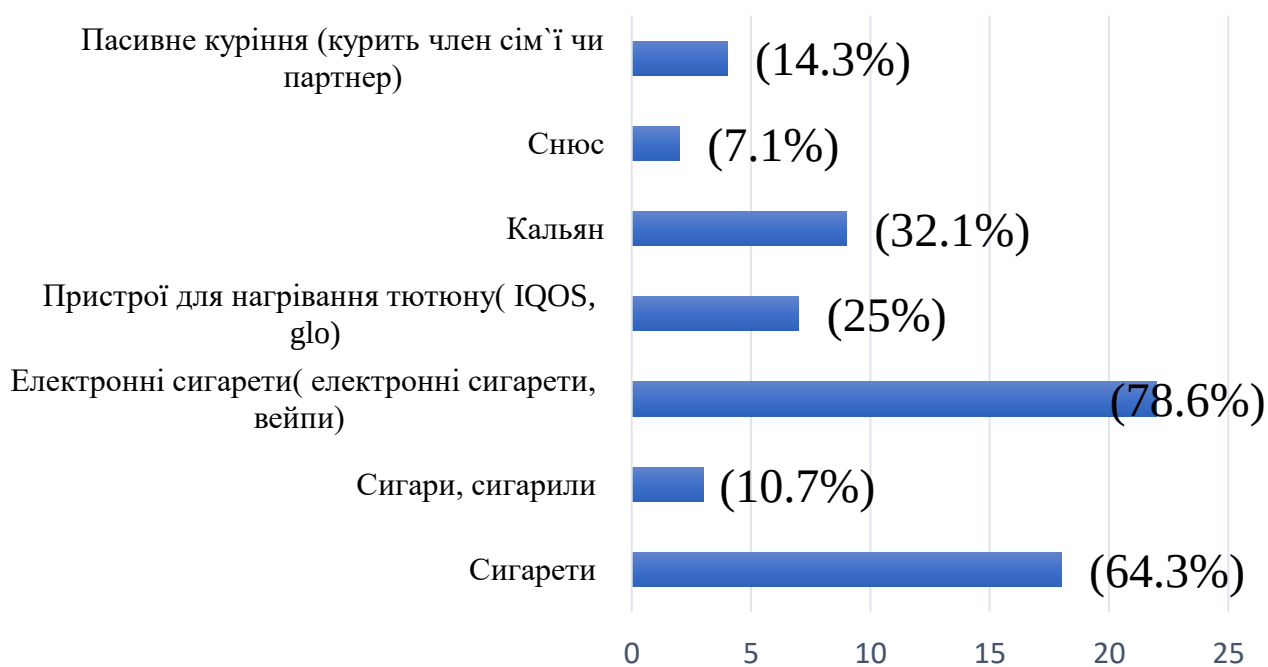
Мета роботи

Дослідити поширеність різних видів куріння серед студентів ІФНМУ та пацієнтів Центру діагностики та лікування бронхолегеневих захворювань, клінічної імунології та алергології КНП «Обласна клінічна лікарня Івано-Франківської обласної ради», оцінити вплив на дихальну систему та розробити покроковий алгоритм залежно від симптомів, стажу куріння, ступеня нікотинової залежності з подальшими превентивними заходами.

Чому ви почали курити?

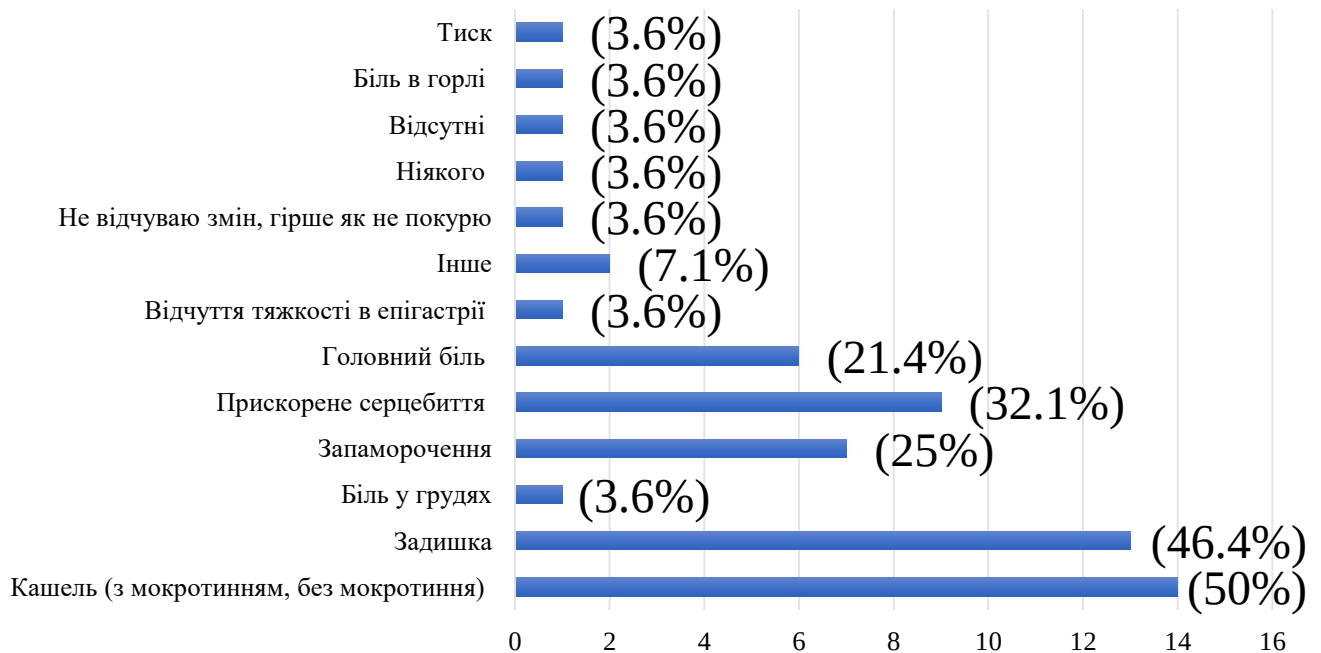

Якому виду куріння Ви надаєте (надавали) перевагу

ЖЄЛ	Більше норми	2(14%)
	Норма	12(86%)
	Менше норми	0(0%)
ОФВ1	Більше норми	3(21%)
	Норма	10(71%)
	Менше норми	1(7%)
ОФВ2	Більше норми	3(21%)
	Норма	7(50%)
	Менше норми	4(29%)
ОФВ3	Більше норми	2(14%)
	Норма	8(57%)
	Менше норми	4(29%)
ОФВ1/ЖЄЛ	Більше норми	11(79%)
	Норма	3(21%)
	Менше норми	0(0%)
ІТ	Більше норми	4(29%)
	Норма	8(57%)
	Менше норми	2(14%)

Які проблеми із здоров'ям Ви помічаєте від початку куріння

Висновок:

Куріння негативно впливає на стан дихальних шляхів при ранньому старті, тривалому стажі, середньому і високому ступені нікотинової залежності.

У пацієнтів, які використовують е-сигарети з наявністю респіраторних симптомів (останні 90 днів) та відсутності інших причин їх розвитку - розглянути консультацію пульмонолога.

Рекомендується проводити курцям оцінку поточного і минулого статусу куріння з використанням запропонованого діагностичного алгоритму, відповідних тестів, комп'ютерної спірометрії (при потребі) з подальшою розробкою персоналізованого плану для підтримки припинення куріння (комплексна підготовка, поведінкова та фармакологічна терапія).

Припинення куріння необхідно розглядати як одне з призначень пацієнту при лікуванні будь яких захворювань та проведенні реабілітаційних заходів.

Для практичного втілення отриманих результатів діагностичного алгоритму нами заплановано підготувати інформаційний лист.

ОСОБЛИВОСТІ МОРФОМЕТРИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОБМІННИХ МІКРОСУДИН ПРОТОКАПІЛЯРНОГО РУСЛА ТОНКОЇ КИШКИ ТА СКЕЛЕТНИХ М'ЯЗІВ НА РАННІХ СТАДІЯХ ПРЕНАТАЛЬНОГО ОНТОГЕНЕЗУ ЛЮДИНИ

Шевченко О.О.

д.м.н. професор

Левон М.М.

к.м.н., доцент

Левон В.Ф.

к.х.н., с.н.с.

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України

За допомогою методів трансмісійної електронної мікроскопії вивчені субмікроскопічні зміни клітинних та неклітинних компонентів первинних судин типу протокапілярів [1] та їх геометричні трансформації в першу половину пренатального періоду онтогенезу.

На ранніх стадіях пренатального онтогенезу (4-5 тижнів ембріогенезу) визначаються великі мікросудини із середнім діаметром $7,346 \pm 1,38$ мкм.

Мікросудини стінки тонкої кишки відрізняються більш великими розмірами. На 4-5 тижні пренатального онтогенезу їх середній діаметр становить $8,88 \pm 3,03$ мкм. Інші морфометричні показники також значно перевищують середні значення. Первинним мікросудинам типу протокапілярів скелетних м'язів притаманні значно менші розміри. На 4-5 тижні внутрішньоутробного розвитку їх середній діаметр становить $5,813 \pm 1,66$ мкм.

Морфометричні показники геометричних характеристик мікросудин на 4-5 тижні ембріогенезу значно перевищують аналогічні показники в інші вікові періоди. Починаючи з 5-6 тижнів внутрішньоутробного розвитку визначаються циклічні зміни значень основних показників, які характеризують геометричні трансформації протокапілярів, що розвиваються, із загальною тенденцією до їх зниження.

Від 5-6 тижнів до 9-10 тижнів внутрішньоутробного розвитку визначається зниження довжини контуру люмінальної поверхні ендотеліальної вистилки без урахування зони перикаріону, довжини контуру люмінальної поверхні ендотеліальної вистилки із урахуванням зони перикаріону і довжини контуру люмінальної поверхні зони перикаріону ендотеліальної висилки, а також довжини контуру базальної поверхні ендотеліальної вистилки. Паралельно визначається зниження площі профілю ендотеліальної вистилки. Найбільш значне зниження цього показника визначається на 10-11 – 11-12 тижнях внутрішньоутробного розвитку. До 11-12 тижня пренатального онтогенезу

середня товщина ендотеліального шару змінюється незначно. Протягом 5-6 – 11-12 тижнів пренатального онтогенезу визначається поступове зниження середнього діаметру судини. Відповідно визначається тенденція до зниження площі просвіту мікросудин і сумарної площі мікросудин.

В обмінних мікросудинах тонкої кишки і скелетних м'язів протягом 5-6 – 9-10 тижнів внутрішньоутробного розвитку визначається аналогічна динаміка відповідних морфометричних показників, але визначаються і особливості, притаманні мікросудинам кожного органу.

Мікросудинам типу протокапілярів тонкої кишки до 5-6 тижня внутрішньоутробного розвитку притаманне значне зниження усіх морфометричних показників, які визначають геометричні трансформації капілярних профілів. На 5-6 – 9-10 тижнях внутрішньоутробного розвитку визначається зниження довжини контуру люмінальної поверхні ендотеліальної вистилки без урахування зони перикаріону (з $42,573 \pm 2,84$ мкм до $31,845 \pm 3,01$ мкм), особливо від 5-6 до 7-8 тижня розвитку (з $42,573 \pm 2,84$ мкм до $35,609 \pm 5,20$ мкм). Довжина контуру люмінальної поверхні ендотеліальної вистидки із урахуванням зони перикаріону дещо зменшується протягом 5-6 – 6-7 тижнів внутрішньоутробного розвитку, в наступні терміни – до 9-10 тижнів – практично не змінюється. Довжина контуру люмінальної поверхні зони перикаріону знижується від 5-6 до 8-9 тижнів внутрішньоутробного розвитку. Довжина контуру базальної поверхні ендотеліальної вистилки також знижується протягом 5-6 – 9-10 тижнів пренатального онтогенезу. Паралельно спостерігається зниження площі профілю ендотеліальної вистилки, особливо на 6-7 – 7-8 тижнях. На 11-12 тижнях внутрішньоутробного розвитку спостегіється незначна тенденція до збільшення площі профілю ендотеліальної вистилки, але збільшення статистично не достовірно. Не встановлено закономірності динаміки середньої товщини ендотеліального шару протягом 5-6 – 10-11 тижнів внутрішньоутробного розвитку, але до 11-12 тижня визначається тенденція до його зниження. Протягом 5-6 – 9-10 тижнів внутрішньоутробного розвитку спостерігається прогресивне зниження середнього діаметру мікросудин. Але на 10-11 – 11-12 тижнях діаметр судини дещо збільшується. Відповідно динаміці змін середнього діаметру мікросудин змінюється і площа профілю його просвіту. Сумарна площа мікросудин зменшується від 5-6 до 9-10 тижнів внутрішньоутробного розвитку. На 10-11 тижні і особливо на 11-12 тижнях визначається невелике збільшення сумарної площі судини.

Мікросудинам типу протокапілярів, що розвиваються скелетних м'язів притаманне незначне зменшення значень морфометричних показників протягом 4-5 – 5-6 тижнів внутрішньоутробного розвитку. Довжина контуру люмінальної поверхні ендотеліальної вистилки без урахування перикаріону знижується від 5-6 до 9-10 тижнів внутрішньоутробного розвитку. Довжина контуру люмінальної поверхні ендотеліальної висилки із урахуванням зони перикаріону має тенденцію до зниження в ці ж терміни розвитку, а довжина контуру люмінальної поверхні зони перикаріону значно знижується до 9-10 тижням. Довжина контуру базальної поверхні ендотеліальної вистилки також знижується від 5-6 до 9-10 тижнів. Площа профілю ендотеліальної вистилки мікросудин скелетного м'язу

менше, ніж площа профілю ендотеліальної висилки мікросудин тонкої кишки. Визначається зниження площі профілю ендотеліальної висилки до 11-12 тижнів внутрішньоутробного розвитку. Однак, на 6-7 тижні спостерігається незначне зростання цього показника, але це статистично недостовірно. Значення середньої товщини шару нижче у порівнянні із аналогічним показником мікросудин тонкої кишки. Протягом 5-6 – 11-12 тижнів внутрішньоутробного розвитку визначається тенденція до його зниження. Середнє значення діаметру судин тонкої кишки протягом 5-6 – 9-10 тижнів внутрішньоутробного розвитку дещо перевищує значення середнього діаметру мікросудин тонкої кишки. Однак, динаміка змін їх середніх величин аналогічна. У зв'язку з дещо меншим діаметром судин скелетного м'язу. Площа профілю їх просвіту теж менша. В порівнянні просвіту мікросудин скелетного м'язу протягом 5-6 – 9-10 тижнів внутрішньоутробного розвитку повільно знижується. Сумарна площа судини теж зменшується. Мікросудинам, що розвиваються, притаманна висока рухливість люмінального контуру ендотеліальної висилки. Про це свідчать високі значення фактора форми люмінальної поверхні ендотеліальної висилки. Причому, цей показник змінюється циклічно. Люмінальна поверхня ендотеліальної висилки мікросудин тонкої кишки на ранніх етапах ембріогенезу. більш рухлива, особливо на 6-7 тижні. В порівнянні з люмінальною поверхнею судин скелетного м'язу менш рухливий протягом 5-6 – 7-8 тижнів внутрішньоутробного розвитку (фактор форми люмінальної поверхні ендотеліальної висилки вище аналогічного показника для судин тонкої кишки). На люмінальній поверхні ендотеліальної висилки визначається різної форми і розмірів цитоплазматичні вирости та інвагінації [2, 3]. Ці структури дуже динамічні. З ростом плода рельєф люмінальної поверхні ендотеліальної висилки дещо згладжується: за даними ультраструктурної морфометрії визначається тенденція до росту фактора форми люмінальної поверхні ендотеліальної висилки до 9-10 тижня внутрішньоутробного розвитку, що примано для судин як скелетних м'язів, так і тонкої кишки.

Базальна поверхня ендотеліальної висилки кровоносних судин також дуже рухлива. Це підтверджується низьким значенням фактора форми базальної поверхні ендотеліальної висилки. Базальна поверхня ендотеліальної висилки тонкої кишки визначається високою рухливістю, особливо на 5-6– 6-7 тижнях розвитку. Рельєф базальної поверхні мікросудин скелетного м'язу менш рухливий, причому, до 6-7 тижня значення фактора форми базальної поверхні ендотеліальної висилки досягає $0,351 \pm 0,005$. В процесі диференціації первинних мікросудин типу протокапілярів в цілому визначається певна стабілізація базальної поверхні ендотеліальної висилки, про що свідчить тенденція до росту фактора форми базальної поверхні ендотеліальної висилки. Така динаміка фактора форми базальної поверхні ендотеліальної висилки притаманна мікросудинам тонкої кишки – починаючи з 5-6 до 9-10 – 10-11 тижнів внутрішньоутробного розвитку фактор форми базальної поверхні ендотеліальної висилки поступово зростає. Динаміка значень фактора форми базальної поверхні ендотеліальної висилки мікросудин скелетного м'язу дещо відрізняється – починаючи з 6-7 тижнів і до 10-11 тижнів розвитку базальна

поверхня ендотеліальної вистилки стає більш рухливою. Про що свідчить зниження значень фактора форми базальної поверхні ендотеліальної вистилки.

Визначається переважання довжини контуру базальної поверхні ендотеліальної вистилки над довжиною контуру люмінальної поверхні ендотеліальної вистилки. Це притаманне як судинам тонкої кишки, так і мікросудинам скелетного м'язу. Цьому положенню відповідає і значення фактора форми ендотеліальної вистилки, значення якого перевищує 1.

Виявлена динаміка морфометричних показників мікросудин, що розвиваються, тонкої кишки та скелетних м'язів свідчать про активну реакцію мікросудин у відповідь на функціональну активність органу, що розвивається.

Список літератури:

1. Шевченко О.О., Назар П.С., Левон М.М. Ультраструктурні закономірності розвитку гемомікроциркуляторного русла в пренатальному періоді онтогенезу людини // VIII International scientific and practical conference “ Problems and tasks of modernity and approaches to their solution» Japan, Tokyo, 2021. - P. 121-123

2. Шевченко О.О., Назар П.С., Левон М.М. Ультраструктурні механізми формування кровоносних судин в трубчастих органах в ембріональному періоді пренатального онтогенезу людини // II International Scientific and Practical Conference «Modern trends of scientific development», 2022. - P.274-275.

3. Шевченко О.О., Левон М.М., Хворостяна Т.Т., Левон В.Ф. Пренатальний онтогенез кровоносних капілярів соматичного типу на прикладі розвитку кровоносних капілярів скелетного м'язу людини за даними електронної мікроскопії // Proceedings of the XIV International Scientific and Practical Conference «Development, education, culture: integration trends in the modern world», Oslo, Norway, April 11 – 14, 2023. – P. 287-290

COMPETENCY-BASED APPROACH AS A BASIS FOR A NEW PARADIGM OF HIGHER EDUCATION

Liliia Petliovana,
Ph.D., Associate Professor
Khmelnyskyi National University,

In the new conditions of the development of the information society, there is a need to develop a unified national strategy in the field of education, focused on the formation and development of young people's life skills in the information society. The domestic system of higher education faces the task of forming a citizen capable of flexible changes in ways and forms of life, and the formation of key competencies corresponding to the main types of activities of a citizen becomes an urgent task of the educational process of a higher educational institution. The strategy for the development of the national education system should be formed in accordance with modern integration and globalization processes, the requirements of the transition to post-industrial civilization, which will ensure the sustainable movement and development of Ukraine in the first quarter of the 21st century, the integration of the national education system into the European and world educational space.

Academician V. Kremen emphasizes the need to change the functions of the educational process in educational institutions of different levels of accreditation, which has traditionally been focused on obtaining and, at best, creative assimilation of the sum of knowledge [4, p. 7]. Along with the acquisition of basic knowledge, modern education is faced with the task of teaching to learn, developing the need for lifelong learning. Another function of the educational process is being actualized - to teach a person to effectively use the acquired knowledge in their practical activities - professional, social and political, domestic, etc.

National education in the middle and end of the last century (as well as in the early twenty-first century) was based on the knowledge paradigm. We understand a paradigm as an initial conceptual model of problem formulation and problem solving that prevails in the scientific community during a certain historical period. The educational process in the system of general and vocational education was built on a deductive basis in accordance with the didactic triad "knowledge - skills - abilities". The main focus was on the assimilation of knowledge. It was believed that it was enough to provide young people with solid fundamental knowledge that would help them succeed in their professional lives. This resulted in a situation where there was a surplus of specialists with higher fundamental education, while the real economy was experiencing a shortage of qualified, practice-oriented personnel.

One of the main reasons for the crisis of the knowledge paradigm of education is the acceleration of the pace of information obsolescence, which in modern conditions is much faster than the completion of the cycle of education in secondary and higher education.

It is obvious that the modern economy is focused on personnel who are far superior in terms of education to most graduates of both secondary and higher education. It is also obvious that more significant and effective for successful professional activity are not scattered knowledge, but generalized skills, which are manifested in the ability to solve life and professional problems, the ability to communicate in other languages, training in information technology, etc. [11, c. 24-28]. They have become the cornerstone of the competency-based learning paradigm. Competence-based approach is the focus of the pedagogical process on the formation and development of key (basic, core), subject and professional competencies of the individual. The use of this approach helps to overcome the traditional cognitive orientations of vocational education, leads to its new content, methods and technologies.

The results of a comparative analysis of the competence approach with traditional and innovative (personality-oriented and activity-based) approaches to learning are presented by O. Zablotska [3, p. 64-68]. The competence-based approach is fundamentally different from the traditional "knowledge-based" approach in terms of the functions of the teacher and the student in the learning process, the purpose of learning activities and learning outcomes, while at the same time it has many similarities with the personality-oriented and activity-based approaches, since it is based on the student's personality and can be realized and tested only in the process of performing a certain set of actions by a particular person.

The competence approach focuses on the results of education, and the result of education is not the amount of information learned, but the ability of a person to act in different situations [1; 6; 9]. We take this statement as the basis for building a system of professional training of future specialists in higher education. When analyzing new approaches and systems, we should always take into account two aspects of each of them, namely: the field of the most effective application and the limitations that determine the so-called field of inapplicability.

Current trends in evaluating the effectiveness of education can be represented by three models [6, p. 67].

Model 1. Content-based approach: the main thing is what is taught: curriculum (curricula) as a set of information (theoretical and practical) on the discipline that can be implemented in educational and professional activities.

Model 2. The learning process approach: the real phenomena and processes that occur in the learning process, when cognitive activity is carried out, are subject to analysis.

Model 3: Results-based approach: aims to analyze the level of competencies (knowledge, skills, attitudes, etc.).

It is the development of competencies that has been declared the goal of the latest educational programs. The competency-based approach sets the following basic organizational requirements for an educational program:

- general characteristics of the program;
- defining the purpose of the program, learning outcomes as competencies;
- clarification of general and specific competencies to be formed;
- development of the content and organization of the program;

- determination of educational units and forms of learning activities aimed at achieving the planned results;
- selection of approaches and methods of learning, teaching and assessment that are appropriate to the results;
- improving the program based on feedback and forecasting [10].

Scientists in European countries believe that the acquisition of knowledge, skills and abilities by young people aimed at improving their competence contributes to the intellectual and cultural development of the individual, shaping their ability to respond quickly to the demands of the times. That is why it is important to understand the very concept of competence, to understand what kind of competence and how it should be formed, what should be the result of training.

One of the most important theoretical generalizations of the discussion was the definition of three categories of key competencies:

- 1) autonomous activity: the ability to protect and take care of the responsibilities, rights, interests and needs of others; the ability to make and implement plans and personal projects; the ability to act in a large (broad) context;
- 2) interactive use of means: the ability to use language, symbols and texts interactively; the ability to use knowledge and information literacy; the ability to apply new interactive technologies;
- 3) ability to function in socially heterogeneous groups: ability to successfully interact with others; ability to cooperate; ability to resolve conflicts [7, p. 10-11].

The Council of Europe has identified five key competencies that "young Europeans should be equipped with".

- Political and social competencies determine the ability to take responsibility, participate in group decision-making, resolve conflicts without violence, and participate in maintaining and improving democratic institutions.

- Competencies related to life in a multicultural society are aimed at preventing racism and xenophobia, understanding the differences between nations and people, respect for others, and the ability to live in harmony with people of other cultures, languages, and religions.

- Communication competencies include oral and written communication in native and foreign languages.

- Competencies related to the emergence of the information society include the ability to master new technologies, understand their application, advantages and disadvantages, and make critical judgments about information and advertising disseminated by the media.

- Cognitive competencies determine the ability to learn throughout life, which is the basis for continuous learning in the professional and social sphere.

As a kind of vectors of the educational process, key competencies should permeate all subjects, projects and educational programs at each level of education in a form that meets the goals and objectives of this level, subject, program. In this way, it is possible to create a unified content of national continuing education.

Based on numerous studies, international experts outline the main criteria for defining and selecting key competencies, namely

- key competences contribute to high-level outcomes on the path to a successful life and a developed society;
- key competences are appropriate means of addressing important, complex needs and challenges in a broad context;
- key competences are important for the individual [10].

The basis for the practical implementation of the competency-based approach is the definition of a certain hierarchy of competencies [8, p. 21]. Such a system consists of supra-subject, key competencies - they can be presented as an "umbrella" over the entire learning process; general subject competencies - they are acquired during the study of a particular subject/educational field during the course of study; special subject competencies - those acquired when studying a particular subject at a particular level of study. Thus, defined in the report of international expert Professor O. Krysan's report, the overarching (key) competencies are - synthetic, combining a certain set of knowledge, skills and attitudes acquired during the acquisition of the entire content of education; - they are not related to a specific subject, they can be acquired only when mastering several or all subjects simultaneously (i.e. using all learning opportunities offered by formal and non-formal education); - they can be metaphorically defined as personal tools, "know-how", "procedural knowledge" of students, which are formed in them after they forget the actual knowledge acquired in school during their school life.

We should agree with the opinion of Ukrainian educators that key competence is an objective category that captures a socially recognized set of a certain level of knowledge, skills, attitudes, etc. that can be applied in a wide range of human activities [8, p. 70]. It can be defined as a person's ability to perform complex multifunctional, multi-subject, culturally appropriate activities, effectively solving relevant problems. Key competencies are integral characteristics of the quality of learning associated with their ability to apply a set of knowledge, skills, attitudes to a certain interdisciplinary range of problems in a targeted and meaningful way.

The main features of key competencies:

- multifunctionality: allow solving various problems in different spheres of personal and social life;
- over-subjectivity and interdisciplinarity: applicable not only at school, vocational school, university, but also at work, in the family, in the political sphere, etc;
- multidimensionality: covers knowledge, thought processes, intellectual, learning and practical skills, creative discoveries, strategies, technologies, procedures, emotions, evaluations, etc;
- provide a broad scope of personal development: logical, creative and critical thinking, self-knowledge, self-determination, self-esteem, self-education, etc.

Summarizing the analysis of key competencies, we come to the conclusion that numerous classifications of domestic and foreign researchers differ insignificantly, and the main criterion for determining competence is the ability of a person to succeed and feel comfortable in various spheres of personal and social life.

By changing the direction of the education system, the competency-based approach fundamentally reforms the technologies for assessing its results, which requires a more detailed consideration. The application of a competency-based approach to the

formation of educational content necessitates the development of technologies for assessing the level of competencies that will determine the effectiveness of educational systems. Global research on the assessment of competencies is conducted in two main areas, focusing on the development of technologies for assessing both key and subject competencies. The authorities use the results of the assessment to monitor the quality of educational services and to determine the level of achievement of educational goals and mastery of educational standards, employers use them to select qualified labor, and young people use them to compare their progress with their peers.

The problem of assessment in the competency-based approach takes on a new meaning: it is a system that allows for a fairly objective assessment of the suitability of each individual job seeker for future activities, as well as the development of clear criteria for the quality of these activities, allowing future employees to carry out targeted training to obtain the necessary educational level and gain recognition in the professional field.

The professional competence of a modern specialist is a complex multicomponent concept, as evidenced by the numerous scientific approaches in the modern scientific literature: socio-cultural, activity, communicative, personality-oriented, synergistic, acmeological, contextual-informational, psychological, and many others.

Summarizing the above views, the professional competence of future specialists in various fields is defined as the ability of a specialist to perform professional functions of the achieved qualification level on the basis of acquired integrated knowledge, skills, experience and personal qualities. The indicators of professional competence of a specialist are not only the knowledge, skills, and abilities that form the general professional intelligence (cognitive and activity components), but also the professional position and individual mental characteristics of a specialist (motivational and value component).

The professional position is considered as a system of formed attitudes and value orientations, attitudes and assessments of internal and surrounding experience, reality and prospects [9, p. 7]. No less important are the acmeological invariants of a specialist - internal factors that determine the need for active self-development, productive realization of creative potential in work and advancement to their own heights of excellence in professional activity.

We consider the formation of professional competence of future specialists as a complex process that is carried out in the system of graduated vocational education and ends with the achievement of professional skills in the course of work in the relevant sector of the economy.

The formation of a specialist begins in educational institutions of the vocational education system, continues in higher education institutions and is improved in the course of professional activity. The formation of general scientific competence is carried out to the greatest extent in the study of natural science disciplines, in higher education institutions it is realized in the implementation of research projects and master's theses. Important components of the professional competence of future specialists are general cultural and personal competences (which can be considered an improvement of key competences) that determine the intellectual and cultural level of

the individual, regardless of the level of education received [2, p. 4-8]. New approaches in vocational education are due to the growing demand for specialists who, in addition to knowledge, skills and abilities in a particular type of activity, have formed socially and professionally significant qualities of a "polyprofessional" nature [5, p. 132].

Thus, the competency-based approach focuses on the results of education, and the result of education is not the amount of information learned, but the ability of a person to act in various problematic situations. The main criterion for determining competence is the ability of a person to succeed and feel comfortable in various spheres of personal and social life. Competence, in our opinion, is the ability and readiness of an individual to engage in activities that integrally combine personal experience and knowledge, interconnected by the motivation and values of the individual. The result of the combination is cognitive and practical skills that allow us to judge the level of competence of a person.

References:

1. Horobets S.A. Theoretical foundations of the problem of forming the professional competence of a future economist / S.A. Horobets // Bulletin of Zhytomyr State University named after I. Franko. 2007. - Issue 31. - P. 106-109.
2. Hulai O.I. Competence-based approach in teaching chemistry / O.I. Hulai // Collection of scientific papers on the materials of the international scientific and practical conference "Perspective innovations in science, education, production and transport '2010." - Vol. 9. Pedagogy, psychology and sociology. - Odesa: Black Sea, 2010. - P. 4-8.
3. Zablotska O.S. Competence approach as an educational innovation: a comparative analysis / Zablotska O.S. // Bulletin of Zhytomyr State University. Pedagogical sciences. - Issue 40. - 2008. - P. 63-68.
4. Kremen V. New requirements for education and its content / Vasyl Kremen // Challenge for Ukraine: development of the framework for the content (national curriculum) of general secondary education for the 21st century: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference, June 26-27, 2007 - Kyiv: Exob LLC, 2007.
5. Lytvyn A.V. Informatization of vocational educational institutions of construction profile: monograph / A.V. Lytvyn: Manuscript Company, 2011. 498 p.
6. Matvienko P. V. To the question of modern pedagogical paradigms in the system of higher education / P. V. Matvienko, S. O. Ogienko // Pedagogy and Psychology. 2003. - No. 2. - P. 63-72.
7. Ovcharuk O.V. Development of the competence approach: strategic guidelines of the international community / O.V. Ovcharuk // Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: Library on educational policy / [edited by O. V. Ovcharuk] - K. : K.I.S., 2004. - P. 5- 14.
8. Pometun O.I. Discussion of Ukrainian teachers around the introduction of a competency-based approach in Ukrainian education / O.I. Pometun // Competency-based approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects: Library on educational policy / [edited by O. Ovcharuk] - K. : K.I.S., 2004. - P. 64-70.

9. Yahupov V. V. Competence-based approach to training of specialists in the system of higher education / V. V. Yahupov, V. I. Svystun // Scientific Notes of NaUKMA. Series: Pedagogical, psychological sciences and social work. - 2007. - Vol. 71. - P. 3-8.
10. Gonzalez J. Tuning Methodology [Електронний ресурс] / J. Gonzalez, R. Wagenaar // Tuning General Brochure. English version. — 2007. — Режим доступу : <http://tuning.unideusto.org>.
11. Haug G. Trends and Issues in Learning Structures in Higher Education in Europe / Guy Haug. — Bonn : HRK, 2000. — 77 p.

ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коваленко Вікторія Євгенівна

к. психол. н., доцент, завідувач кафедри спеціальної педагогіки
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Міщенко Оксана Анатоліївна

к. пед. н., доцент, доцент кафедри спеціальної педагогіки
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Якуба Леся Станіславівна

викладач кафедри спеціальної педагогіки
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Події воєнного стану змушують більшість українців постійно знаходитись під дією стресових чинників високої концентрації, що актуалізує потребу в пошуку внутрішніх ресурсів задля забезпечення базових потреб. Попри всі труднощі, сучасні здобувачі вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта» ХНПУ імені Г. С. Сковороди знаходять можливості та успішно опановують навчальний матеріал, утверджуючись у своєму прагненні долучення в майбутньому до когорта висококваліфікованих спеціальних педагогів.

Проте варто враховувати накопичувальний та відтермінований характер прояву ПТСР і той факт, що навіть при відсутності вищезазначеного розладу, інтенсивний та тривалий деструктивний вплив війни сприяє появі у здобувачів, за визначенням Л. П'янківської, «постійної надпильності (hypervigilance), коли особистість не здатна вирватися зі стресової ситуації й сховатися в безпечному місці, що в комплексі спричинює порушення психічного здоров'я та здатне залишити душевні рани на все життя» [4, с. 625].

В умовах воєнного стану та дистанційного навчання, професорсько-викладацький склад університету особливо прагне підтримати та супроводити здобувачів на шляху їхнього професійного та наукового зростання, а також в укріпленні їхньої національної самоідентичності та громадської позиції. Це значною мірою стає можливим завдяки наявній стресостійкості студентської молоді та власне сприяє підвищенню рівня резильєнтності здобувачів. Тож, плекання резильєнтності студентів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» потребує виокремлення чинників, які прямо чи опосередковано впливають на це психологічне явище.

Витоки дефініції «резильєнтність» закладено у роботах відомих дослідників: S. Vanistendal, D. Hellerstein, R. Smith, E. Werner та інших.

Серед науковців України проблемі резильєнтності особистості приділяли увагу: Н. Атаманчук, І. Каськов, Г. Мигдаль та інші. Базовим для нашої наукової

розробки постає «Резилієнс-довідник» О. Кокун, Т. Мельничук, у якому аргументується різниця між резильєнтністю та життєстійкістю, на думку авторів «ці поняття є змістовно досить близькими, але не ідентичними» [2, с. 2].

Вивченню особливостей прояву та побудови резильєнтності в студентів в умовах воєнного часу присвячено розробки українських вчених: Л. П'янківської, О. Якимець та інших.

Психологічні умови резильєнтності педагога в період воєнного стану розглядали: З. Адамська, О. Нагула, К. Пуха, Т. Цюман та інші.

Питанням вивчення життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання присвячено роботи: В. Єгорової, С. Чачко та інших.

Проблеми резильєнтності різних верств населення під час війни у своїх дорадчих роботах торкалися: О. Горбановська, Л. Пляка та інші.

Проте розробок присвячених формуванню резильєнтності здобувачів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» замало, що й обумовлює наш науковий інтерес.

Метою розробки вбачаємо дослідження факторів підвищення резильєнтності здобувачів вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта» ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Етимологічні розвідки показали, що термін «резильєнтність» походить від англійського «Resilience», «Cambridge dictionary» наводить таке тлумачення: здатність повторно бути щасливим, успішним, після того, як сталося щось важко виправне чи погане [6]. За даними дослідників (Т. Цюман, О. Нагула, З. Адамська, 2022; О. Кокун, 2023), його введення у психологічний дискурс пов'язано із роботами американських психологів E. Werner, R. Smith [5, с. 84].

Так, D. Hellerstein вважає, що ключовими компонентами стійкості є, окрім фізичної та психологічної, також мережа довірливих стосунків, яка охоплює соціальні контакти, до яких у здобувача освіти можна віднести спілкування із членами студентської спільноти та викладачами, міжособистісну модель взаємодії у родині. Але й дуже важливою є внутрішня здатність спиратися на ціннісні орієнтири під час стресових ситуацій, і реалізація потреби знайти сенс життя через участь у навчанні, спільних справах, співучасть у суспільно корисних проектах. На нашу думку, під час здобуття освіти людина має в доступі більшість з цих компонентів [5, с. 84].

S. Vanistendal, також відзначав одним з аспектів для розвитку резильєнтності особистості саме соціально-підтримуюче середовище.

Попри умови війни, дистанційне навчання, в ХНПУ імені Г. С. Сковороди прикладається багато зусиль для того, щоб це середовище надавало максимальний ресурс для підвищення резильєнтності здобувачів [5, с. 84].

За для більш повного розуміння чинників, що сприяють резильєнтності здобувачів саме в умовах навчання, вбачаємо за потрібне детально звернутись до «чинників рівня робочого колективу, команди» та «суспільних чинників», виокремлених О. Кокун, Т. Мельничук [2, с. 10].

Так, серед «чинників рівня робочого колективу, команди» автори виділяють:

1) Позитивний психологічний клімат, сприяння взаємодії всередині колективу, формування відчуття гордості за виконувану місію, лідерство, позитивне рольове моделювання, впровадження корпоративної політики.

2) Командну роботу, координацію роботи між членами команди (включаючи гнучкість).

3) Згуртованість. Здатність команди виконувати комбіновані дії; згуртованість його членів у підтримці один одного та задачі, що виконується [2, с. 10].

Серед «суспільних чинників» автори наводять:

а) приналежність. Інтеграція, дружба, включаючи участь у духовних/конфесійних організаціях, протоколах, церемоніях, соціальних службах, школах тощо;

б) згуртованість. Узи, які об'єднують людей у спільноті, включаючи спільні цінності та міжособистісну приналежність;

в) зв'язаність. Якість і кількість зв'язків з іншими людьми в громаді; включає зв'язки з місцем або людьми цього місця; різні її аспекти включають прихильність, структуру, ролі, відповідальність та спілкування;

г) колективна ефективність. Уявлення членів групи про здатність групи працювати разом [2, с. 10].

Було визначено деякі фактори, які можуть впливати на підвищення стресостійкості здобувачів, а саме: підтримка куратора групи, залучення до неформальної освіти, наукової діяльності та подій студентського життя - заходів виховного та культурологічного спрямування, спілкування та діяльність у наукових фахових гуртках та об'єднаннях. Безумовно, що наше дослідження не має на меті охопити всі фактори життя здобувачів, а лише ті, які доступні для зміни в умовах дистанційної освіти.

З метою виявлення чинників, які постають максимально впливовими щодо підвищення резильєнтності здобувачів в умовах навчання в ХНПУ імені Г. С. Сковороди, здобувачам I бакалаврського рівня спеціальності 016 «Спеціальна освіта» було запропоновано пройти анонімне опитування, у якому взяли участь 68 респондентів денної форми навчання (вибірка охоплює 2-4 курси).

Аналіз анкет показав, що 32,4 % респондентів вважають, що стрес від подій війни суттєво та деструктивно впливає на їхнє навчання, і навіть додаткова підтримка не змінює відчуття знесилення. 30,9 % респондентів відзначають вплив негативних факторів як помірний, який вони в змозі подолати при наявності додаткової підтримки, значно в більшому обсязі, ніж до війни. При цьому 33,8 % респондентів відчули значний вплив, проте вбачають достатній рівень особистої резильєнтності за рахунок власних ресурсів. І лише 2,9 % опитаних висловили свою думку, що події війни не впливають на їхню здатність ефективно навчатись.

Особливу увагу було присвячено супроводу куратором групи, як значного фактора підвищення резильєнтності, зважаючи на той факт, що студентоцентрованість є однією з пріоритетних парадигм ХНПУ імені

Г. С. Сковороди. Діяльність куратора є в першу чергу організаційно-виховною, і в прямі обов'язки не входить надання психологічної підтримки здобувачам. Але, як і будь-яка виховна робота, вона пов'язана з особистісним впливом під час спілкування. При виконанні своїх завдань куратор також приділяє увагу важливості «формування підґрунтя національного єднання та самовизначення» здобувачів, детально зазначений досвід висвітлено нами в роботі «Супровід куратором патріотичного виховання молоді у ЗВО» [3, с. 372]. Цей напрям роботи також здійснює вплив на підвищення резильєнтності здобувачів, надаючи відчуття приналежності до великої спільноти громадян України, і тим самим підвищуючи усвідомленість безпеки.

Опитування показало, що для більшості здобувачів (57,4 %) зустрічі з куратором (проведення кураторських годин, спілкування в чаті групи) допомагають залишатися більш стресостійкими, а 23,5 % відзначили велику роль такої підтримки. Але 7,4 % опитаних визначило, що кураторські години постають додатковим стресовим фактором, а 4,5 % не відчують значного впливу. На нашу думку, це може бути пов'язане як з особистістю здобувача, так і з особистісним ресурсом куратора. Ще 5,9 % респондентів не приймають участь у зустрічах із куратором та не спілкуються в чаті групи.

Реалії сьогодення вимагають від освітян, окрім донесення до здобувачів академічних фахових знань, «вести кропіткий і грамотний соціально-психологічний супровід» (Т. Цюман, 2022) [5, с. 84]. Показово, що більшість здобувачів відчують особисту психологічну підтримку, яку надають куратори. Так, 53,1% респондентів вважають, що куратор охоче спілкується із групою, надає фахову та психологічну підтримку. При цьому 36,8 % опитаних вважають, що психологічна підтримка з боку куратора є незначною, бо його діяльність спрямована здебільшого на розв'язання організаційних питань. І лише 7,4 % респондентів зовсім не відчують психологічної підтримки від куратора.

Наступним фактором підвищення резильєнтності здобувачів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» вбачаємо залучення студентів до формування протягом навчання власного професійного портфоліо, яке якісно можуть збагатити результати неформальної освіти (сертифікати з вебінарів, додаткових фахових курсів та майстер-класів). Визнаючи неформальну освіту вагомим доповненням фахової формальної освіти, результати якої вже валідуються та визнаються, що детально наведено нами у роботі «Процедура визначення результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта»», адже «свідомий вибір ресурсів неформальної освіти здобувачами, як суттєве доповнення до результатів формальної, часто постає високовмотивованим навчанням, що впливає на підвищення конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці» [1, с. 79].

На запит про зацікавленість здобувачів у сприянні куратора щодо інформування про заходи неформальної освіти (участь у фахових вебінарах, додаткових курсах) отримано такі відповіді. Так, 89,6 % респондентів зазначають, що куратор регулярно надає цікаву та актуальну інформацію про

заходи неформальної освіти, і зацікавлені в цьому. В той самий час 7,5 % опитаних відмічають відсутність інформації про актуальні заходи. І тільки 1,5 % висловили відсутність зацікавленості у цій діяльності куратора. На нашу думку, це свідчить про високе прагнення студентів до опановування фаховими навичками та знаннями, і їхню активність у знаходженні шляхів підвищення власної обізнаності, що опосередковано вказує на високий рівень резильєнтності, адже прагнення реалізації потреби у навчанні неможливе (за Маслоу) без відчуття достатнього внутрішнього комфорту та задоволення основних, базових потреб.

Вагомим фактором підвищення резильєнтності, на нашу думку, постає активне залучення здобувачів до факультетського життя, а саме, ініційованих на факультеті природничої, спеціальної та здоров'язбережувальної освіти заходів виховного спрямування. Так, 30,9 % респондентів вважають, що ініційовані в межах факультету та університету заходи даного спрямування сприяють їхній додатковій стресостійкості. Значна кількість опитаних (42,6 %) вважає, що не всі ініціативи факультету є цікавими для них, а частина опитаних (25 %) свідчить, що не відчують потреби брати участь у заходах факультету, таким чином, не вважають їх способом підвищення своєї стійкості.

Залучення до наукової діяльності під час навчання більшість респондентів (47,1 %) не вважають фактором, який допомагає зберігати спокій. Але і значна частина - 19,1 % опитаних, вбачають в цій діяльності постійний ресурс для себе, а 33,8 % - тимчасовий.

Що стосується важливості активної участі в освітньому процесі, абсолютна більшість (55,9 %) відсотків відзначили, що відвідування навчальних занять та практики позитивно впливає на стресостійкість, 1,5 % - що це впливає час від часу, у той самий час як значна частина (42,6 %) не вважають цей фактор таким, який підвищує резильєнтність.

За ініціативи кафебри спеціальної педагогіки на факультеті працює студентський науковий гурток «Спеціальна дидактична майстерня: новітні технології в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами». У діяльності гуртка беруть участь 49 здобувачів. Гурток працює над 5 науковими проблемами спеціальної освіти, відповідно, створено таку ж саму кількість груп. Напрями досліджень стосуються найбільш актуальних проблем спеціальної освіти, а саме:

- методів та засобів відновлювальної логопедичної роботи при афазії;
- психолого-педагогічного забезпечення процесів розвитку та соціалізації осіб з інтелектуальними та функціональними освітніми труднощами;
- комплексного супроводу дітей з дизартрією;
- розроблення сучасних логокорекційних технологій роботи з дітьми;
- вивчення та врахування особливостей логопедичної роботи з дітьми раннього віку.

Кожний напрям досліджень є предметом опіки окремого наукового керівника, які сприяють активній участі здобувачів у дослідженнях та презентації їх результатів на науково-практичних конференціях різного рівня.

На думку 50 % респондентів участь у студентських гуртках є фактором, який підвищує здатність справитися зі стресом. У той самий час 48,5 % так не вважають, а 1,5 % не беруть участі у діяльності наукових гуртків та творчих об'єднань.

Показово, що підтримка з боку викладачів не обмежується взаємодією із куратором академічної групи, адже питому кількість часу здобувачі комунікують із викладачами дисциплін фахового спрямування, керівниками практик, які власним стилем спілкування здатні впливати на резильєнтність студентів. Так, 72,1 % опитаних вважають, що щоденне професійне спілкування із професорсько-викладацьким складом профільних підрозділів однозначно постає вагомим фактором, який допомагає їм подолати стрес, а 22 % визначили, що час від часу відчують таку підтримку. На противагу 5,9 % респондентів не вбачають ролі даного впливу у підвищенні своєї резильєнтності (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл факторів впливу на підвищення резильєнтності здобувачів освіти в умовах навчання у воєнний час

Таким чином, ми можемо констатувати, що найбільший вплив на підвищення резильєнтності здобувачі вбачають у їхньому залученні до неформальної освіти, підтримці викладачів та наявності особистої підтримки від куратора академічної групи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження показало, що здобувачі I бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 016 «Спеціальна освіта» ХНПУ імені Г. С. Сковороди уособлюють підвищення власної резильєнтності під час повномасштабного вторгнення саме в неперервності та насиченості їхнього навчання, попри дистанційну форму, вони мають змогу долучатись до фахових практик, проводити наукові дослідження, здійснювати наукові подорожі в межах академічної мобільності, здобувати знання шляхом вузьконаправленої та високомотивованої неформальної освіти та інше. Великого значення набуває залучення здобувачів у життя факультету природничої, спеціальної та здоров'язбережувальної освіти, у межах якого вони

мають змогу реалізувати свої творчі та менеджерські здібності. Крім того, підвищенню резильєнтності у значній мірі сприяє постійний супровід та психологічна підтримка з боку кураторів академічних груп. Неочікувано високим стали показники оцінки психологічної підтримки викладачів під час освітнього процесу, і визначення їхньої діяльності як значущого фактора підвищення резильєнтності.

На нашу думку, потребує подальшого, більш детального вивчення характер впливу кожного із зазначених факторів на підвищення резильєнтності здобувачів освіти напряму «Спеціальна освіта», адже психологічна стійкість є однією з особистісних рис корекційного педагога, що забезпечує надалі високу професійність фахової діяльності майбутнього фахівця.

Крім того, варто враховувати, що підвищенню резильєнтності під час навчання в умовах воєнних дій вагомо сприяють й чинники інших рівнів (індивідуального, сімейного), серед деяких значущих факторів у межах згаданих рівнів можна виділити: власну активну життєву позицію здобувачів, підтримку з боку родини, близьких друзів, професійну та волонтерську діяльність, наявність хобі та інше.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми, серед перспектив подальших наукових пошуків вбачаємо проведення дослідження із виявлення рівня резильєнтності та професійної життєстійкості здобувачів спеціальності 016 «Спеціальна освіта» ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Список літератури

1. Коваленко В.Є., Міщенко О. А. Процедура визначення результатів неформальної та інформальної освіти в підготовці бакалаврів та магістрів спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Новий Колегіум. №1-2. 2023. Харків. с. 79-85. URL: https://nure.ua/wpcontent/uploads/nk_2023_1-2_web.pdf
2. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с. URL: <http://surl.li/hvqhh>
3. Міщенко О., Купіна І. Супровід куратором патріотичного виховання молоді у ЗВО. The 13th International scientific and practical conference "Implementation of modern technologies in science" (December 20 - 23, 2022) Varna, Bulgaria. International Science Group. 2022. 574 p., p. 372-376. URL: <https://isg-konf.com/implementation-of-modern-technologies-in-science/>
4. П'янківська Л. В. Особливості прояву резильєнтності у студентів в умовах воєнного часу. Перспективи та інновації науки. Сер. «Педагогіка». № 10(28) 2023. С.623-633. URL: https://www.researchgate.net/publication/371831155_osoblivosti_proavu_rezilentnosti_u_studentiv_v_umovah_voennogo_casu
5. Цюман Т., Нагула О., Адамська З. Психологічні умови резильєнтності педагога в період воєнного стану. Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка., № 38 (2). Київ, 2022. С.83–89. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3813>

6. Resilience: Cambridge dictionary//Электронный словник: URL:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/resilience> (дата звернення:
29.08.2023).

КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Цуркан Марія,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри суспільних наук та українознавства
Буковинський державний медичний університет

Важливий у навчанні української мови як іноземної *комунікативно-діяльнісний підхід*, мета якого – «вивчення мови як засобу спілкування у процесі взаємопов'язаного та цілеспрямованого вдосконалення чотирьох видів мовленнєвої діяльності суб'єктів навчання – аудіювання (слухання – розуміння), читання, говоріння, письма. Передусім робота над мовною теорією, формуванням практичних умінь підпорядковується інтересам розвитку мовлення; передбачає широке застосування інтерактивних методів навчання, оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної форм організації навчального процесу. За такого підходу особливого значення набуває змістовий аспект мовлення, його вплив на партнера у спілкуванні, реалізація всіх основних функцій спілкування: пізнавальної, цілісно-орієнтаційної, регулятивної і конвенційної» [1, с. 228].

Комунікативно-діяльнісний підхід найбільш продуктивний, оскільки спрямований на активний розвиток мовленнєвої діяльності шляхом занурення в комунікативну ситуацію, наближену до реального життя та професійної практики. Означений підхід передбачає таку організацію навчальної діяльності, у якій враховано індивідуально-психологічні особливості суб'єкта навчання (у нашому випадку – іноземного студента-медика), його потреби, і забезпечує формування здатності того, хто навчається, послуговуватися мовою залежно від конкретної професійно-комунікативної ситуації. У сучасних дослідженнях (З. Бакум, О. Горошкіна, М. Греб, С. Караман, О. Копусь, С. Костюк, О. Кучерук, А. Нікітіна, М. Пентилюк та ін.) зазначено, що вектори комунікативно-діялісного підходу спрямовані не тільки на оволодіння знаннями, а й на забезпечення формування в студентів умінь створювати власні висловлення різних жанрів, стилів і типів мовлення.

Упровадження комунікативно-діялісного підходу в освітній процес медичного закладу вищої освіти сприяє розвитку в студентів-іноземців навичок самостійної роботи, яка є обов'язковим компонентом кредитно-модульної системи навчання, орієнтує іноземного студента на систематичну самоосвіту шляхом отримання потрібної інформації з різних джерел, виокремлення основного та додаткового матеріалу, зіставлення й аналізу опрацьованої літератури.

Застосування комунікативно-діялісного підходу в процесі навчання української мови як іноземної активізує пізнавально-розумову діяльність студента-іноземця, формує в нього вміння проєктувати й використовувати алгоритм виконання ситуаційних завдань, виховує наполегливість,

організованість і бажання постійно збагачувати обсяг фахових знань, сприяє становленню багатогранної особистості майбутнього лікаря. Кінцевою метою комунікативно-діяльнісного підходу до навчання української мови як іноземної є формування високопрофесійного та конкурентоспроможного фахівця медичної галузі, готового до професійного та міжкультурного спілкування, активної міжнародної співпраці.

Список літератури

1. Бакум З. Українська мова як іноземна: лінгводидактичні проблеми. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії*. Кривий Ріг, 2010. Вип. 5. С. 226–232.

THE RESEARCHES OF LEXEMES REPRESENTING THE MOVEMENT OF HUMAN BODY IN UZBEK AND ENGLISH

Avezova Nigora Safarovna

Senior teacher

Uzbekistan State World Languages University

Uzbekistan

Abstract. In the world of linguistics, are recognized worldwide as a separate somatisms lexico-semantic group, the structural-semantic and communicative-pragmatic aspects, mechanisms of implementation of speech, translatological their properties are covered in a wide range of studies. On this basis, the definition of national-cultural, gender, stylistic-in function, cognitive-pragmatic, the Uzbek language and connotative features of somatisms in to the server denotativ further strengthen the scientific foundation and practical comparative linguistics, translation studies, translation from one language to another allows us to identify the principles of somatisms, language and speech, folk have language and literary language.

Supporting concepts: somatisms, comparative studies, lexical unit, the semantic phrases of your microsemantic field, somatic phraseology, phraseological unit, comparative linguistics.

Modern science makes extensive use of recent advances in relational and unrelated cross-linguistic comparative studies of linguistics. It is known that in the work on the comparative aspect, conclusions are drawn as a result of a comparison between the phoneme and phonetic phenomenon in the languages being compared, the lexical and phraseological unit, the grammatical unit and the syntactic connections between them. In particular, when lexical units in languages are studied in comparison, the national culture, history, Customs and traditions of the peoples who are considered carriers of this language are clearly manifested. The various characteristics expressed in lexical units reflect the national mentality, values of the people.

Somatic lexicon (from Greek “soma” – “body”) is one of the most common research objects in the comparative, historical, linguocultural works of foreign and Uzbek linguists, one of the universal lexical groups in any language, which, as a rule, has its place in the vocabulary system of the lexical-thematic system of any language.

Somatisms in the Uzbek language, phraseological units formed through them and works on the study of Proverbs are complete. Below we will give an overview of the content, object and subject of research, conclusions of these works.

It should be noted that on the study of somatic phraseologisms related to the lexical system of different languages A.Isayev, O.Nazarov, Sh.Usmanova, Sh.Nazirova, H.Alimova, U.Research by the rashidovas has been an important contribution to the study of the linguistic and ontological nature of phraseological units in language.

Regarding the relevance of research on somatic phrases, U.Rashidova writes: “the correct understanding of the semantic and grammatical nature of somatic phrases in

Uzbek language, the disclosure of their new meanings in phraseological dictionaries, compiled on the basis of an in-depth study of their quantity, characteristics, is among the important tasks facing Uzbek phraseology, lexicography and phraseography”.

U.Rashidova's monographic study titled "semantic-pragmatic analysis of somatic phrases in Uzbek (on the example of eye, hand and heart component phrases)" reveals the pragmatic, linguocultural, cognitological, paradigmatic and syntagmatic features of somatic phrasem with eye, hand and heart component, which are actively used in Uzbek, and the national-cultural essence of somatic phrasemasem with verbal, artistic-journalistic text, based on semantic-pragmatic and functional-stylistic features; somatic phrasemas associated with human body organs have been found to be seriously distinguished from expressions of their own layer by the width of their semantic field, emotionally-expressiveness, relative communicative superiority and activity; methods of articulatory and implicit expression in artistic-publicistic texts of somatic phrasemas with eye, arm and heart components have been identified, and their lexicographic features representing conceptual characters have been demonstrated.

M.Gadoyeva, on the other hand, comments on the place of somatisms in the linguistic lexical system: “Somatisms are linguistic units with their place in the language, forming a certain lexical system. Their role in language and speech is clearly visible. Somatisms serve to represent human body organs in the language system of all peoples. In particular, in English and Uzbek, they also exist as a holistic system, forming macro and micro semantic fields”.

In each culture, the birth of a child is perceived as a blessing from the creator. Every parent, regardless of nationality, wishes his child the best: happiness, longevity, love, success, perfection, etc. This is also evidenced by examples of folk oral creativity. For example:

May the nourishment of the earth be your not

May the clarity of light be your;

May the fluency of the ocean be your;

The protection of your ancestors may not

You may be buried in a casket made from the wood of a century And I shal plan tomorrow at the old oak.

Translation:

Yerning ozuqasi sizniki bo 'lsin;

Nurning tiniqligi sizniki bo 'lsin;

Okeanning ravonligi sizniki bo 'lsin;

Ajdodlar himoyasi sizniki bo 'lsin

Umringiz bir asrlik eman daraxtidek uzun bo 'lsin.

Or:

May strong arms hold you

Caring hearts tend you

And may love await you at every step.

Translation:

*Kuchli qo'llar sizni ushlab tursin,
G'amxo'r yuraklar sizga yordam bersin,
Va har qadamda sizni sevgi kutib tursin.*
And:

May you grow into a beautiful/handsome boy/girl
just like the ones who made you!

Translation:

*Chiroyli o'g'il/qiz bo'lib yetishish nasib etsin
xuddi sizni dunyoga keltirganlar kabi!*

Such units are also found in many ways in the Uzbek language:

*Muborak bo'lsin, katta bo'lsin, boshi toshdan bo'lsin, ko'ziga nur, yuragiga
iymon to'lsin, poy-qadami qutlug' bo'lsin, solih, soliha farzand bo'lib o'ssin.*

From the above excerpts, it can be seen that in the oral creativity of representatives of different cultures and peoples there are beliefs associated with human body organs that carry certain linguistic codes.

U.Rashidova's paper, titled "On the history of the study of somatic phrasemas in linguistics", stands out among the works devoted to the study of somatic phrasemas in Uzbek linguistics for the systematicity and richness of information. He argues that the term "somatic phraseologism", in turn, was once used by the scientist E. Marta, who studied phraseologisms related to the names of human body organs in Russian linguistics. M. Applied by Mordkovich in his paper "Semantico-tematicheskie gruppisomaticheskix frazeologizmov".

In Uzbek, "lexemes representing the movement of human body parts" were not a specific object of study, but a. Sobirov's monographic study "studying the lexical level of the Uzbek language on the principle of a system of systems" separated the semantic group "lexemes representing the movement of human body organs".

As can be seen from the content of the above studies, somatisms in Uzbek are semantically-pragmatically circumscribed. Even more generally, units belonging to this semantic group (lexical units and phrasemes in which such lexemes are involved) have been studied in different aspects. From this point of view, it can be said that it is relevant to study the semantic group "lexemes that represent the movement of human body parts", to determine the position of this semantic group between the verbs of the Uzbek language that give movement, to evaluate their English counterparts (dictionary equivalents).

The study of English somatic units in Uzbek linguistics is special. In English, verbs of action and posture representing human action have been studied. In particular, the issues of to be going and the meanings with which it forms a composite of verbs, the semantics of action verbs in the conjugation to be going + infinitive, the semantics and grammatical status of the construction N + is going + infinitive have been researched on the example of English.

E.M. Vereshchagin, V.G. Kostomarov considers the somatic lexicon to consist of the following five phenomena:

1. A gesture is an expression of the main movements of the body, which are consciously performed in front of the Observer's eyes.
2. Facial expressions are expressions of meaningful facial movements.
3. Poses are a phenomenon of meaningful positions of the human body that persist for a certain period of time.
4. Phenomenon of various symptoms of mental state and actions .

They write that the four phenomena for which the name is given – gesture, facial expressions, facial expressions-are united by such an important feature as deliberate, arbitrary. At the same time, the face and body of a person involuntarily express the emotions inherent in a person. It should be noted that because different peoples express their feelings differently, their somatism also differs. For example, gestures, facial expressions, etc .may differ".

Lexical typology or lexical-semantic typology is the branch of Linguistic Typology that studies the diversity of the semantics of lexical units and structures in world languages . Another source defines: "lexical typology or lexical-semantic typology is the branch of Linguistic Typology that studies the diversity of semantics of lexical units in world languages. Lexical units usually denote verbal or stationary constructions; the meaning of such units is studied in a section of linguistics called lexical semantics. Lexical typology studies the structure of semantic fields, migrations between semantic fields, polysemy models, etc .on the basis of a representative sample of languages”.

J.Bo'ronov defines lexical typology as:" lexical typology teaches lexical unit properties, similarity and difference in structure, lexical properties of words that relate to different categories. Lexical typology also encompasses how many and few words are used, the phenomena of generality in the use of words borrowed from other languages. The main task of lexical typology is to study the methods of articulation of lexical constants in languages and their typological commonality” .

Lexical typology studies how individual semantic fields are organized in comparable languages. For example, movement, positivity in space, or physical properties of an object. In different languages, the lexical-semantic group/meanings that represent these meanings are grouped differently. It is important to determine, understand how many lexical-semantic groups and which units can be used to represent all semantic field values of typological languages of comparable (natural) languages, which meanings are often opposite (they are expressed in different lexemes), the equivalence of each lexeme in two languages. At the same time, the division into semantic fields in any language is carried out on the basis of certain laws: their identification is one of the main tasks of lexico-typological research. Another of the tasks that lexical typology can solve is the study of the mechanisms by which lexemes move from one semantic field to another, and the construction of typology of natural language connections between separate semantic fields .

As a conclusion, it should be noted that somatic units in English (lexeme and phrasema) are studied in detail: these units are studied in the linguocultural, cognitive, typological aspect. But in English, as in Uzbek, lexemes – verbs representing the movement of the body organs were not the object of special monographic research. From this point of view, the semantics of the human body movement “body

movements” in English, research of members of the semantic group in the typological aspect in English, English and Uzbek will be relevant.

References:

1. Nazarov O. Sopostavitelny analiz somaticheskix frazeologizmov russkogo I turkmenskogo yazikov: Autoref. diss. Kand. philol.Nauk. - Ashgabad, 1973. - S.16-17.;
2. Isaev A. Somaticheskie phraseologism uzbekskogo yazika. Diss. Kand. philol.Nauk. - Tashkent, 1976. – 196 P.;
3. Usmanova Sh.R. Somatic phrases in Uzbek and Turkish. Philol. fan. Nomz. diss. - Tashkent, 1998. -162 B;
4. Nazirova Sh.O. Semanticheskaya structure I sochetaemost somatizmov V englishskom, uzbekskom I russkom yazikax. Diss. Kand. philol. Nauk. - Tashkent, 2004. – 145 P.;
5. Alimova X.Z. Structural and semantic classification of somatisms in Darius: Philol. fan. Nomz. diss. - Tashkent, 2005. – 139 B.
6. Rashidova U.M. Semantic-pragmatic analysis of somatic phrases in Uzbek (on the example of eye, hand and heart component phrases): autoreferat of Doctor of Philosophy (PhD) dissertation in Philological Sciences. - Tashkent, 2018. – 50 B.
7. Sobirov A. Autobectilininglexixathinisistemasifatidate: Philol. fanlarid-Ri. ... diss. - Tashkent, 2005. – 279 B.
8. Abramova A.D. Phraseological units with components-somatism in different structural languages: on the material of the Russian and Chuvash languages: disc. cand. philol. sciences. Cheboksary, 2005. - 181 p.
9. Yakubov J.A. Modallik categoryasining logic and Tilde expression this characteristic feature: Philol. fan. Dr... diss. - Tashkent, 2006. – 307
- 10.Orifjonova Sh. Dictionary graduonymy in Uzbek: Philol. fan. nomz. dis. Autoref. - Tashkent. 1996;
- 11.Bozorov O. Grading in Uzbek: Philol. Sciences D-ri dis. Autoref. - Tashkent, 1997;
- 12.Saberev B. Paronymy in Uzbek: Philol. fan. nomz. dis. Autoref. - Tashkent, 1997 and others.
- 13.Ne'matova G. Lexemes of plant names in Uzbek: system and artistic application: Philol. fan. nomz. diss. - Tashkent, 1998;

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФЕМІНІТИВІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Мунтян Олександр Олександрович

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу
Київський національний університет технології та дизайну
Київ, Україна

Мова є явищем відносно стабільним. Для мовців вона протягом усього життя здається незмінною. Отже, мова – це одночасно і жива діяльність, і продукт минулого. Існує два підходи до вивчення мови: вивчення мови на певному часовому зрізі та вивчення мови в її історичному розвитку протягом тривалого часу. Для цього існують поняття синхронії та діакронії. Ці два основні підходи слугують для детального вивчення будь-яких мовних явищ і процесів. Вперше ґрунтовно дослідив їх швейцарський мовознавець Фердинанд де Сосюр. Взагалі, заклав теоретичні відмінності між синхронією та діакронією Вільгельм фон Гумбольдт, проте він не ввів поняття для позначення цих явищ, а лише зосередив увагу на необхідності розпізнавання історичних змін та стану мови при вивченні не тільки нерухомих статичних рис, а й дослідженні мови в її історичному розвитку. Саме Фердинанд де Сосюр виокремив і дослідив процеси синхронії й діакронії. Тому спершу варто визначити, що являють ці процеси.

Синхронія (від гр. *syn* "разом" *chronos* "час", тобто "одночасність") – 1) стан мови в певний момент її розвитку, в певну епоху; 2) вивчення мови в цьому стані (в абстракції від часового чинника).

Діакронія (від гр. *dia* "через" і *chronos* "час", тобто "різночасність") – 1) історичний розвиток мови; 2) дослідження мови в часі, в її історичному розвитку. Синхронія, таким чином, – це горизонтальний зріз (вісь одночасності), а діакронія – вертикальний зріз (вісь послідовності) [2, 35].

Дослідження фемінітивів в історичному плані було зроблено на основі використання двох підходів як аспектів до розкриття абстрактної категорії жіночності і конкретно фемінітивної підсистеми. Підхід синхронії використовують для вивчення й аналізу стану фемінітивної підсистеми на кожному часовому проміжку, для виявлення певних лексичних, словотвірних, стилістичних ознак, характерних тому чи іншому історичному етапі. Підхід діакронії застосовують для визначення історичних змін загалом, а також для з'ясування змін окремих лексичних, словотвірних одиниць у фемінітивній підсистемі української мови [1, 31].

Принципи діакронного й синхронного аналізу, розроблені Ф. де Сосюром, лягли в основу дослідження фемінітивів Марії Брус. В основу методики проведення дослідження, мовознавиця взяла періодизацію розвитку фемінітивної підсистеми, яка була розроблена відповідно до послідовності етапів розвитку української літературної мови [1, 32].

Використання діяхронічного й синхронічного аналізу у дослідженні М. Брус відкрило можливість визначити зміни у фемінітивній підсистемі на різних часових етапах. Також було визначено цілісність і незмінність досліджуваної підсистеми української мови, системність і регулярність фемінітивних явищ у синхронних зрізах (а саме: протоукраїнський період до X ст., давньоукраїнський XI – XV ст., староукраїнський XVI – XVII ст., новий XVIII – XIX ст. та сучасний XX – XXI ст.) [1, 32]. Характерним виявом певних процесів у фемінітивній підсистемі української мови на різних етапах її розвитку стала взаємодія старих і нових елементів. Сукупність словотвірних, лексичних ознак, успадкованих з минулого, стали моделями для творення і нових слів. Прикладом може слугувати аналогія успадкування із давньоукраїнської мови фемінітивів на *-овн-а-*, *-евн-а-*, *-ин-ая* в староукраїнську мову (*судина*, *хоружина*, *теслина*) [1, 32 – 33]. Це ще раз засвідчує стабільність та цілісність підсистеми. Також використання діяхронного та синхронного підходів уможливило визначення змінності деяких елементів без серйозних впливів на підсистему. Завданнями діяхронного та синхронного підходів стали вивчення статистики, інтенсивності, продуктивності, стабільності, взаємодії жіночих номінацій у словотвірному, лексичному аспектах.

Синхронію і діяхронію не можна розривати, оскільки сучасний стан мови є продуктом минулого її розвитку. Глибинне пізнання мови можливе лише за умови всебічного її вивчення як у синхронії, так і в діяхронії. Тому ці два підходи допомагають мовознавцям глибинно досліджувати фемінітивну підсистему.

Список літератури:

1. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019. 440 с.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ. Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНООДИНИЦЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Приходько Анатолій Миколайович,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри теорії та практики перекладу,
Національний університет «Запорізька політехніка»

Лісна Ксенія Олександрівна,
здобувач ОС «Магістр» гуманітарного факультету,
Національний університет «Запорізька політехніка»,

У сучасному світі спостерігається загострення проблеми виникнення збройних конфліктів між державами, а також загроза терористичних актів. Розв'язання цієї проблеми потребує на лише участі безпосередньо армії та інших силових структур, але й представників уряду, дипломатичних корпусів, міжнародних і місцевих соціальних, наукових та гуманітарних організацій. Особливості міжкультурної та міжмовної комунікації, мета якої — захистити життя та гідність людей, постраждалих від збройних конфліктів та насильства, вимагають знання та дотримання норм міжнародного гуманітарного права, як і знання культурних, релігійних та етнічних особливостей кожної нації. Саме тому перед сучасними мовознавцями постає проблема уніфікації термінології цієї галузі.

Крім того, стрімкий технологічний прогрес, що ми його спостерігаємо у ХХІ столітті, активний розвиток кібернетики та систем автоматизації, а також розробка та використання нових видів озброєння, призвів до появи нових термінів та понять, що, своєю чергою, передбачає необхідність їх уніфікації та проведення лінгвістичного аналізу.

Для нашого дослідження важливими є питання, які пов'язані з такими поняттями, як-от: термін, термінологія, терміносистема, підмова або мова для спеціальних цілей (англ.: *language for specific purposes* — LSP), а також закономірності утворення термінів, якими послуговується міжнародне гуманітарне право, особливості їхньої структури та семантики.

Метою нашого дослідження є визначення структурних особливостей англomовних терміноодиниць міжнародного гуманітарного права та моделі їх творення. Згідно з класифікацією Х. Сагера [1, с. 72, 76], терміноодиниці за своєю структурою поділяються на прості (однокомпонентні), які утворюються шляхом деривації, тобто афіксації, шляхом переосмислення загальнолітературного слова або іншого терміну, а також запозичення терміну з іншої терміносистеми, та конверсії; складні (двокомпонентні), які утворюються шляхом складання слів чи їх основ і є цільнооформленими; терміносполуки (багатокомпонентні), які формуються шляхом поєднання двох і більше елементів

і є нарізнооформленими, але семантично цілісними. Науковець також виділяє терміни, що утворюються шляхом аббревіації та скорочення. На думку українських мовознавців, утворення англомовних терміноодиниць здійснюється наступними способами: морфологічним (афіксація), морфологічно-синтаксичним (конверсія), синтаксичним (терміни-словосполучення) та семантичним (семантична деривація) [2, с. 61].

Проаналізувавши структурні особливості дібраних термінів міжнародного гуманітарного права, ми можемо виділити однокомпонентні, двокомпонентні та багатокомпонентні. Однокомпонентні терміноодиниці поділяються на:

- прості (непохідні): *war* (війна), *pact* (пакт), *spy* (шпигун), *right* (право);
- деривати (афіксальні терміноодиниці), які, в свою чергу, поділяються на терміни, утворені суфіксальним способом: *peacekeeping* (миротворча діяльність/миротворчі зусилля), *annexation* (анексія, захоплення), *survivor* (постраждала особа); префіксацією: *demobilization* (демобілізація), *displacement* (переміщення), *unexploded* (такий, що не розірвався), *retreat* (відхід, відступ).

Складні термінологічні одиниці міжнародного гуманітарного права поділяються на:

- двокомпонентні: *warship* (військовий корабель), *civil defense* (цивільна оборона), *humanitarian emergency* (гуманітарна криза/катастрофа), *capacity building* (підвищення спроможностей);
- багатокомпонентні: *internally displaced persons* (внутрішньо переміщені особи), *behavior change communication* (комунікація з метою зміни поведінки), *Child Safeguarding Policy* (політика захисту дітей), *National Red Cross Society* (Національне товариство Червоного Хреста), *Protection from Sexual Exploitation, Abuse and Sexual Harassment* (захист від сексуальної експлуатації, насильства та домагань);
- аббревіатури: *GBV* (Gender-Based Violence — гендерно зумовлене насильство, ГЗН), *PSEA* (Protection from Sexual Exploitation and Abuse — захист від сексуальної експлуатації та насильства), *UN 1945* (Charter of the United Nations — San Francisco, 26 June 1945 — Статут Організації Об'єднаних Націй — Сан-Франциско, 26 червня 1945 року).

Аналіз англомовної терміносистеми міжнародного гуманітарного права показав, що в ній превалюють складені складні двокомпонентні терміни, які утворюються за наступними моделями:

- Adj + N: *chemical weapon* (хімічна зброя), *nuclear threat* (ядерна загроза), *humanitarian emergency* (гуманітарна криза/катастрофа);
- N + N: *asylum seeker* (особа, яка просить притулку), *action plan* (план дій), *case worker* (соціальний працівник);
- N + of + N: *balance of power* (баланс сил), *Code of Conduct* (Кодекс поведінки), *clash of civilizations* (зіткнення цивілізацій)
- PI or PII + N: *peacekeeping operation* (миротворча операція), *coping capacity* (здатність до подолання труднощів/адаптації), *forced displacement* (примусове переміщення), *armed forces* (збройні сили).

Отже, англомовні терміноодиниці міжнародного гуманітарного права поділяються за своєю структурою на однокомпонентні, двокомпонентні та багатоконпонентні, а їх утворення здебільшого відбувається морфологічним та синтаксичним способом. Відзначимо, що для морфологічного способу утворення проаналізованих термінів найбільш продуктивними є суфікси **-ing**, **-tion** та **-er/-or** та префікси **de-**, **dis-**, **un-**. В досліджуваному корпусі превалюють двокомпонентні терміни, серед моделей утворення яких найбільш поширеними є наступні: **Adj + N**, **N + N**, **N + of + N** та **PI or PII + N**.

Список літератури:

1. Sager J. C. Practical course in terminology processing [Text] / J. C. Sager. — Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing, 1990. — 264 p.
2. Лучик О. Ю. Способи творення термінів в англійській мові / О. Ю. Лучик, О. Д. Петренко // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : збірник наукових праць / за заг. ред. М. В. Полховської, Н. Д. Борисенко, І. В. Іевітіс. — Житомир, 2021. — 163 с.

МЕДІАКУЛЬТУРА ЯК СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Жидкова Оксана Олегівна

старший викладач кафедри філософії
Харківський національний університет радіоелектроніки

Сучасне суспільство живе в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, надмірності і хаотичності потоку різноманітної інформації. Інформаційна сфера є одним із найважливіших видів суспільної діяльності, яка становить інформаційно-комунікаційну базу для науково-технічного, соціально-економічного й освітньо-культурного прогресу. Інноваційний характер комунікації, заснований на використанні комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, зумовив потребу розгляду медіакультури, у фокус якої потрапляють основоположні духовно-культурні структури діяльності людини.

Медіакультура один з головних елементів культури інформаційного суспільства. Долучення людини до культури відбувається в процесі спілкування, обміну досвідом, необхідною інформацією. Окрема людина може бути носієм культури, може активно брати участь у її розвитку, але культура за своєю природою, як і мова, – «явище суспільне, тобто соціальне». У сучасному суспільстві роль медіа (друкованих видань, телебачення, радіомовлення, кіно, відео, джерел інформації в Інтернеті) є настільки значною, що сучасне суспільство називають не тільки інформаційним, а й медіатизованим, тобто залежним від масмедіа [1].

Медіакультуру доцільно розглядати як елемент загальної культури. Вона нерозривно пов'язана із соціальною сутністю людини, є продуктом її діяльності, результатом активного ставлення до природи, суспільства й інших осіб. Завдяки медіакультурі, людина може опановувати культурну реальність і духовний потенціал, створений в процесі багатовікового історичного розвитку.

Дослідження феномена «медіакультура» бере свій початок у 70-х роках ХХ століття. Її вивчали представники різних наукових напрямів, включаючи філософів, педагогів, соціологів, мистецтвознавців, культурологів. Уперше медіакультуру як загальне соціокомунікаційне явище, а не лише окремих тип культури масмедіа розглянув відомий культуролог-комунікативіст Г. Інніс [2]. Він виявив закономірний зв'язок між розвитком цивілізацій і засобами комунікації та довів, що медіа тісно переплетені з соціальними та культурними процесами суспільства й суттєво на них впливають.

Поява медійної культури – цілком закономірний етап культурно-історичного розвитку суспільства. Наприкінці 60-х – 70-х років ХХ століття, завдяки розвитку телебачення, як комунікативного засобу, почалася ера домінування аудіовізуальної культури. Телебачення поєднало в собі слова і зображення, можливості візуальних (фотографія), аудіальних (радіо, грамплатівки та ін.) та

аудіовізуальних (кіно) текстів – текстів нового типу, які сьогодні звично називають медійними. В подальшому, процесу створення нових медіа сприяв розвиток комп'ютерних технологій, які інтегрували в собі комунікативні можливості традиційних друкованих та нових медійних текстів. Мультимедійні та мережеві засоби комп'ютерних технологій зробили процес передачі інформації надзвичайно різноманітним, швидкісним, оперативним і глобальним, завдяки віртуальності своїх повідомлень.

Одними із базових властивостей медіакультури є системність і цілісність. Завдяки ним забезпечується доручення усіх членів суспільства до медіа простору. Проте існують певні чинники, що порушують цю цілісність і системність. Це нерівні можливості доступу до медіа сфери, обмеженість в поширенні повідомлень в інформаційному середовищі, завдяки чому зменшується участь людини в духовному житті суспільства через медіакультурний процес. Коли втрачаються масові медіакультурні стосунки (загальнонаціональні, міжрегіональні, внутрішні), дуже важко консолідувати суспільство на рішенні ключових завдань соціального розвитку. З іншого боку, коли людина безпосередньо долучена до медіакультурного простору, створюються умови для інформаційної взаємодії усередині кожного виду громадської діяльності, що стає однією з пріоритетних умов особового і громадського розвитку.

Сьогодні можна говорити про об'єктивний характер впливу медіакультури на соціальне життя особистості і суспільства в цілому. Медіакультура, завдяки засобам масової інформації залучає людину до участі в суспільному житті, є одним з чинників формування ідентичності людини, сприяє освоєнню різних соціальних ролей і т.п. В системі ціннісних орієнтацій – медіакультура регулює людські прагнення і вчинки, пропонує можливості для оцінювання дій інших, суспільного життя як такого. В системі економічного зростання – уміння користуватися сучасними технологіями; здатність знаходити потрібну інформацію для використання у своїй професійній діяльності; уміння використовувати нетрадиційні методи, форми й засоби для вирішення питань стосовно професійних компетентностей, отримання знань, набуття вмінь та навичок тощо.

Отже, сучасна медіа культура, як зазначає Н. Зражевська, «це особлива нова форма медіакомунікації, яка проникає в усі сфери життя людини: бізнес, освіту, політику, культуру. Віртуалізація, ігрофікація, неієрархічність, блицкомунікація, персоналізація зумовлюють процес сучасних культурних змін. Нові медіа трансформують медіакультуру, вони впливають не лише на традиційні засоби передавання інформації, а й на весь спектр соціальних комунікацій, змінюючи їх форму і зміст, а також впливаючи на повсякденне життя» [3, С. 75]. Використання продуктів медіа в будь-якій сфері життєдіяльності, відсутність територіальних кордонів, одночасний синтез звукового, візуального, вербального, навіть, в сучасних медіа, запаху та смаку, дозволяє медіакультурі формувати принципово інший тип мислення, формувати світогляд і поведінку людини, прищеплювати певні стандарти, моду, мовну практику. Вона може виступати показником рівня розвитку особистості, здатної сприймати,

аналізувати, оцінювати медіа-текст, займатися медіа-творчістю, засвоювати нові знання у галузі медіа. Медіакультура – це об'єктивна реальність, яка існує і розвивається за своїми законами, це атрибут сучасного життя, де суспільство й окрема особистість можуть виступати одночасно і споживачами, і творцями медіакультури.

Список літератури

1. Масол Л.М. Медіакультура / Масол Людмила Михайлівна //Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г.Кремень. – К.: Юніверком Інтер, 2008. – 1040 с
2. Innis Harold A. Empire and Communications / A. Innis Harold. – Toronto : University of Toronto Press, 1972. – P. 12-25.
3. Зражевська Н.І. Нові медіа і нові форми комунікації в медіа культурі // Н.І. Зражевська // Current issues of mass communication. – 2013. – Issue 14. С. 70-75. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmk_2013_14_16.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ АЛКОГОЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Научитель Олена Давидівна

канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»

Кузьміна Світлана Володимирівна

старший викладач кафедри психології
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»

Актуальність. Зміни, які відбулися в політичній, економічній, соціальній, релігійній, світоглядній сферах життя населення різних країн світу за останні двадцять років ХХІ сторіччя багато в чому негативно вплинули на психоемоційну сферу особистості. Так, наприклад, загальна психологічна напруга на тлі трансформування українського суспільства спровокувала різке збільшення прояву адиктивної поведінки як серед дорослого населення країни, так і серед підлітків, які і так в силу своїх психологічних особливостей знаходяться в перехідному, кризовому стані.

У ситуації нервового перенапруження підлітки часто схильні уникати реальну життєву ситуацію. Характерно що така «втеча від реальності» може проявлятися в суїцидальній або адиктивної поведінки.

Особливої актуальності набуває питання адиктивної поведінки молоді, пов'язаного з вживанням різноманітних психоактивних речовин, які в свою чергу, можуть сприяти формуванню психічної та фізичної залежності від них. Слід враховувати і факт того, що хімічна адикція серед підлітків найчастіше носить характер полісубстантної залежності, тобто одночасно вживаються алкоголь, психоактивні та наркотичні речовини.

З'ясування питання щодо механізмів формування алкогольної поведінки та її профілактики серед населення, особливо підростаючого покоління, має соціально-психологічний запит стосовно зниження емоційної напруги особистості, та, як наслідок, збереження психічного та психологічного здоров'я людини.

Питання алкогольної поведінки особистості розглядалося в роботах М. Барамзіної, Г. М. Казарової, В. М. Марченко, О. М. Ратинської, Т. П. Спіріної, О. Л. Христук та інших.

Разом з тим, незважаючи на досить широкий спектр досліджень, які розкривають проблему алкогольної адикції особистості, залишається недостатньо вивченим питання щодо психологічних механізмів формування алкогольної поведінки особистості підліткового віку.

Між тим отримання відповіді на питання що спонукає підлітків вживати алкоголь дозволить розробити профілактичні та психокорекційні програми, які сприятимуть попередженню або усуненню негативних наслідків алкогольної

поведінки як для розвитку конкретної особистості, так і для гармонізації відносин «особистість-суспільство».

Ключові слова: адикція, алкогольна поведінка, інфантильна травма, акцентуація характеру, механізми розвитку алкогольної поведінки

Результати дослідження. В дослідженні взяли участь підлітки з алкогольною адиктивною поведінкою, які мешкають в невеликих містах різних регіонів України. Співвідношення кількості опитаних дівчат і хлопчиків було однаковим.

Метою дослідження було виявити психологічні складові формування алкогольної поведінки підлітків.

Відповідно до мети дослідження було використано анкета та тест кольорових пірамід Р. Хенса.

Ми виходили з положення про те, що адиктивну алкогольну поведінку не треба ототожнювати з поняттям «епізодичне вживання алкоголю», тому що така поведінка відображає не просто сам факт вживання алкоголю у певний періоду часу, а має певні соціально-психологічні характеристики. До переліка цих показників належать: позитивне ставлення до алкоголю; почуття ейфорії при вживанні алкоголю; позитивна оцінка стану сп'яніння; намагання випити у «добрій компанії»; відсутність вираженого почуття провини, коли дорослі «спіймали» підлітка у стані сп'яніння; проблеми в соціальній адаптації, а саме, прогули шкільних занять та порушення дисципліни; нестійка або незадовільна успішність; зниження навчальної мотивації; конфлікти з батьками. Звісно обов'язковим критерієм є епізодичне вживання алкоголю.

Першим кроком нашого дослідження була перевірка гіпотези чи може інфантильна травма, як і акцентуація характеру, виступати одним із чинників формування алкогольної поведінки підлітка.

Аналіз результатів проводився з урахування біологічної статі опитаних, та наявності у них інфантильної травми у ранніх спогадах.

Результати дозволили зафіксувати факт того, що незалежно від статі опитаних, найчастіше алкогольна поведінка, формується у підлітків з гіпертичним, епілептоїдним та нестійким типами акцентуації характеру.

Гіперактивність, прагнення чогось нового, нових вражень, труднощі концентруватися на чомусь одному, неприємне ставлення до монотонії сприяє бажанню придати життю новий «смак». Алкоголь може допомогти підлітку з гіпертичним типом акцентуації характеру вирішити ці завдання, визвати ейфорію.

Сила потягу, спонукань та інстинктів, які є характерними при епілептоїдному типі акцентуації характеру особистості визначають швидке формування потягу до алкоголю, адиктивна поведінка становиться компульсивною.

Слабкість механізмів самоконтролю перетворює підлітка з нестійким типом акцентуації характеру в найбільш «вразливу мішень» несприятливих соціальних впливів, а гедоністична спрямованість перетворює алкоголь в джерело насолоди.

Було встановлено, що коли у алкогольних адиктів в їх ранніх спогадах були присутні інфантильні травми, адиктивна алкогольна поведінка може формуватися і при лабільному, сенситивному та психостенічному типах

акцентуації характеру особистості.

Разом з тим, слід звернути увагу на той факт, що якщо враховувати стать підлітка, то у формуванні алкогольної адиктивної поведінки дівчат і хлопчиків є як подібні тенденції, так і відмінності.

По-перше, зафіксовано факт того, що незалежно від біологічної статі особистості алкогольна адиктивна поведінка з однаковою мірою є характерним явищем при психастеничному типі акцентуації характеру підлітка.

По-друге, встановлено, що при лабільному типі акцентуації характеру особистості алкогольна поведінка частіше проявляється серед дівчат ніж хлопчиків ($U = 3,12, p < 0,01$); навпаки при сенситивному типі – серед хлопчиків ($U = 2,82, p < 0,01$).

Підсумовуючи вище сказане, можна констатувати факт того, що і тип акцентуації характеру, і наявність інфантильної травми можуть бути факторами формування адиктивної алкогольної поведінки підлітка. Ці чинники взаємодія між собою, утворюють етіопатогенетичне поле формування адикції

Далі йшло уточнення механізмів розвитку алкогольної адикції у підлітків, тобто встановлення мотивів вживання алкоголю.

Підліткам було запропоновано покрити шість пірамідок картками різного кольору, так щоб три з них йому подобались, а три – ні. Критеріями для подальшого аналізу отриманих даних були частота використання різних кольорів та показники виразності синдромів збудження, норми, безкольоровості та асоціальної агресивності.

Аналіз результатів виявив, що підлітки чоловічої статі найчастіше в «гарних» пірамідках використовували картки фіолетового, білого та сірого кольорів. У «поганих» пірамідках поряд з картками білого, сірого і фіолетового кольорів частіше використовувалися картки рожевого, помаранчевого, світло-зеленого, синього та чорного кольору.

З одного боку, висока частота використання карток рожевого, білого, світло-зеленого кольорів дозволяє припустити, по-перше, що підліткам характерні невелика тривога, лабільність та податливість сильним хвилинним враженням, готовність до безпосереднього реагування; по-друге, спонтанність реакції, яка мотивована даною хвилиною, зниження здібності до рефлексії, інфантилізму; мінливість емоційних зв'язків, готовність до афектів; а також слабкий контроль почуттів та показник «вибухового» потенціалу.

З іншого боку висока частота використання карток синього, фіолетового, сірого та чорного кольорів дає підстави констатувати наявність у них вираженого контролю своїх почуттів та стримування їх прояву; стримування тривоги та придушення спонукань; пасивності; запобігання афективного залучення; активної тенденції до блокування емоцій. Тобто мова йде про стримування почуттів, неможливості розслабитися, про постійно нервово-психічну напругу.

Таким чином, вибір кольорів підлітками з алкогольною поведінкою свідчить про наявність двох механізмів розвитку алкогольної адикції, а саме, зниження емоційного самоконтроля та посилення емоційного самоконтроля.

Ці два механізми зумовлюють різні мотиви вживання алкоголю: перший пов'язаний з мотивами конформності, гедонізма, безвідповідальності і тощо;

другий – з мотивами релаксації, спроби зняти напругу.

Використання карток помаранчевого кольору свідчить про активність, яка спрямована на власні труднощі, про обтяженість особистісними проблемами. В цьому смислі алкоголь дає можливість знизити рівень тривожності, яка пов'язана з особистісними проблемами, дозволяє їх дезактуалізувати.

Тобто, можна говорити про третій механізм зловживанням алкоголем є механізмом дезактуалізації власних проблем.

Розкид частоти використаних кольорів в «гарних» та «поганих» пірамідках, свідчить про емоційну лабільність, нестійкість.

Кількість використаних карток рожевого, світло-зеленого, фіолетового, білого сірого та чорного кольорів у «гарних» та «поганих» пірамідках дівчат та хлопчиків з алкогольною адиктивною поведінкою практично однакові. Це дозволяє констатувати факт того, що перші два механізми формування алкогольної адикції є однаковими незалежно від статті підлітків.

Вибори карток помаранчевого кольору в «гарних» та «поганих» пірамідках були у межах норми, тобто у дівчат був відсутнім прояв третього механізму формування алкогольної адикції. Для дівчат дуже важливим для подолання власних труднощів є «пошук співчуття та розуміння» з боку близьких оточуючих. Індекс емоційної нестійкості, як це не парадоксально, в групі дівчат є нижче ніж у групі хлопчиків.

Таким чином результати дослідження підтвердили висунуті гіпотези.

Інфантильна травма у ранніх спогадах може бути чинником формування алкогольної поведінки у підлітків з психостенічним, лабільним та сенситивним типами акцентуації характеру. Хоча вони і мають свої особливі тенденції, а саме, алкогольна поведінка частіше проявляється у дівчат з лабільним типом акцентуації характеру ніж у хлопчиків; навпаки, якщо тим акцентуації характеру сензитивний, то частіше алкогольна адикція характерна хлопчикам ніж дівчатам.

Алкогольна поведінка особистості підліткового віку може бути наслідком двох взаємовиключних механізмів її розвитку, а саме, як зниженням емоційного контролю алкогольної поведінки, так і посиленням емоційного контролю.

Вживання алкоголю сприяє тому, що мотиви конформності, гедонізму, безвідповідальності ведуть до зниження проявів емоційного контролю особистості; навпаки мотиви релаксації та зняття напруги посилюють емоційний контроль.

Третій механізм розвитку алкогольної поведінки, який пов'язаний з мотивами подолання власних труднощів, тобто механізм їх дезактуалізації є тільки у підлітків чоловічої статі

Список літератури

1. Барамзіна М. Адиктивна поведінка як соціально-психологічний феномен / М. Барамзіна // Здоров'я та фіз. культура. – 2010. – №30. – С. 18–20
2. Казарова Г. М. Взаємозв'язок адиктивної поведінки та агресії у студентському віці / Г. М. Казарова // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія Психологія – 2022, том 33(72) – № 6. – С. 52–57

3. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Д.М. Павлова, Н-М. К. Нгуєн, О. Г. Левцун, Н. П. Пивоварова, О. Т. Сакович; О. В. Флярковська. – К. : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. – 214 с.

4. Ратинська О. М. Соціальна профілактика адиктивної поведінки підлітків / О. М. Ратинська // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Вип. 1 (38). – С. 232–237

5. Спіріна Т. П. Шендригін О. М. Фактор ризику щодо алкоголізації підлітків та молоді / Т. П. Спіріна, О. М. Шендригін // Збірник наукових праць. «Педагогічні науки». – 2016. – Випуск LX SX, том 3 – С. 45–48

6. Христук О. Л. Проблема алкогольної адикції у сучасній вітчизняній психології / О. Л. Христук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012 – Вип. 2(2), – С. 104–112

ORIGINS OF ASYMMETRICAL LOAD DISTRIBUTION

Eraliev Khojiakbar,

Eraliev Abdinabi

Fergana polytechnic institute
Uzbekistan, Fergana.

Abstract: In recent years, the expansion of low-voltage power networks has been remarkable. In this article highlights of origins of asymmetrical load distribution.

Key words: expansion, low-voltage power networks, asymmetrical load distribution.

Introduction. In recent years, the expansion of low-voltage power networks has been remarkable. With respect to both the quantity and diversity of electrical appliances, the dependability of their power provision, and the expectations for electricity quality, these networks are converging with industrial counterparts. A distinctive feature of the 0.4 kV power supply is the prevalence of power lines, electric machines, and various household electrical devices among low-voltage consumers.

Asymmetrical loading in three-phase four-wire electrical networks arises from disparities in load distribution across phases. Within these networks, the degree of asymmetry is characterized by parameters like voltage asymmetry, reverse sequence coefficient, and zero sequence coefficients. In scenarios of this nature, power losses stemming from load asymmetry can be quantified by asymmetry coefficients specific to power losses in the correct sequence components, aligning with power losses in symmetric operation [1].

This trend is driven by the increasing integration of smart devices, renewable energy sources, and advanced metering infrastructure. As these networks evolve, the implications of load asymmetry become more pronounced, affecting not only power losses but also power quality, equipment performance, and overall network reliability. Therefore, studying the causes and consequences of load asymmetry is vital for optimizing the operation of modern low-voltage power networks and ensuring their continued growth and stability.

The main focus lies on examining voltage unbalance coefficients and their correlation with common-mode power losses. These coefficients can exhibit a range of values, contingent on the extent of voltage unbalance. Elevated values directly correlate with heightened detriments to the operational efficiency of electrical devices integrated into the network [2].

The emergence of symmetric operating conditions within an electrical system can be attributed predominantly to the uneven allocation of loads among phases. Power supply systems exhibit both short-term and long-term symmetrical modes. The occurrence of short-term asymmetric states is often linked to emergency situations, such as symmetrical short circuits or the disconnection of one or two phases connected to ground. Conversely, long-term symmetrical conditions usually stem from the uneven distribution of consumer loads. Additionally, the presence of one-phase and two-phase

elements within the electric network may contribute to the manifestation of asymmetric modes [3].

As modern power systems evolve to accommodate renewable energy sources and decentralized generation, the challenges arising from voltage unbalance and asymmetrical modes become more pronounced. These issues not only affect equipment performance but also impact the stability and reliability of the entire network. Therefore, a comprehensive understanding of the causes and consequences of symmetrical and asymmetric operating conditions is crucial for effectively managing and optimizing the performance of modern power distribution systems.

During the initial design phase of any low-voltage power network, particularly when outlining the configuration of a 0.4 kV power network, careful consideration must be given to the load characteristics and the installed power capacities of individual electricity consumers. It's imperative to ensure a balanced distribution across network phases, thus necessitating uniform allocation of loads. Furthermore, ongoing network operation demands a vigilant approach to load distribution within phase sections, especially when integrating new consumers into the grid.

Asymmetric load distribution within a three-phase four-wire electrical network stems from the uneven allocation of loads across the respective phases. In such networks, the level of asymmetry is gauged by the reverse sequence and zero sequence coefficients of voltage unbalance. These coefficients serve to quantify the degree of voltage asymmetry. Consequently, instances of load imbalance result in power losses, characterized by asymmetry coefficients that correspond to the power losses of components within the correct sequence. Simultaneously, voltage unbalance coefficients and common-mode power losses manifest an array of values, directly tied to the extent of voltage asymmetry. Amplified coefficients signify heightened repercussions for the operational efficiency of electrical devices integrated within the network.

Adopting comprehensive strategies to manage voltage unbalance and ensure load symmetry is essential for maintaining the robustness and reliability of power networks. These efforts not only safeguard equipment performance but also contribute to overall network stability and the seamless delivery of electricity to consumers.

The influence of load asymmetry extends to the neutral wire due to the substantial currents coursing through it. Asymmetrical loads can result in an additional burden on the neutral wire, potentially leading to overloading and even system failure. Such scenarios introduce voltage asymmetry within the network, thereby triggering malfunctions in consumer devices while also posing the risk of electric shocks to individuals.

Throughout the research, precise load asymmetry data within low-voltage power networks was meticulously measured at transformer points' outputs. To dissect the acquired measurement data, consumers were categorized into three distinct groups. The analysis revealed the presence of non-symmetrical voltage and current regimes within the investigated networks (as indicated in Table 1). These findings underscore the significance of addressing load asymmetry to uphold the integrity, safety, and optimal performance of power distribution systems.

Table 1. Results of the inverse sequence coefficient of voltage asymmetry

Electricity quality indicators (compliance / non-compliance)	Kuchlanish nosimmetriyasining teskari ketma-ketligi K_{2U}							
	Enterprises		Apartments		Administrative buildings		Total	
Number of measurements	10	100%	42	100%	3	100%	55	100%
Compliance	9	90%	55	96%	1	33%	33	60%
Non-compliance	1	10%	45	4%	2	67%	22	40%

Through comprehensive, long-term investigations of components within low-voltage electrical networks, a noteworthy pattern emerges: symmetrical connections of single-phase consumers are compromised in 45% of instances. To meticulously scrutinize the outcomes of these measurements, consumers were effectively segregated into three distinct groups, with the insightful results succinctly depicted in Figure 1. These findings underscore the vital importance of addressing asymmetrical connections to bolster the stability and efficiency of low-voltage electrical networks.

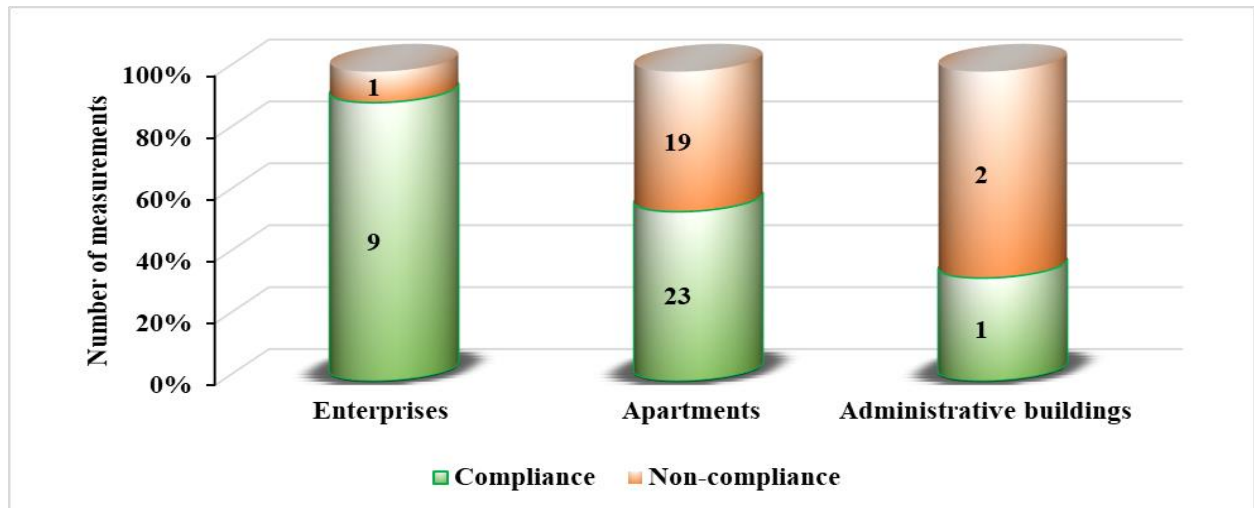

Figure 1. Compliance of consumers with GOST requirements for quality indicators.

Based on the meticulous evaluation of measurement outcomes, the initial assessment of electricity quality parameters reveals a disconcerting trend: the investigated networks fall short of meeting the prescribed standards for quality indicators. In light of these findings, the imperative to enact both organizational and technical interventions becomes evident, with the overarching goal of augmenting the efficacy of electricity transmission and consumption [4]. Moreover, a critical revelation emerges: even in instances where the voltage asymmetry criteria stipulated by GOST are satisfied, there remains a pronounced potential for asymmetry loading-induced power and energy losses to attain economically impactful levels. This highlights the urgency to address this issue and proactively mitigate its repercussions.

Conclusion. In conclusion, it is imperative to underscore that effective mitigation of load asymmetry within the network necessitates the implementation of balancing

devices, particularly when the redistribution of consumers across phase sections is warranted. The findings gleaned from our comprehensive research underscore the potential for a substantial reduction in electricity losses, amounting to 35-40%, through the strategic alleviation of non-random load asymmetry. Additionally, load redistribution emerges as a potent solution, offering substantial enhancements to fundamental power quality metrics such as voltage deviation, voltage reverse sequence factor, and voltage zero sequence factor. These outcomes underscore the significance of addressing load asymmetry and capitalizing on the tangible benefits it promises for overall network performance.

Reference

1. GOST 30804.4.30-2013 Electrical energy. Compatibility of technical means is electromagnetic. Methods for measuring indicators of the quality of electrical energy - M.: Standartinform, 2013.
2. P. O. I. Kholiddinov "Influence of asymmetric modes on the magnitude of power losses in electrical networks of distribution systems of power supply," *Energetik*, vol. 1, no. 12, pp. 1–6, 2015, doi: 10.37547/tajet.
3. K. I. Khosiljonovich, A. Saleem, A. Iqbal, K. M. Mutalibjon Qizi, E. Khojiakbar, and M. Mateen, "Novel Method of Calculating the Coefficient of Asymmetry in the Negative Sequence," *2023 4th International Conference on Computing, Mathematics and Engineering Technologies: Sustainable Technologies for Socio-Economic Development, iCoMET 2023*, 2023, doi: 10.1109/ICOMET57998.2023.10099113.
4. H. Yuan et al., "The introduction of intelligent electrical networks in Russia," In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, vol. 913, no. 5, p. 052032, Aug. 2020, doi: 10.1088/1757-899X/913/5/052032.

A QOS PROVISION MODEL IN A WIRELESS ELECTRONIC COMMUNICATION NETWORK

Voronets Vitalii,

Postgraduate

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,

Voronets Oleksandr

Postgraduate

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,

Tarasenko Yevhen

Postgraduate

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,

The new generation of information communication technologies requires the provision of higher productivity of wireless networks with increased requirements for its quality. At the same time, the development of mobile communication systems that transmit and use intelligent information is aimed at maximizing the throughput of the system in order to minimize semantic errors by restoring the meaning of sentences rather than bit or character errors [1]. This is especially relevant for multi-user systems, where system resources must be distributed among different users. The result of the analysis [1, 2] of the semantic signals of several users showed that they contain a significant amount of common information, the use of which will prevent the loss of network bandwidth due to redundant transmissions.

It is proposed to use artificial intelligence to analyze and extract separately general and personal information provided in semantic information from several users with further reuse of signals that carry common information. To extract general information, we compare the variance of each of the measurements of two semantic signals and set the percentage of threshold value coincidence. Signals that have common information are combined and transmitted coherently, while signals that carry personal information are transmitted to each user individually. Moreover, general semantic information is transmitted within the same time-frequency resource, and personal meaningful information is transmitted separately. The extracted semantic signals are displayed in a multidimensional space, which is the space of the semantic model. Compared to other methods, the gain is due to the reuse of common information between different users.

References:

1. Cover TM, Thomas JA, 2001. Elements of Information Theory. John Wiley & Sons, Ltd., New York, USA, p.374-458. <https://doi.org/10.1002/0471200611.ch14>.
2. Mao Y, Dizdar O, Clerckx B, et al., 2022. Rate-splitting multiple access: fundamentals, survey, and future research trends. *IEEE Commun Surv Tutor*, 24(4):2073–2126. <https://doi.org/10.1109/COMST.2022.3191937>.

ВИКОРИСТАННЯ ПІННИХ ПОДУШОК В УМОВАХ ВИТОКУ ГОРЮЧИХ РЕЧОВИН ТА ДІЇ ПОЖЕЖНОГО ПІДРОЗДІЛУ В БРИГАДІ АРМІЙСЬКОЇ АВІАЦІЇ

Ярмольчик Марія

доктор філософії (Phd)

кафедра військової підготовки

Національного авіаційного університету

Ксензов Владислав

курсант

кафедра військової підготовки

Національного авіаційного університету

Наявність на сучасних літаках великої кількості палива створює значну загрозу життю людей у результаті виникнення пожежі, а також складні умови для її ліквідації. Ці пожежі характеризуються швидким поширенням вогню по всій площі дзеркала розлитого авіапалива та по конструктивних елементах планера повітряного судна. Вони можуть набути характеру катастрофи з величезним числом жертв і великим матеріальним збитком.

Горіння розлитого на ґрунті (бетоні) авіапалива відбувається на великій площі, від 500 м² до 2000 м². Полум'я, що при цьому виникає, може досягати висоти до 15 м. І з цього випливає, що, хоча розрахунки сил і засобів на гасіння пожеж розлитого авіапалива ведуться по площах можливого розливу, процес горіння в даному випадку є об'ємним. Середнє значення висоти полум'я при проведенні розрахунків можна прийняти рівним 8 м [1].

Оскільки в зоні горіння виділяється значна кількість тепла, межа вогнестійкості обшивки фюзеляжу літака в умовах інтенсивної пожежі розлитого авіапалива може складати від 40 до 120 сек., тому що температура плавлення основних конструкційних алюмінієвих сплавів, з яких виготовлено повітряне судно, близько 600°C. Перебування людей, що не мають індивідуальних засобів теплового захисту, неможливе ближче 100 м від фронту полум'я, оскільки на відстанях, рівних 50 м, і ближче, можливе теплове ураження людей вже через 10-20 сек.

Розвиток пожежі на гелікоптері при горінні розлитого авіапалива можна умовно розділити на три характерні фази:

- розгоряння: в ході відбувається постійне наростання середньооб'ємної і середньоповерхової температури зони горіння і факела полум'я, а також виділення тепла (як конвекційного, так і за рахунок теплової радіації);
- інтенсивне горіння з високою (максимальною для даних умов горіння) температурою і величезною тепловіддачею [2];

- згасання, що характеризується зниженням швидкості поширення полум'я та температури, в результаті дій пожежно-рятувальних розрахунків та самопливного вигорання авіапалива й інших горючих матеріалів.

Найбільш важка оперативна обстановка складається при круговому розливі авіапалива, тому що в цьому випадку полум'я охоплює планер з усіх боків, а гасіння пожежі і проведення аварійно-рятувальних робіт у даному випадку значно ускладнюється наступними факторами:

1. При раптовій авіаційній події з виникненням пожежі проходить близько двох хвилин з моменту початку горіння до моменту подачі вогнегасних речовин в кількостях, що дозволяють реально впливати на процеси, що відбуваються в зоні горіння.

2. Подача вогнегасних речовин здійснюється із зовнішньої сторони зони горіння, тоді як люди, яких необхідно рятувати, можуть знаходитися всередині пошкодженого повітряного судна, тобто в середині цієї зони.

3. Створення умов для безпечної евакуації людей (коли рівень теплового впливу знижується до безпечних значень), які не мають індивідуальних засобів теплового захисту, потребує певного часу (до 5 хв) [3].

4. Існує ймовірність повторних загорянь погашеного розлитого авіапалива в районі фюзеляжу.

Гасіння вогнищ горіння розлитого авіапалива в зонах, що прилягають до планера повітряного судна, із застосуванням тільки стволів СПП чи піногенераторів ГПС-600 практично неможливе в аеропортах 6-ї і вище категорій за рівнем протипожежного захисту. При цьому необхідно враховувати, що струмені ручних стволів СПП і піногенераторів ГПС-600 не перекривають всю глибину можливої зони горіння, а швидкість просування повітряно-механічної піни по поверхні палаючого авіапалива настільки незначна, що особовий склад пожежно-рятувальних підрозділів змушений буде просуватися по погашеному авіапаливу і піддаватися небезпеці знаходження в зоні можливих повторних загорянь [4].

Оскільки в зоні горіння виділяється значна кількість тепла, часова межа вогнестійкості обшивки фюзеляжу ПС в умовах інтенсивної пожежі розлитого авіапалива може становити від 40 до 120 секунд. Температура плавлення основних конструктивних алюмінієвих сплавів, із яких виготовлено ПС, становить 600°C. В даній ситуації перебування людей без індивідуальних засобів теплового захисту ближче 100 метрів від фронту полум'я неможливе, оскільки на відстані 60 метрів і ближче можливі теплові ураження вже через 10 - 20 секунд [5].

Отже, зазначені вище пожежі призводять до швидкого підвищення температури у середині корпусу літака, прогорання обшивки фюзеляжу та переносу пожежі у середину пасажирського салону і кабіну екіпажу, а також створюються сприятливі умови для вибуху паливних баків.

Список літератури

1. Військові аеродроми. Металеві аеродромні покриття. О. К. Луценко, В. М. Першаков, Б. О. Плужніков, І. В. Чекед. – К. : 2004 р. 58 с.
2. Основи тактики гасіння пожеж: Навчальний посібник / В.В. Сировий, Ю.М. Сенчихін, А.А. Лісняк, І.Г. Дерев'янка. – Х.: НУЦЗУ, 2015. 216 с.
3. Пожежна тактика: Підручник / Ключ П.П., Палюх В.Г., Пустовой А.С., Сенчихін Ю.М., Сировой В.В. – Х.: Основа, 1998. 592 с.
4. Забезпечення безпеки польотів армійської авіації за досвідом її участі у миротворчих операціях у сучасних умовах / О. Г. Водчиць, Ю. В. Кравченко, Г. Г. Пилипович. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2013. 130с.
5. Закон України “Про пожежну безпеку” від 17.12.1993 року № 3745.

ЗАСТОСУВАННЯ ГІРОСКОПІВ ЯК ВІБРОЗБУДЖУВАЧІВ ПРИ ДІАГНОСТУВАННІ КРИЛА ЛІТАЛЬНОГО АПАРАТУ МЕТОДОМ ЧАСТОТИ ВЛАСНИХ КОЛИВАНЬ

Коломійцев Олексій

Заслужений винахідник України,
д.т.н, професор, професор кафедри
Національний технічний університет «ХПІ»

Комаров Володимир

Заслужений винахідник України, к.т.н.,
провідний науковий співробітник
Військовий інститут телекомунікацій і
інформатизації ім. Героїв Крут

Філіппенков Олексій

к.т.н., начальник науково-дослідного відділу
Харківський національний університет
Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба

У даний час в практиці діагностики крила літального апарату (ЛА) застосовується метод збудження авторезонансних коливань крила з частотою власних коливань (ЧВК), в якому як відрозбуджувачі застосовуються електромагніти [1, 2, 3]. Зазначений метод має лише один недолік – силопередаючий важіль та віброзбуджувачі, які діють на нього електромагнітним полем, треба закріплювати на закінцівці крила, що для літаків з високо розташованим крилом, таких, як Ан-70, Іл-76, Ан-24/26/32 всіх модифікацій, Ан-12, Ан-158, Ан-178 тощо, є незручним, потрібне додаткове устаткування для проведення технологічних робіт. Особливо це незручно при діагностиці кіля ЛА, коли для встановлення обладнання необхідно витратити час не менше 3-5 годин і задіяти значну кількість обслуговуючого персоналу.

Для усунення зазначеного недоліку пропонується використовувати для збудження коливань крила з власною частотою [4] гіроскопи, що закріплюються на силовій підставі, що жорстко кріпиться на верхній поверхні крила, або всередині крила на силовій нервюрі (рис. 1).

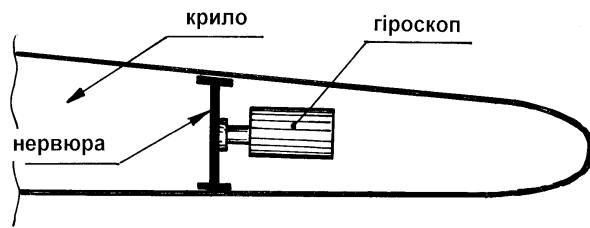

Рис. 1. Схема розміщення гіроскопів всередині крила літака

Такий варіант, а саме, розміщення гіроскопів безпосередньо в крилі ЛА під обшивкою може бути застосований для літаків з товщиною профілю крила на його закінцівці більше 10 см.

Як варіант конструктивного виконання, зазначені гіроскопи (як віброзбуджувачі) закріплюються на жорсткій основі, наприклад, на нервюрі, на однаковій відстані відносно осі жорсткості (В.Ж.) крила.

Спосіб порушення вигинних коливань конструкцій літака у вигляді консольно закріплених несучих поверхонь базується на теорії закону прецесії осі гіроскопа від дії на гіроскоп зовнішньої сили, що створює момент щодо точки підвісу гіроскопу - при дії моменту зовнішньої сили навколо осі, перпендикулярної до осі обертання ротора, гіроскоп починає повертатися навколо осі прецесії, яка перпендикулярна моменту зовнішніх сил, є, відповідно, моментом сили, що діє на гіроскоп, та його моментом імпульсу.

1. Порушення вигинних коливань консольно закріплених конструкцій.

Суть зазначеного фізичного явища пояснюється за допомогою рис. 2, де розглядається гіроскоп, до якого прикладена зовнішня сила P , що створює момент M^e щодо точки підвісу (точка X) по осі K [5].

Якщо до гіроскопа, що обертається з великою швидкістю, докласти момент сил, який прагне повернути його навколо осі, перпендикулярної осі обертання гіроскопа, то він повертатиметься навколо третьої осі, перпендикулярної першим двом. Така, неприродна здавалося б, поведінка гіроскопа повністю відповідає законам динаміки обертального руху.

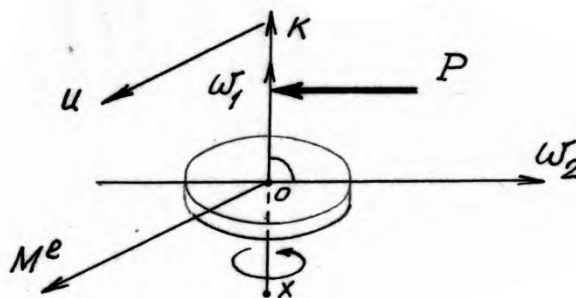

Рис. 2. Схема прикладання зовнішньої сили P до гіроскопу

Таким чином, при прикладанні до обертального з великою швидкістю гіроскопа сили P (як це показано на рис. 1), під дією сили P вісь K гіроскопа буде переміщатися в напрямку моменту M^e перпендикулярно до лінії дії сили P .

Згідно з теорією Резаля кінець вектора K здобуває швидкість $U = M^e$ [6].

Отже, якщо закріпити гіроскоп так, як показано на рис. 3, де вісь (вектор K) обертання гіроскопа має свободу переміщення тільки в площині ZXK , сили $P_1(t)$ і $P_2(t)$ спрямовані перпендикулярно до осі K та лежать у площині ZXK , а напрямок обертання гіроскопа ω_2 збігається із зазначеним на рис. 3, то при дії на гіроскоп сили $P_1(t)$ він почне прецесувати у площині YXK (рис. 4), згинаючи вісь K до положення K' (на кут θ), а при дії сили $P_2(t)$ - вісь K зігнеться в положення K'' (на кут θ) - (рис. 5).

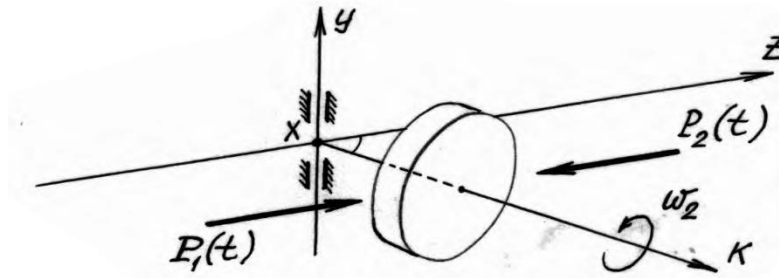

Рис. 3. Схема прикладання сил $P_1(t)$ і $P_2(t)$, що спрямовані перпендикулярно до осі K гіроскопа та лежать у площині ZXK

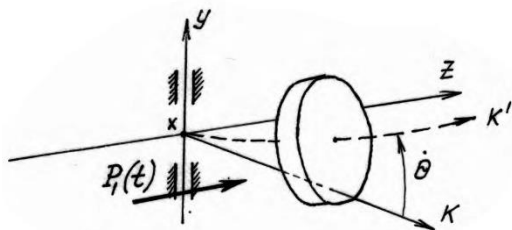

Рис. 4. Схема прикладання сили $P_1(t)$ у площині YXK

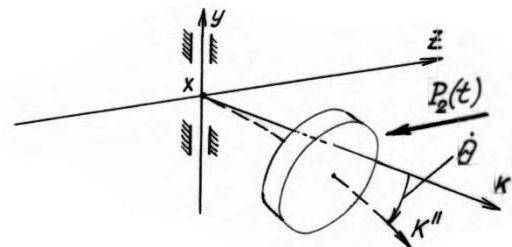

Рис. 5. Схема прикладання сили $P_2(t)$ у площині YXK

При періодичному (з великою частотою) впливу силами $P_1(t)$ і $P_2(t)$ на гіроскоп, що обертається з великою швидкістю ω_2 , виникнуть його періодичні коливання в площині YXK , що призведе до коливань конструкції, на якій він буде закріплений, у площині YXK (рис. 6).

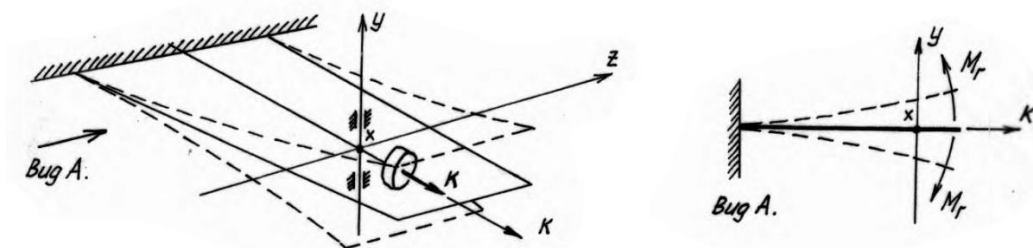

Рис. 6. Схема коливання консольно закріпленої конструкції по осі Y у площині YXK

У випадку, коли вісь гіроскопа (вісь K) буде збігатися з віссю жорсткості конструкції, на якій установлений гіроскоп, то періодичні прецесії гіроскопа від періодичного впливу на нього сил $P(t)$, будуть викликати чисто вигинні коливання конструкції (у площині, перпендикулярній лінії закріплення - рис. 6) під дією гіроскопічного моменту M_g . Гіроскопічний момент M_g спрямований по вертикалі вгору або вниз (у площині YXK) залежно від знака кутової швидкості ψ . Такий вплив гіроскопа на конструкцію буде аналогічним від дії зосереджених сил $P(t)$, що прикладаються до конструкції в точці на осі жорсткості (В.Ж.), з вигином її закінцівки на величину A (рис. 7).

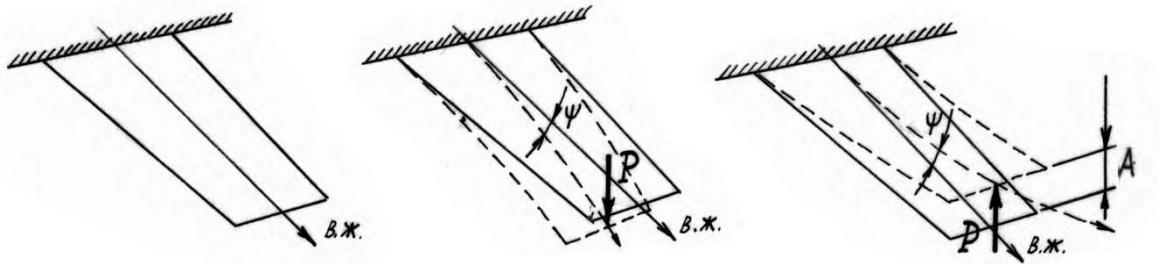

Рис. 7. Схема порушення вигинних коливань конструкції від зосередженої сили P

Чим ближче гіроскоп буде розташований до вільного кінця конструкції (рис. 8), тим на більший кут і амплітуду A буде відхилятися вільний кінець конструкції під дією інерційних сил від гіроскопічного моменту M_g (рис. 9).

Рис. 8. Схема розташування гіроскопу в районі закінцівки крила літака.

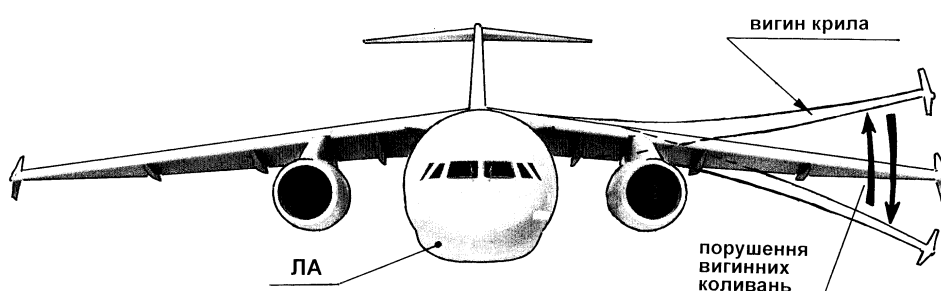

Рис. 9. Схема збудження вигинних коливань крила літака типу Ан-178.

2. Порушення крутильних коливань консольно закріплених конструкцій.

Розроблений спосіб порушення крутильних коливань консольно закріплених авіаційних конструкцій ґрунтується на способі порушення вигинних коливань, описаному в п. 1. Його відмінність полягає в тому, що застосовують не один гіроскоп, а два. При цьому гіроскопи встановлюють в одній площині, що проходить через вісь жорсткості, і співпадаючої із площиною затискання конструкції, на однаковій відстані один від другого (відносно осі жорсткості), і на максимально можливій відстані між собою усередині конструкції.

Схема розташування гіроскопів для реалізації способу порушення крутильних коливань консольно закріпленої конструкції (типу крила ЛА) представлена на рис. 10.

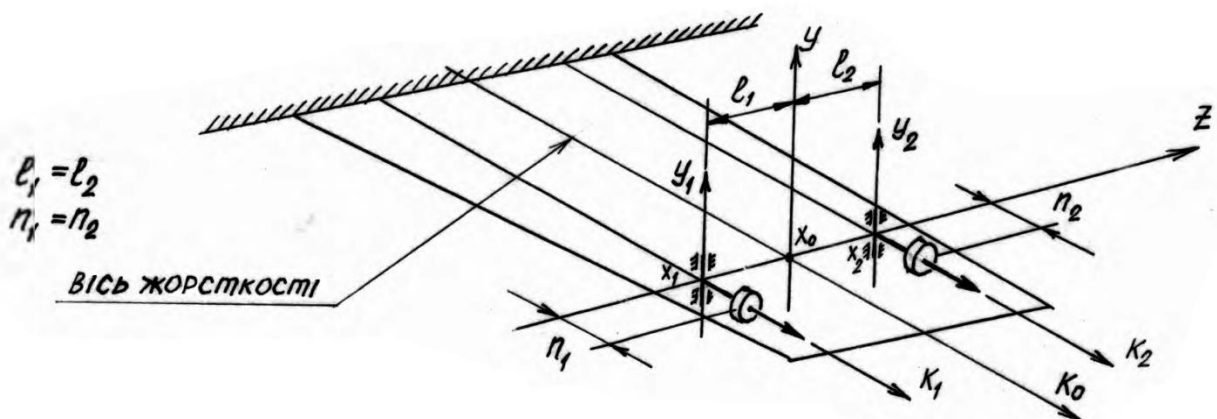

Рис. 10. Схема розташування гіроскопів в крилі літального апарата для реалізації способу порушення крутильних коливань

Для порушення крутильних коливань повинні бути дотримані наступні умови:

- вісі K_0 , K_1 і K_2 повинні бути паралельні між собою й лежати в одній площині ZK_0 ,

- вісі Y , Y_1 і Y_2 і повинні бути паралельні між собою, лежати в одній площині ZY й бути перпендикулярними як вісі Z , так і, відповідно, перпендикулярними до осей K_0 , K_1 і K_2 ,

- точки підвісу X_1 і X_2 повинні лежати, відповідно, на осі K_1 та на осі K_2 і знаходитись на відстані l_1 і l_2 відносно точки X_0 , що лежить на осі жорсткості конструкції (вісь K_0),

- вісі обертання гіроскопів повинні збігатися з відповідними осями K_1 і K_2 ,

- центри мас гіроскопів повинні знаходитись на однаковій відстані ($l_1=l_2$) від осі жорсткості конструкції (вісь K_0) (рис. 11), де $l_1=l_2=1/2 \cdot L$, а винос n_1 і n_2 центрів мас гіроскопів відносно точки закріплення, відповідно, x_1 і x_2 , повинен також бути однаковим для обох гіроскопів ($n_1=n_2$).

Як і в першому випадку (при порушенні вигинних коливань) передбачається впливати на кожний з гіроскопів силами $P_1(t)$ і $P_2(t)$, що лежать у площині YXK (рис. 4-5), але у протилежному напрямку – із вигином осей K_1 і K_2

у протилежні (відповідно площині ZK_0) боки.

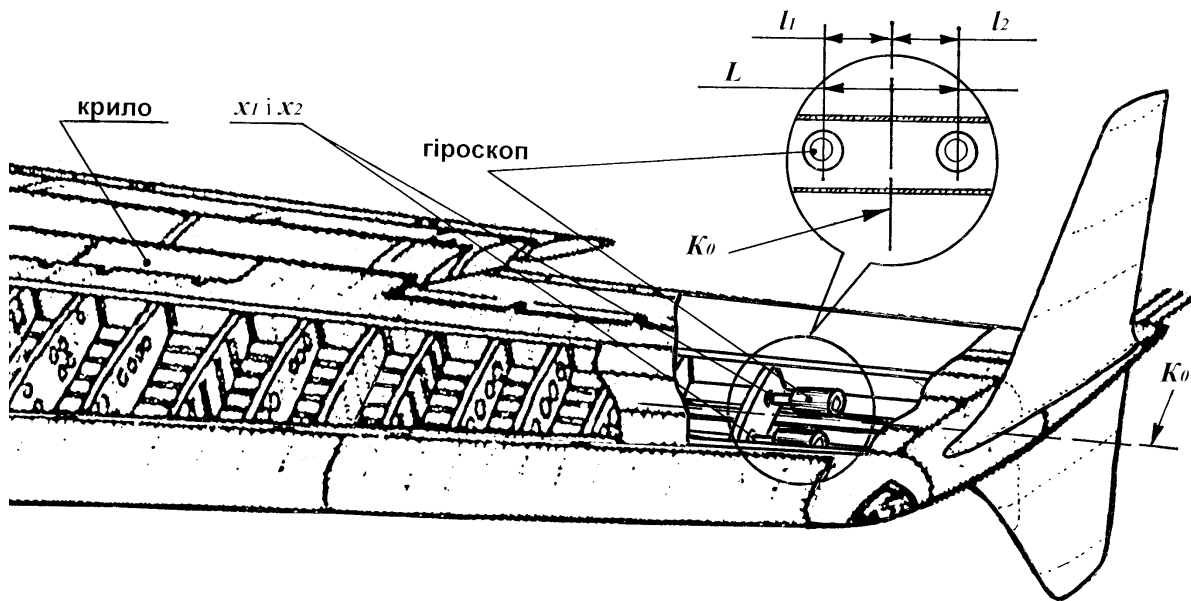

Рис. 11. Розташування гіроскопів в крилі відносно його осі жорсткості K_0

Таким чином, крутильні коливання конструкції можна збудити, впливаючи циклічно на неї парою сил, направлених у різні боки, на рівних плечах відносно осі жорсткості. Як і у випадку п. 1, чим ближче гіроскопи будуть розташовані до вільного кінця конструкції (рис. 11), тем на більший кут і амплітуду A буде відбуватися закручування конструкції щодо осі жорсткості.

У цьому випадку (при додатку до гіроскопів, що обертаються в один й той самий бік, сил $+P_1(t)$ і $-P_2(t)$ або, відповідно, сил $-P_1(t)$ і $+P_2(t)$ в один з півперіодів коливань) гіроскопи будуть прецесувати із гіроскопічними моментами M_1 і M_2 спрямованими в різні боки. Таким чином, відхилення гіроскопів від положення стійкої рівноваги (відповідного до збігу вектора K_0 осей K_1 і K_2) буде відповідати положенню закручування конструкції відносно осі жорсткості в один бік, а у другий півперіод коливань, коли напрямок сил $P_1(t)$ і $P_2(t)$ зміниться на протилежний, відхилення гіроскопів від положення стійкої рівноваги буде відповідати закручуванню конструкції відносно осі жорсткості у другий бік.

Таким чином, розроблені способи порушення вигинних і крутильних коливань авіаційних конструкцій можуть бути реалізовані за допомогою обладнання, розробленого згідно п. 1 і п. 2 цієї роботи, на підставі закону прецесії осі гіроскопа під дією на обертовий з великою швидкістю гіроскоп зовнішніх сил, направлених в одній площині, але у різні боки у кожний з періодів коливань.

В результаті аналізу теоретичних і експериментальних досліджень за викладеною вище тематикою можна зробити висновок, що гіроскопи можна ефективно використовувати як віброзбуджувач для збудження вигинних і крутильних коливань з власною частотою. Для цього, при виготовленні

літальних апаратів, необхідно передбачити відсіки в крилі для встановлення гіроскопів і підключення їх до відповідних систем ЛА.

Список літератури:

1. Коломійцев О.В., Комаров В.О. Вдосконалення системи технічного обслуговування і ремонту літальних апаратів на основі сучасних методів діагностування. // The 10th International scientific and practical conference “Science, innovations and education: problems and prospects” (May 4-6, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. Pp. 185-194.

2. Коломійцев О.В., Комаров В.О. та ін. Автоматизований інформаційно-вимірювальний комплекс для проведення оперативного контролю технічного стану консольно закріплених конструкцій планера літального апарату. // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки», № 14-15 (Травень, 2022), ГО «Європейська наукова платформа» (Вінниця, Україна) та ТОВ «InternationalCentreCorporativeManagement» (Відень, Австрія). С. 190-200.

3. Писаренко В.Н. Выбор диагностического признака контроля состояния сложных технических систем авиационной техники // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – 2010. – Т. 12. – № 4. – С. 207-209.

4. Коломійцев О.В., Комаров В.О. Економічний ефект і порівняння виявлення тріщин у силових елементах крила літака методами неруйнівного контролю. // International scientific innovations in human life. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Manchester, United Kingdom. 2022. Pp. 201-210. URL: <https://sci-conf.com.ua/x-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-international-scientific-innovations-in-human-life-13-15-aprelya-2022-goda-manchester-velikobritaniya-arhiv/>.

5. И. В. Савельев. Курс общей физики, том I. Механика, колебания и волны, молекулярная физика. Издательство «Наука», Главная редакция физико-математической литературы, М., 1970 г., § 44. Гироскопы, стр. 168-173.

6. Свободный гироскоп и его основные свойства [Интернет ресурс] <https://flot.com/publications/books/shelf/shipnavigation/91.htm>

Scientific publications

MATERIALS

The XXXV International Scientific and Practical Conference
«Scientists and modern theoretical ideas»

Haifa, Israel. 181 p.

(September 04-06, 2023)